

Uvodnik	405
---------	----------

ČLANKI

Karmen Jereb

Prispevek sodobnih znanstvenih spoznanj k učinkovitejšemu vodenju kognitivnega intervjuja	407
--	----------

Daniela Jurković

Psihološki vidiki preiskovalnega intervjuja: sugestibilnost otrok	426
---	----------

Benjamin Jakupović, Danijela Frangež, Anton Dvoršek

Kompetence preiskovalcev gospodarske kriminalitete	439
--	----------

Andrej Sotlar, Jerneja Šifrer, Silvo Grčar

Zaznavanje klimatskih sprememb kot grožnje varnosti	451
---	----------

POROČILI

Boštjan Slak

Posvet Ponarejena zdravila: se res zavedamo njihovih posledic?	484
--	----------

Bernarda Tominc

1. nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih	487
---	----------

Uvodnik

Opazam, da se povečuje zanimanje za psihološke vidike preiskovanja različnih vidikov deviantnih, tudi kaznivih, ravnanj. Pri tem gre tako za proučevanje vzrokov za takšno vedenje kot tudi za tehnike, ki naj na osnovi znanstvenih spoznanj, s katerimi razpolaga sodobna psihologija, pomagajo preiskovalcem, da bodo čim učinkoviteje, a zakonito in strokovno korektno ugotovili resnico. To se odraža tudi v prispelih pobudah za objavo člankov v naši reviji. Za zadnjo številko v tem letu je Karmen Jereb tako pripravila prispevek, v katerem predstavlja, kako sodobna znanstvena spoznanja prispevajo k učinkovitejšemu vodenju kognitivnega intervjuja, Danijela Jurković pa v prispevku proučuje psihološke vidike preiskovalnega intervjuja z vidika sugestibilnosti otrok. Že dolgo vemo, da ni vsak preiskovalec enako uspešen pri preiskovanju vseh oblik kriminalitete. Njegova primernost se izkazuje skozi kompetence, s katerimi razpolaga. Čeprav sem laik na tem področju, si zlahka predstavljam, da preiskovanje gospodarske kriminalitete zagotovo zahteva specifične kompetence, o katerih pišejo Benjamin Jakupović, Danijela Frangež in Anton Dvoršek. Zadnji članek, ki smo ga prispevali Jerneja Šifrer, Silvo Grčar in Andrej Sotlar pa se ukvarja z zaznavanjem klimatskih sprememb in predstavlja mnogotere varnostne posledice te globalne grožnje. Veseli me, da lahko ponovno poročamo tudi o dveh odlično izvedenih posvetih, ki jih je konec novembra 2015 s partnerji organizirala Fakulteta za varnostne vede. Boštjan Slak poroča o posvetu o ponarejenih zdravilih, Bernarda Tominc pa o 1. nacionalni konferenci o varnosti v lokalnih skupnostih.

V človekovi naturi je, da se ne mara motiti. A včasih mu je žal, da je imel prav. Tudi meni. Ko sem na tem mestu v prejšnji številki revije razmišljal o ekstremizmu, radikalizmu, terorizmu in migrantski krizi ter o vsem, s čimer smo se v ali na pragu EU ukvarjali v poznem poletju, sem bil zmerno pesimističen. Dogodki, ki so se odvili v naslednjih mesecih, vključno s krvavim »petkom trinajstega« v Parizu, so celo okrepili napovedane trende in prehiteli moje hipotetične napovedi. V trenutku, ko gre predvsem za to, kako bomo zaščitili življenja in zdravje evropskih staroselcev in ob tem poskrbeli še za tiste, ki upajo, da jih v Evropi čakata med in mleko, je pogled na Evropsko unijo, njene članice in še posebej Evropsko komisijo precej klavrn. Ali Evropa trenutno res ne premore državnikov, ki bi bili vsaj pol toliko daljnovidni in sposobni kot njihovi očetje in dedje, ki so iz razrušene in opustošene poveljne Evrope v nekaj letih ustvarili oazo miru, sožitja, varnosti, človekovih pravic in blagostanja? Ali imamo danes v EU zgolj še politike in birokrate, ki se jim zdi nujno potrebno predpisati velikost in obliko kumaric za tržišče EU, ali takšne, ki se prav patetično razvnamejo, ko gre za zaščito geografskega porekla tega ali onega živilskega produkta? Migrantska kriza je še enkrat pokazala, da še dolgo ne bomo imeli »Združenih držav Evrope«. K sreči, bodo pripomnili mnogi. A evroskepticizem ni nastal sam od sebe. Medlost skupne zunanje in varnostne politike EU v zadnjem času je države in državljane evropskih držav utrdila v prepričanju, da »nacionalne države« še dolgo ne bodo šle v ropotarnico zgodovine in da si morajo predvsem same pomagati. Postavljanje žičnih ograj na zunanjih schengenskih mejah, ponovno vzpostavljanje nadzora na notranjih mejah EU ter preigravanje idej o novem schengenskem območju »stare

Evrope« je lahko po najbolj črnem scenariju tudi uvod v razgradnjo EU. To je bilo še pred kratkim, predvsem v času intenzivnih integracijskih procesov, nekaj popolnoma nepredstavljivega, a kot je slišati med preprostim ljudstvom: če EU ni sposobna rešiti niti takšnih problemov, potem je ne potrebujemo. Odnose med državami vodijo interesi, na tej osnovi se vzpostavljajo zaveznitva in koalicije. Prijateljstvo, to pretirano romantizirano čustvo, je iz repertoarja diplomacije in mednarodnih odnosov izpuhtelo tisti trenutek, ko niti evropskim vladarjem, ki so si bili skoraj vsi v bližnjem sorodstvu, ni uspelo preprečiti prve svetovne vojne! Kako je že dejal sloviti filozof in pisec George Santayana? Tisti, ki se niso sposobni spominjati zgodovine, so jo prisiljeni ponavljati? Kdaj bomo vzeli besede teh modrih mož zares?

Spoštovani, s to številko zaokrožujemo 17. leto izdajanja revije Varstvoslovje. Za uspešno in usklajeno delo v letu 2015 se zahvaljujem avtorjem, recenzentom, članom mednarodnega in izvršnega uredniškega odbora, gostujočim urednikom, lektorjem ter tiskarni. Vsak je prispeval pomemben delež in upam, da bo tako tudi v naslednjem letu. V letu 2015 sta se kot urednika števil v angleškem jeziku poslovila dr. Gorazd Meško in dr. Charles B. Fields, v naslednjem letu se bosta namesto njiju predstavila dr. Branko Lobnikar in dr. Sanja Kutnjak Ivković. Dobrodošla, kot ste dobrodošli vi, zvesti avtorji in bralci. V letu, ki prihaja, vam želim vse dobro v poklicnem in zasebnem življenju, vsem skupaj pa, da bi se Svet vrnil v mirnejše vode. Strokovnjakom, ki se ukvarjamo z varnostjo, dela kljub temu ne bo zmanjkalo!

Izr. prof. dr. Andrej Sotlar
Glavni in odgovorni urednik

Prispevek sodobnih znanstvenih spoznanj k učinkovitejšemu vodenju kognitivnega intervjuja

Karmen Jereb

Namen prispevka:

Namen tega prispevka je predstaviti nekatere novejše ugotovitve in znanstvena spoznanja o preiskovalnem intervjuvanju, kot jih uporabljajo v tujini. V prispevku je predstavljena izboljšana različica kognitivnega intervjuja (angl. *enhanced cognitive interview* – ECI). Gre za eno najbolj znanih in široko uporabljenih tehnik za pridobivanje informacij od kooperativnih prič in žrtev kaznivih dejanj. V Veliki Britaniji je temelj trenutnega modela preiskovalnega intervjuja PEACE, o njem pa se izobražujejo tako na novo zaposleni policisti kot strokovnjaki za izvajanje intervjujev. Opisana je učinkovitost protokola (veljavnost in točnost pridobljenih informacij), prav tako pa tudi usposabljanje, ki vključuje učenje kognitivnih tehnik. Takšno usposabljanje lahko pripomore k boljšemu nastopu, vodenju in izpraševanju prič ter žrtev kaznivih dejanj.

Metode:

Prispevek je nastal na osnovi integrirane sinteze strokovnih, predvsem pa znanstvenih virov, katerih avtorji so vodilni teoretiki in praktiki na področju preiskovalnega intervjuvanja v svetu.

Ugotovitve:

Kognitivni intervju ostaja ena najboljših praks na tem področju kljub določenim omejitvam, kot so npr. časovna zamudnost, število in kompleksnost razpoložljivih tehnik. Preiskovalni organi potrebujejo poenostavljen in intervjuvancu prijazen protokol, ki vsebuje le preizkušene elemente za izboljšanje spomina ter izvedljiv enoten postopek z manj kognitivne zahtevnosti za izvajalce intervjujev, ki delujejo v vse bolj kompleksnih operativnih okvirih. Pričakujemo lahko, da bo šel razvoj v smeri prilagajanja posameznih tehnik realnim potrebam policije.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Prispevek je namenjen predvsem strokovni javnosti, preiskovalcem, ki opravljajo informativne pogovore, in vodstvu policije, ki lahko spoznanja iz prispevka upoštevajo pri uvajanju sodobnejših in učinkovitejših modelov intervjujev v preiskovalno prakso. Izsledki poudarjajo pomembnost približanja slovenske prakse tujim znanstvenim spoznanjem predvsem v smislu učinkovitejšega in etično sprejemljivejšega modela intervjuvanja.

UDK: 159.9:340.6

Ključne besede: preiskovalni intervju, kognitivni intervju, izboljšani kognitivni intervju

The Contribution of Modern Scientific Findings to More Effective Cognitive Interviewing

Purpose:

The purpose of this paper is to outline some of the recent findings and scientific evidence on investigative interviewing as applied abroad. The paper presents the enhanced version of the cognitive interview (ECI). ECI is one of the best known and most widely used techniques of obtaining information from cooperative witnesses and victims of criminal offences. In the United Kingdom, the CI underpins the current PEACE investigative interview model and is taught to all police recruits and expert interviewers alike. Besides the effectiveness of the protocol (validity and accuracy of obtained information), the aim is to find out whether such training that includes learning cognitive techniques really contributes to better performance, conducting and interviewing of witnesses and victims of criminal offences.

Methods:

The paper is based on the integrated synthesis of expert, especially scientific sources whose authors are leading theoreticians and practitioners in the global field of cognitive interviewing.

Findings:

The cognitive interview remains among the best practices in this field despite certain limitations such as lengthiness, number and complexity of available techniques. Law enforcement agencies need a simplified and interviewee-friendly protocol containing only the proven memory-improving techniques and a feasible uniform procedure with less cognitive demand for interviewers who work in increasingly complex operational contexts. We can expect progress towards the adaptation of individual techniques to the real needs of the police.

Originality/Value:

The paper targets primarily the expert public, investigators performing informative interviews and police leadership that may consider the findings of the paper when introducing more up-to-date and efficient models of interviewing in the investigation practice. The findings emphasise the importance of the approximation of Slovenian practice to foreign scientific findings especially in the sense of a more effective and more ethically acceptable interviewing model.

UDC: 159.9:340.6

Keywords: investigative interview, cognitive interview, enhanced cognitive interview

1 UVOD

Intervjuvanje je verjetno eno izmed najpomembnejših in najpogostejših dejavnosti v preiskovalnem postopku (Milne in Bull, 1999; Oxburgh, Walsh in Milne, 2011). Kljub temu je težko dobiti vpogled, do česa dejansko prihaja v sobi za zaslišanje. Policijski intervjuji pred sedanjim znanstveno utemeljenim pristopom so bili dokaj slabe kakovosti (Memon, Meissner in Fraser, 2010). Raziskovalci so preučevali intervjuje tako, da so se sistematično prebijali skozi posnete intervjuje ameriških in britanskih policistov z žrtvami in pričami kaznivih dejanj. Rezultati niso bili spodbudni, čeprav so bili poučni, saj so pokazali, da so izvajalci intervjujev redno uporabljali slabe tehnike, s katerimi so bodisi zmanjšali količino informacij, ki so jih podale žrtve, bodisi spodbujali žrtve k navajanju napačnih informacij (Fisher, Geiselman in Raymond, 1987; George in Clifford, 1992). Iz raziskave, ki jo je predstavil Fisher et al. (1987), izhaja, da so zaprta vprašanja predstavljala približno 90 % vseh vprašanj. Če se skoraj izključno zanašamo na zaprta vprašanja, nastane več težav: vprašanja navadno vodijo k zelo kratkim odgovorom, odvrčajo priče od navajanja informacij, za katere jih ne prosijo, in spodbujajo priče k ugibanju, tudi če niso prepričane v odgovor. Bolj nedopustna napaka, ki so jo pogosto naredili izvajalci policijskih intervjujev, je bila zastavljanje vprašanj, ki so k nečemu navajala ali kaj sugerirala, ta pa, kot je znano, popačijo spomin prič (Fisher in Geiselman, 1992). Žal so te napake pri intervjuvanju še vedno prisotne, kadar policisti niso primerno usposobljeni (Clark in Milne, 2001; Fisher, 2010; Fisher in Schreiber, 2007). Omenjene napake so še posebej problematične, ker poznamo zaradi raziskav forenzičnih psihologov in drugih znanstvenikov boljše metode opravljanja razgovorov že desetletja. Izboljšanje kritičnega elementa preiskave zahteva bolj profesionalen pristop, ki črpa iz ustreznih znanstvenih spoznanj. V zadnjih treh desetletjih so raziskave znanstvenikov osvetlile nekaj psiholoških načel, ki so temelj procesa intervjuvanja in so oblikovani v učinkovite protokole.

V prispevku se osredotočamo na kognitivni intervju, tako na prvotno (angl. *cognitive interview* – CI) kot na izboljšano različico (angl. *enhanced cognitive interview* – ECI). Kognitivni intervju¹ je oblika preiskovalnega intervjuja, namenjena pridobivanju podatkov od kooperativnih prič in žrtev kaznivih dejanj. Vsebuje tehnike za izboljšanje spomina, s katerimi je možno od prič in žrtev pridobiti številne, podrobne ter verodostojne podatke s prizorišča kaznivega dejanja (Fisher in Geiselman, 1992; Umek, 2012). V kognitivni intervju so vključena znanstvena spoznanja in splošno sprejeta načela komuniciranja, ki jih najdemo tudi v drugih tehnikah, obenem pa vsebuje tudi mnogo edinstvenih prvin (Fisher, 2010). V mnogih svetovnih pravnih sistemih velja za dobro prakso pri preiskovalnih intervjujih. Memon et al. (2010), ki so v metaanalizi pregledali na desetine raziskav s tega področja, menijo, da je kognitivni intervju verjetno ena najuspešnejših novosti v psiholoških ter pravnih raziskavah v zadnjih 25 letih.

1 V Sloveniji se kognitivni intervju v praksi ne uporablja in usposabljanja zanj ne obstajajo. O tehnikah preiskovalnega intervjuja sta pisala in seznanjala policiste kriminalistična psihologa, zaposlena na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru, Umek (2012) in Areh (2012, 2015). Pri izobraževanjih sta opozarjala predvsem na slabosti standardnih policijskih intervjujev in policiste seznanjala z uporabo nekaterih novih znanstvenih spoznanj.

Tako kot pri vsaki tehniki lahko tudi pri kognitivnem intervjuju izpostavimo nekaj omejitev, s katerimi se soočajo preiskovalci. Mnenja policistov o koristnosti nekaterih komponent izboljšanega kognitivnega intervjuja se razlikujejo in se ne ujemajo najboljše z empiričnimi izsledki (Dando, Wilcock in Milne, 2009). Velikokrat mu očitajo, da je zamuden, dolgotrajen, ne samo za priče ali žrtve, ampak tudi za izvajalce same. Poleg tega je znano, da se policisti zaradi časovnih omejitev in kompleksnosti postopkov vedno ne držijo (Dando, Wilcock, Behnkle in Milne, 2011; Griffiths in Milne, 2006). Britanski policisti so menili, da je popoln kognitivni intervju včasih težko izvajati (Kebbell, Milne in Wagstaff, 1999). Policisti so v razgovoru z raziskovalci poročali, da intervjuvanci ne razumejo vseh navodil za izboljšanje spomina. V tistem času je še obstajal problem usposabljanja, na kar je opozarjal tudi Kebbell et al. (1999), saj je te težave sedaj mogoče premagati prav z ustreznim usposabljanjem preiskovalcev. V ospredje tega prispevka zato postavljamo naslednji vprašanja: (a) ali z izboljšano različico kognitivnega intervjuja (ECI), ki se uporablja tudi v enem najbolj znanih modelov preiskovalnega intervjuvanja, britanskem modelu PEACE, pridobimo bistveno več veljavnih in točnih informacij, da se priporoča njegova uporaba kljub določenim omejitvam (kot je npr. časovna zamudnost, kar je pogost pomislek preiskovalcev na terenu) in (b) ali način usposabljanja, kot ga uporabljajo v Veliki Britaniji, ki vključuje tudi učenje kognitivnih tehnik, res pripomore k boljšemu nastopu, vodenju in izpraševanju prič ter žrtev kaznivih dejanj. V prispevku obravnavamo tudi nekaj povezanih vprašanj: (a) ali uporabljamo posamezne tehnike kognitivnega intervjuja zmeraj enotno in v celoti ali jih lahko izvajamo tudi neodvisno; (b) kakšen je pomen ustreznega usposabljanja in komunikacije med akademskimi raziskovalci in preiskovalci na terenu ter (c) kakšna so pričakovanja in smernice za v prihodnje – kako se bo razvijal protokol, da bo prijaznejši tako za intervjuvance kot tudi za izvajalce.

Kot ugotavlja Areh (2012), so nekatera znanstvena spoznanja težje uporabna v kontekstu slovenske kazenske zakonodaje, ki natančno opredeljuje postopke zaslišanj, kljub temu pa ni razloga, da ne bi spoznanja iz psihološke prakse pomagala policistom na poti do boljšega vodenja informativnih razgovorov, kjer takih zadržkov ni.

2 MODELI PREISKOVALNIH INTERVJUJEV

2.1 Policijski intervjuji pred sedanjim znanstveno utemeljenim pristopom

Razvoj preiskovalnih intervjujev prehaja v zadnjih dveh desetletjih od psevdoznanstvenih prisilnih zasliševalskih tehnik, katerih cilj je pridobiti priznanje, do iskanja operativno zanimivih informacij s pomočjo protokolov, ki so sodobnejši, učinkovitejši in etično primernejši ter zasnovani na empiričnih, znanstvenih podlagah (Areh, 2015). Po svetu so razvili različne modele v smislu najboljšega pristopa k praktičnemu izvajanju intervjujev, od katerih si nekateri nasprotujejo, nekateri pa se dopolnjujejo. Nekateri modeli niso le brez empirične

podlage, ampak so po mnenju mnogih (Gudjonsson, 2003; Gudjonsson in Pearse, 2011; Kassir, 2008) tudi prisilnega značaja; eden takih modelov je Reidova tehnika, ki je pred nekaj leti izšla v peti izdaji (Inbau, Reid, Buckley in Jayne, 2011). Ta tehnika ima dve fazi. Prva faza je intervju vedenjske analize, pri katerem ni obtoževanja ali prisile in v katerem se med policistom, ki vodi intervju, in osumljencem vzpostavi zaupanje in razvije odnos. Če policist, ki intervju izvaja, meni, da oseba ni odkrita, se začne druga faza, ki vključuje devetstopenjski (zasliševalni) postopek, v katerem lahko preiskovalci tudi zavajajo osumljence glede značaja in moči dokazov proti njim, kar je v drugih modelih intervjuja in pravnih sistemih prepovedano. Kljub temu se ta tehnika še vedno uporablja v številnih, predvsem manj razvitih državah po svetu, pretežno pa v Združenih državah Amerike (Oxburgh et al., 2011). Čeprav jo njeni zagovorniki opisujejo kot učinkovit model za intervjuvanje osumljencev, se uporablja predvsem za pridobivanje priznanj in ni znanstveno utemeljena (Oxburgh et al., 2011).

2.2 Protokoli, osnovani na znanstvenih podlagah

Drugi modeli, kot je model PEACE (mnemotehnični akronim za priporočene faze postopka intervjuja), so se razvili po obsežnem sodelovanju s pravnimi strokovnjaki, raziskovalci in policisti, temeljijo pa na premišljenih psiholoških načelih in vključujejo dva primarna tipa intervjuja: kognitivni intervju in upravljanje pogovora. Model PEACE, ki ga bomo nekoliko podrobneje predstavili posebej, med drugim uporabljajo v Veliki Britaniji, na Novi Zelandiji, v Avstraliji in deloma na Norveškem,² poudarja pa pomen iskanja informacij med intervjujem in ne več toliko pomen priznanj. Ta model pridobivanja informacij je v neposrednem nasprotju s pristopom, ki ima v središču priznanje in ki se uporablja pri metodah zasliševanja, ki jih zagovarja Reid s sodelavci (Oxburgh et al., 2011). Med protokoli, osnovanimi na znanstveni podlagi, so po Fisherjevem (2010) mnenju najbolj znani:

- kognitivni intervju (angl. *Cognitive Interview – CI*) (Geiselman et al., 1984),
- izboljšana različica kognitivnega intervjuja (angl. *Enhanced Cognitive Interview – ECI*) (Fisher in Geiselman, 1992),
- upravljanje pogovora (angl. *Conversation Management*) (Shepherd, 1988),
- Memorandum dobre prakse³ (angl. *Memorandum of Good Practice*) (Home Office, 1992),
- protokol NICHHD (angl. *National Institute of Child Health and Human Development Protocol*) (Sternberg, Lamb, Esplin, Orbach in Hershkowitz, 2002) in
- metoda postopne izbire (angl. *Step-Wise Method*) (Yuille, Hunter, Joffe in Zaparniuk, 1993).

Vsak protokol je sestavljen iz mnogih specifičnih tehnik, ki povečajo količino točnih spominov intervjuvancev in/ali zmanjšujejo količino netočnih spominov

² Norvežani imajo svojo različico modela, ki se imenuje KREATIV in je zelo podoben PEACE-u (Williamson, Milne in Savage, 2009). Britanski PEACE se uporablja v okviru nekaterih držav Commonwealtha, ki imajo podobno zakonodajo kot Velika Britanija.

³ Ne gre za klasično obliko protokola, pač pa bolj za priporočila o intervjuvanju otrok, predvsem žrtev spolnih zlorab.

(Fisher, 2010). Vsi ti protokoli imajo več skupnih ključnih elementov, med drugim (a) razvijanje odnosa z intervjuvancem, (b) postavljanje predvsem odprtih vprašanj, (c) postavljanje nevtrálnih vprašanj in izogibanje vprašanjem, ki k nečemu navajajo ali kaj sugerirajo, ter (d) usmerjanje intervjuja, ki se začne s širšimi vprašanji in se oži na bolj konkretna vprašanja. Navedeni intervjuji so večinoma namenjeni specifični skupini respondentov ali pa poudarjajo enega ali dva skupna elementa. Metoda postopne izbire in protokol NICHHD sta primera, usmerjena predvsem k intervjuvanju otrok, medtem ko je glavni prispevek upravljanja pogovora intervjuvanje osumljencev in nekooperativnih prič. Poleg tega vsaka tehnika poudarja omejeno število elementov: protokol NICHHD poudarja pomen postavljanja vprašanj, ki k ničemur ne navajajo, medtem ko metoda postopne izbire poudarja pristop zoževanja (Fisher, 2010).

V nadaljevanju predstavljamo prvotni kognitivni intervju (CI), njegovo izboljšano različico (ECI) in model PEACE, katerega sestavni del je tudi izboljšana različica kognitivnega intervjuja.

2.3 Kognitivni intervju (CI)

Kognitivni intervju (Geiselman et al., 1984) je najpogostejša in na terenu najširše izvajana metoda intervjuja v kazenskem postopku, kar zadeva pričanje odraslih (Brunel, Py in Launay, 2013; Geiselman in Fisher, 2014; Paulo, Albuquerque in Bull, 2013). Cilj kognitivnega intervjuja je optimiziranje spominjanja prizorov kaznivega dejanja z uporabo strategij obnavljanja spomina prič. S tem povečamo tako količino kot kakovost pridobljenih informacij (Fisher in Geiselman, 1992). Te strategije temeljijo na zakonitostih o delovanju spomina (če poenostavimo: kodiranje – dogodek zaznamo, shranjevanje – mentalni zapis se shrani, priklic – zapis se aktivira, priklíče v spomin) in dejavnikih pozabljanja. Prvotno so originalni kognitivni intervju sestavljale štiri tehnike, ki vključujejo duševno rekonstrukcijo dogodka, spodbujanje poročanja o vseh podrobnostih ne glede na to, ali se zdi intervjuvancu pomembne ali ne, opisovanje dogajanja z različnih perspektiv in spominjanje v različnih časovnih zaporedjih (Fisher in Geiselman, 1992; Geiselman et al., 1984):

1. **Navodilo za popolno izpoved** (angl. *report everything instruction*): intervjuvanca spodbujamo k uporabi različnih strategij obnavljanja spominskih informacij: k spominjanju vseh prvin prizorišča kaznivega dejanja, tudi delnih in na videz nepomembnih (intervjuvanec poroča o vsem, česar se spominja).
2. **Ponovno vzpostavljanje konteksta** (angl. *mental reinstatement of context*): pri tem koraku se konteksta kodiranja in obnavljanja spomina vse bolj prekrivata; intervjuvanca pozovemo, naj ponovno premisli o okoljskem, fizičnem in čustvenem prizorišču. Prosimo ga torej za miselno rekonstrukcijo tako fizične okolice dogodka, ki se ga skuša spomniti, kot subjektivnega stanja zavesti v času dogodka (osebno notranje doživljanje).
3. **Sprememba perspektive poročanja** (angl. *change perspective instruction*): intervjuvanca spodbujamo, da se dogodka spomni s prostorske in

vizualne perspektive druge prisotne osebe (npr. pričo prosimo, da se postavi v vlogo žrtve in obratno; na ta način dobimo nove podrobnosti, ki se jih prej intervjuvanec morda ni mogel spomniti).

4. **Sprememba vrstnega reda oz. priklic v različnih časovnih zaporedjih** (angl. *change order instruction*): intervjuvanca pozovemo k spominjanju dogodkov v obratnem kronološkem redu (od konca proti začetku) ali drugačni razporeditvi.

Po upoštevanju ugotovitev, ki izhajajo iz delovanja preiskovalcev na terenu, se je iz originalne različice razvil izboljšani kognitivni intervju, ki združuje vsa mnemotehnična navodila, imenovana 'kognitivna', s 'socialno' razširitvijo (Launay in Py, 2015).

2.4 Izboljšani kognitivni intervju (ECI)⁴

Izboljšani kognitivni intervju (Fisher in Geiselman, 1992; Milne in Bull, 1999; Umek, 2012) se od prvotnega razlikuje v več vidikih, kot so: personalizacija intervjuja, nadzor prevzame intervjuvanec (ima aktivno vlogo), uporablja se spraševanje, ki ustreza spraševancu. Poleg tega so uvedli še dodatno vzpostavitev konteksta, kar pomeni, da intervjuvanca spodbujamo k uporabi zbranih spominskih tehnik za aktiviranje in raziskovanje mentalnih podob iz različnih sestavin dogodka, kot so oblačila in predmeti (Launay in Py, 2015). Tehnika mentalnih podob pri ECI pričo ali žrtev vodi k podajanju kratkih, prostih poročil o določenih prvinah prizorišča, kot so oseba, predmet, trenutek v kaznivem dejanju (npr: »v mislih se vrnite k avtomobilu, ohranite podobo v glavi in jo potem podrobno opišite«). Navodili o spremenjenem redu in spremembi perspektive tokrat veljata za dodatna in poljubna pripomočka, ki ju lahko izvajalec intervjuja po lastni presoji uporabi v zaključni fazi intervjuja, ostali dve tehniki prvotnega CI ostaneta (Launay in Py, 2015).

ECI je sestavljen iz devetih faz, ki si sledijo takole (Fisher in Geiselman, 1992; Milne in Bull, 1999)

- **sprejem in personalizacija intervjuja ter vzpostavitev dobrega odnosa** (pozdrav in prilagoditev intervjuja osebi, zmanjšanje napetosti itd.; pred tem je zelo pomembna priprava intervjuja, prostora, razmislek o alternativnih hipotezah itd.),
- **razlaga namena in ciljev intervjuja** (preiskovalni cilji, pričakovana stopnja podrobnosti; pojasnilo, da je časa za pogovor dovolj itd.),
- **začetek proste pripovedi** (neprekinjeno in osredotočeno prosto spominjanje; prenos nadzora nad intervjujem od izvajalca na sogovornika; dejavno poslušanje; besedno in nebesedno obnašanje, spodbujanje, brez dvomov v izpoved itd.),
- **postavljanje vprašanj** (spraševanje, ki je prilagojeno posamezniku; začnemo z odprtimi vprašanji in se pomikamo k bolj specifičnim; upoštevamo duševne predstave sogovornika, uporabljamo mentalne

⁴ V izogib pojmovni zmedbi dodajmo, da je kognitivni intervju, ki ga v teoriji poznamo v Sloveniji, pravzaprav njegova izboljšana različica (ECI), kar je bilo v preteklosti morda premalo poudarjeno.

- podobe; omogočanje premorov; brez ugibanja, sprejemljivost odgovora 'ne vem'; čas za koncentracijo itd.),
- **ponovno in razširjeno spodbujanje priklica** (sprememba časovnega zaporedja, sprememba vidika zaznavanja, osredotočenje na vse čute),
- **vprašanja, pomembna za preiskavo,**
- **povzetek** (preiskovalec preveri, ali je intervjuvanca pravilno razumel),
- **zaključek in poslavljanje** (ni samo formalno dejanje, pač pa pomemben del intervjuja),
- **ovrednotenje intervjuja** (analiza in ocena kakovosti izvedbe intervjuja omogoča neposredno učenje iz izkušenj in takojšnjo povratno informacijo).

Protokol je zasnovan kot posebna vrsta poglobljenega intervjuja, osredotočenega na miselne procese intervjuvanca. Intervjuvanec poseduje podatke, ki jih preiskovalec nima; ta naj bi mu samo pomagal, da podatke priključuje iz spomina. Pomembno je, da so znanstvena načela, ki so v ozadju vsake posamezne tehnike protokola, preiskovalcem predstavljena tako, da ti razumejo, zakaj so učinkovita. Brez take konceptualne razlage bodo imeli kasneje težave, ko se bodo odločali uporabiti določeno tehniko v danem primeru in spreminjati tehniko v posebnih razmerah (npr. pri pogovoru z otroki ali s pričami z zmanjšanimi kognitivnimi sposobnostmi) (Fisher, 2010). Razlago in razumevanje, zakaj tehnika deluje in na kakšnih principih, lahko ponazorimo na primeru: navodilo za popolno izpoved je pomembno, ker so raziskave pokazale, da intervjuvanci poročajo predvsem o podatkih, za katere so prepričani, da so točni, vendar povezava med prepričanostjo in točnostjo ni vselej pozitivna (Fisher in Geiselman, 1992). Zato je pomembno, da intervjuvanci povedo vse, kar o določenem dogodku vedo, ne glede na njihovo prepričanost o točnosti ali pomembnosti; kasneje namreč lahko od druge priče pridobimo nove podatke in s pomočjo drobcev v mozaiku sestavimo celovitejšo sliko, ki pripomore k razjasnitvi kaznivega dejanja. Prav tako je kasneje, ko postavljamo vprašanja, pomembno, da dopustimo intervjuvancu opis dogodkov po vrstnem redu, ki je prilagojen njegovim duševnim podobam (ne sprašujemo po vnaprej pripravljenem načrtu, pač pa ga prilagodimo posamezniku), saj s tem ne zmotimo miselne podobe, ki si jo ustvarja intervjuvanec. Če z vprašanji preskakujemo z ene podobe na drugo, lahko zmanjšamo količino informacij za 20 odstotkov (Fisher in Geiselman, 1992). V Veliki Britaniji je kognitivni intervju temelj trenutnega modela preiskovalnega intervjuja PEACE, o njem pa se izobražujejo tako na novo zaposleni policisti kot strokovnjaki za izvajanje intervjujev.

2.5 PEACE kognitivni intervju

V Veliki Britaniji od leta 1992 izvajajo obsežen program usposabljanja za vse policijske preiskovalce. Osnovni namen je pomagati policistom pri razvijanju poklicnih spretnosti, potrebnih za izvajanje učinkovitega preiskovalnega intervjuja. Učijo jih t. i. upravljanja pogovora z intervjuvanci, ki kažejo več odpora (osumljenci), in izboljšane različice kognitivnega intervjuja za tiste, ki želijo sodelovati (priče in žrtve) (Shepherd, 2007). Cilj preiskovalnega intervjuja

je pridobitev informacij in ne več priznanj. Ta protokol se imenuje PEACE – okrajšava, ki povzema različne faze preiskave kaznivega dejanja (Association of Chief Police Officers of England, Wales and Northern Ireland [ACPO], 2001).⁵

- priprava in načrtovanje (angl. *preparation and planning*),
- vključevanje in razlaganje (angl. *engage and explain*),
- poročilo, podajanje izjave (angl. *account*),
- zaključek (angl. *closure*) in
- ocena intervjuja (angl. *evaluation of the interview*).

V britanskem modelu preiskovalnega intervjuvanja so psihološki pritiski, manipulacije in zavajanje osumljencev nesprejemljivi. Policisti se v odnosu do osumljencev učijo povsem drugačnega pristopa, upravljanja pogovora.⁶ S pomočjo načela vzajemnosti, gradnje konstruktivnega, zaupnega in spoštljivega odnosa ter premišljenega in nepristranskega načina intervjuvanja si prizadevajo pridobiti čim več dejstev, povezanih s kaznivim dejanjem (Shepherd, 2007). Veliko pozornosti posvečajo načrtovanju in pripravi na intervju, učenju komunikacijskih veščin ter kognitivnih tehnik in oceni izvedbe intervjuja. V Veliki Britaniji vsaka policijska enota uporablja kognitivni intervju in upravljanje pogovora, prav vsak policist pa je šolan za tovrstno uporabo. Trenutno policiste v okviru PEACE-a poučujejo o kognitivnem intervjuju z uporabo stebrnega pristopa k usposabljanju za preiskovalni intervju (ACPO, 2001). Usposabljanje za vodenje preiskovalnega intervjuja obsega pet stebrov. Prvi steber je uvod v vodenje intervjujev za nove ali na novo zaposlene policiste. Drugi steber je za bolj izkušene policiste, ki obravnavajo pogosta kazniva dejanja, kot so tatvine in napadi. Tretji steber je namenjen pripravam policistov na obravnavanje hujših in kompleksnih kaznivih dejanj. Vključuje posebne tečaje za intervjuvanje osumljencev, pri čemer ti tistih prič, ki bi bile lahko ranljive ali prestrašene. Četrty steber obravnava spremljanje in nadzor kakovosti intervjujev, peti steber pa uvaja vlogo koordinatorja intervjuja v primerih, ki zadevajo hujša in kompleksna kazniva dejanja (Dando et al., 2011; Griffiths in Milne, 2006). Usposabljanje vsebuje načrtovanje in pripravo na intervjuje, začetno fazo intervjuja, pridobivanje in razjasnjevanje osumljenčevega poročila o zadevnih dogodkih, sklenitev intervjuja in oceno informacij, pridobljenih z intervjujem, ter uspešnosti izvajalca med vodenjem intervjuja; traja pa navadno teden ali več (Dando et al., 2011; Griffiths in Milne, 2006). Med preiskovalci, izvajalci intervjujev, so naredili raziskavo z anketnimi vprašalniki, ki je pokazala, da se glavne tehnike izboljšane različice kognitivnega intervjuja znotraj PEACE-a preiskovalcem zdijo precej ali zelo koristne (Dando et al., 2009; Kebbell et al., 1999). V tistem času je še obstajal problem pomanjkljivega usposabljanja ter neuporabljanja pridobljenega znanja v praksi, kljub temu pa so policisti ocenili ECI kot zelo uporaben preiskovalni protokol. Kateri elementi kognitivnega intervjuja so se zdeli preiskovalcem najučinkovitejši? Kot najkoristnejša se je izkazala 'gradnja odnosa' in 'poročanje o vsem'. Ta močni občutek koristnosti – čeprav je omejen na nekatera navodila ECI in ne vsa – je v premem sorazmerju

5 Za obširnejši opis modela glej Milne in Bull (1999) ter Ord in Shaw (1999). Najobširnejšo raziskavo o učinkovitosti modela sta izvedla Clarke in Milne (2001).

6 Pomemben priročnik o pogovornem upravljanju je napisal Shepherd (2007).

s pogostostjo uporabe, o kateri poročajo tudi drugi avtorji (Launay in Py, 2015). Poleg tega je študija pokazala, da policisti z daljšim stažem pri izvajanju ECI kažejo več gotovosti kot tisti s krajšim stažem.

3 KOGNITIVNI INTERVJU IN NJEGOVA UPORABA

3.1 Novejša spoznanja in empirične raziskave

Številne raziskave po vsem svetu (za metaanalizi glej Köhnken, Milne, Memon in Bull, 1999 ter Memon et al., 2010) so pokazale učinkovitost kognitivnega intervjuja – tako originalne kot izboljšane različice – z različnimi tipi prič (otroki, odraslimi in starejšimi), z različnimi časovnimi presledki od časa storitve kaznivega dejanja do intervjuja (od nekaj minut do nekaj dni, tednov ali let) in z različnimi tipi dogodkov (resnična kazniva dejanja, simulirana kazniva dejanja v živo in na videoposnetkih, nenevarni dogodki v živo, vsakdanja dejanja, nesreče ...) tako v laboratorijskih razmerah kot v dejanskih, čeprav je slednjih precej manj. V metaanalizah so Köhnken et al. (1999) in kasneje še Memon et al. (2010) ugotovili, da gre za metodo, ki daje povprečno do 40 % več verodostojnejših informacij v primerjavi s strukturiranim intervjujem ali standardnim intervjujem, ne da bi to vplivalo na stopnjo točnosti. V dejanskih razmerah, kjer so proučevali intervjuje z resničnimi žrtvami in pričami kaznivih dejanj, so bile narejene le tri študije, in sicer dve v ZDA in ena v Veliki Britaniji (Fisher, Geiselman in Amador, 1989; Fisher in Schrieber, 2007; George in Clifford, 1992, 1996), ki pa sta ravno tako pokazali odlične rezultate (do 55 % več verodostojnejših informacij).

Značilne laboratorijske študije (Searcy, Bartlett, Memon in Swanson, 2001) so bile velikokrat narejene z univerzitetnimi študenti. Navadno jim je bil prikazan videoposnetek simuliranega kaznivega dejanja, nato pa so jih raziskovalci intervjuvali. Po navadi je bila ena skupina študentov intervjuvana s standardnim intervjujem (tehniko primerjanja), pri drugi pa so uporabili kognitivni intervju (CI/ECI). Nato so količino in točnost pridobljenih informacij primerjali med tema dvema oblikama intervjujev. Terenske študije so dokaj podobne, le da so intervjuje vodili policisti z resničnimi pričami. Policisti so bili v teh primerih navadno šolani za uporabo kognitivnega intervjuja. Tako v laboratorijskih kot terenskih študijah so raziskovalci (Dando, Wilcock, Milne in Henry, 2009; Fisher in Schrieber, 2007) ugotovili, da je bilo pri udeležencih, kjer so uporabili CI/ECI, pridobljenih bistveno več veljavnih in točnih informacij. Ta učinek je dokazan pri različnih populacijah (pri otrocih: Akehurst, Milne in Köhnken, 2003; pri otrocih z blažjimi učnimi težavami: Robinson in McGuire, 2006; pri odraslih: Fisher et al., 1989; in pri starejših osebah: Wright in Holliday, 2007). Izvajalcem policijskih intervjujev se zdi ECI najbolj koristen, kadar ga uporabljajo pri odraslih in starejših, manj pa pri osebah z zmanjšanimi kognitivnimi sposobnostmi ali mlajših otrocih (Wheatcroft, Wagstaff in Russell, 2014).

Raziskave so pokazale, da je izboljšana različica kognitivnega intervjuja še posebej učinkovita, kadar je potreben priklic kompleksnejših dogodkov (Geiselman, Fisher, MacKinnon in Holland, 1985; Paulo et al., 2013). Večina kaznivih dejanj je kompleksnih, saj vključujejo enega ali več storilcev, prič in

različnih scenarijev z veliko količino informacij (kakšna so bila oblačila, orožje, reakcije ljudi). ECI je namreč bolj učinkovit pri izboljšanju epizodičnega spomina (npr. priklic okoliščin kaznivega dejanja) kot semantičnega spomina (npr. priklic informacij, ki smo jih študirali in ponavljali za izpit) (Paulo et al., 2013). Policisti in forenzični psihologi so zato za epizodičen spomin seveda bolj zainteresirani pri pričah in žrtvah kaznivih dejanj, saj je, kot rečeno, njihovo spominjanje dogodka pogosto eden ključnih aspektov za preiskovanje kaznivih dejanj (Paulo et al., 2013).

Nekateri avtorji (Geiselman in Fisher, 2014; Walsh in Bull, 2012) trdijo, da lahko ECI pomembno pripomore k psihološkemu zdravju prič (npr. počutijo se stabilnejše, manj travmatizirano, bolj samozavestno po opravljenem intervjuju). Zaradi bolj osebnega odnosa priča občuti, da je preiskovalec pozoren in da mu je mar tako za njene občutke kot za podane informacije. Mnogi so tudi prepričani (Paulo et al., 2013; Umek, 2012; Vallano in Schreiber Compo, 2015), da je prav gradnja odnosa ključna in da neposredno pripomore k boljšemu priklicu in večji količini informacij. Če preiskovalec izkaže skrb za dobrobit priče, bo ta poročala bolje, bistveno pa se bo zmanjšal tudi nivo sekundarne viktimizacije žrtev (Fisher in Geiselman, 1992).

V literaturi o kognitivnem intervjuju se v zadnjih letih veliko ukvarjajo tudi z razvijanjem sklopa pripomočkov, ki vključujejo morebitno koristne vidike, kot so postopek ponovnega vzpostavljanja konteksta s skiciranjem (angl. *Sketch Reinstatement of Context*) in intervjuja, ki ga upravljaš sam (angl. *Self-Administered Interview – SAI*) (Dando et al., 2009). Izkazalo se je, da sta prav ta dva pripomočka zelo koristna pri opravljanju pogovorov z osebami, ki so dovzetne za sugestijo, na kar morajo preiskovalci še posebej paziti (Hope, Gabbert in Fisher, 2011). Intervju, ki ga upravljaš sam, je pisna različica kognitivnega intervjuja v obliki vprašalnika, ki so ga razvili Gabbert, Hope in Fisher (2009). Samostojno vodeni pristop intervjuvanja nudi enostavno in inovativno rešitev, ki pripomore pri pravočasnem zbiranju kakovostnih dokazov, hkrati pa omogoča točen priklic informacij iz spomina in preprečuje izgubo spomina (Gabbert et al., 2009). V raziskavi Gabbertove et al. (2009) so si priče ogledale video posnetek kaznivega dejanja in bile naprošene, da poročajo o vsem, kar so videle. Priče, ki so izpolnile vprašalnik SAI, so navedle 42 % več točnih informacij kot tiste, ki so jih samo prosili, naj povedo čim več o dogodku. Priče, ki opravijo samostojno vodeni intervju, so bolj odporne na zavajajoče učinke izpostavljenosti informacijam po dogodku in v naknadnem kognitivnem intervjuju podajo več informacij. Uporaba tega standardiziranega orodja za pridobivanje pričanj omejuje kakršnekoli »neprimerne« tehnike izpraševanja in zmanjšuje pritisk policije ali drugih izpraševalcev, ki ga priče lahko nenamerno zaznajo (Gabbert et al., 2009).

3.2 Učinkovitost in uporabnost posameznih tehnik ECI

Če povzamemo, koristi kognitivnega intervjuja so potrjevali različni raziskovalci ob različnih populacijah prič in v različnih okoljih; učinek pa je bil vedno znova velik, stabilen in zanesljiv. Čeprav velja za dobro prakso pri preiskovalnih intervjujih s pričami, se mnenja policistov na terenu o koristnosti nekaterih

komponent izboljšanega kognitivnega intervjuja ne ujemajo vselej z raziskavami. Wheatcroft et al. (2014) ugotavljajo, da policisti, ki delajo v kompleksnem operativnem okviru, potrebujejo poenostavljen protokol. Tehnike intervjuvanja je treba obravnavati bolj kot orodja in vedeti je treba, da so nekatera orodja za določen namen primernejša od drugih. Na primer, v preiskovalnem intervjuvanju moramo vedeti, če nekatere vrste vprašanj in protokolov zagotavljajo boljši priklic in več točnih informacij, ki so ali bi lahko bile pomembne za preiskavo. Zanima nas tudi, ali so pridobljene informacije zanesljive (ne glede na to, ali so intervjuvanci v vlogi žrtev, prič ali osumljencev) oziroma ali obstaja možnost, da je bila informacija inducirana (sprožena) s strani preiskovalcev (Oxburgh et al., 2011). Za verodostojnost kazenskega postopka je nadvse pomembno, da so pridobljeni podatki strokovno in procesno neoporečni.

Kognitivni intervju lahko uporabimo tudi v drugačni obliki od prvotno predvidene, tako da damo nekaterim komponentam prednost pred drugimi. V tem kontekstu se delno pokaže zmotno prepričanje, da je treba protokol izvajati kot celoto, ne pa kot zbirko pripomočkov (Geiselman in Fisher, 2014). V odgovor na ta praktični pomislek so znanstveniki začeli oblikovati tudi modificirane in krajše različice ECI, ki še vedno zajamejo večino informacij, zbranih v celotnem kognitivnem intervjuju. Dando et al. (2011) so npr. izdelali spremenjene različice kognitivnega intervjuja, namenjene patrolnim policistom v časovno omejenih situacijah. Ugotovitve so pokazale, da z omejeno različico kognitivnega intervjuja prihranimo veliko časa, učinkovita pa je skoraj enako kot celoten ECI (Dando et al., 2011). Za Geiselman in Fisherja (2014) je to zdrav razvoj v poteku raziskav, katerih namen je večja učinkovitost in občutljivost kognitivnega intervjuja za razmere v resničnem svetu. Čeprav lahko pristop s pomočjo sklopa pripomočkov ponuja koristi, pa ga policisti – pravilno ali zmotno – še vedno vidijo kot omejujoč nabor operativnih tehnik (Wheatcroft et al., 2014).

3.3 Vzroki za redko rabo kognitivnega intervjuja kljub dokazani učinkovitosti

Kognitivni intervju že nekaj časa poučuje oziroma izvaja več policijskih organov in povezanih preiskovalnih organov po vsem svetu (Fisher, 2010). Trenutno mednje med drugimi spadajo:⁷ ameriški FBI, Ministrstvo za domovinsko varnost, Obrambna obveščevalna agencija in več učnih centrov po vseh ZDA; v Kanadi Policijska služba v Calgaryju; Ministrstvo za notranje zadeve Velike Britanije; singapurska policija; ICAC (Hong Kong) itd. Vendar pa je treba za razliko od Velike Britanije v ZDA šele vzpostaviti obširen, usklajen program usposabljanja za kognitivni intervju (Fisher, 2010).

Zakaj torej prihaja do tega, da preiskovalci eno izmed najbolj raziskanih in splošno sprejetih metod za izboljševanje spomina intervjuvancev uporabljajo nedosledno? Delno je odgovor v tem, kako kognitivni intervju in intervjuvance

7 *Angl.: FBI, National Transportation Safety Board, Department of Homeland Security, Federal Law Enforcement Training Center, Defense Intelligence Agency, UK Home Office, Calgary Police Service, Singapore Police Force, ICAC, Hong Kong (Fisher, 2010).*

dojemajo izvajalci intervjujev. Za preiskovalce je to kognitivno zahtevno opravilo (Fisher in Geiselman, 1992; Kebbell et al., 1999), potrebna je precejšnja fleksibilnost v procesu vodenja intervjuja (Clarke in Milne, 2001). Ker menijo, da je nekatere tehnike težje izvajati in so manj uporabne kot druge (Dando et al., 2009; Kebbell et al., 1999), je uporaba pri uniformiranih policistih posebej slaba (Clarke in Milne, 2001). Omenjene raziskave kažejo, da ne glede na izkušnje in/ali stopnjo usposobljenosti policisti postopkov kognitivnega intervjuja ne uporabljajo vedno v celoti, uporabljajo nekatere posamične komponente pogosteje od drugih ali pa komponente, ki se uporabljajo bolj redno, pogosto uporabljajo slabo (Dando et al., 2011).

Včasih se preiskovalni organi zanj ne odločajo tudi zato, ker so tovrstna usposabljanja draga in pogosto povezana s finančnimi in z administrativnimi težavami ter s pomanjkanjem ustreznih učnih kadrov (Fisher, 2010). Preiskovalni organi in izvajalci intervjujev potrebujejo torej poenostavljen ter intervjuvancu prijazen protokol, ki vsebuje le znane, učinkovite in empirično preizkušene elemente za izboljšanje spomina ter izvedljiv enoten postopek, ki prinaša manj kognitivne kompleksnosti in zahtevnosti za izvajalce intervjujev, ki delujejo v vse bolj kompleksnih operativnih okvirih (Wheatcroft et al., 2014).

4 POMEN KOMUNIKACIJE IN USPOSABLJANJA

Ker so preiskovalci bolj vajeni dela z osumljenci kot pa z dobronamernimi pričami, Geiselman in Fisher (2014) menita, da se je spraševanja, prilagojenega posamezniku, najtežje naučiti. Pogosto se tudi pokaže, da mnogi preiskovalci ne uporabljajo pridobljenega znanja v praksi ali pa ne izkoristijo dovolj razpoložljivih znanstvenih spoznanj (Clarke in Milne, 2001; Fisher 2010; Fisher in Schreiber, 2007; Memon, Holley, Milne, Koehnken in Bull, 1994). Rezultat tega je, da delajo enake napake, kot so jih delali pred dvajsetimi ali tridesetimi leti, ko tovrstna znanstvena spoznanja še niso bila tako razširjena.

Do tega prihaja v veliki meri tudi zaradi pomanjkanja ustrezne komunikacije med preiskovalci na terenu in znanstveniki (Fisher, 2010). Na žalost je tudi tako, da o učinkovitosti izboljšane različice obstaja zelo malo uporabnih (aplikativnih) terenskih študij, več je tistih, ki so bile narejene v laboratorijskih pogojih. Posledično preiskovalci na terenu ostajajo brez morebitnih dragocenih rešitev na podlagi teorije, akademiki pa delajo napake, ker izdelujejo študije, ki ne zajamejo pravilno problemov, s katerimi se ukvarjajo preiskovalci (Fisher, 2010). Ker je intervjuvanje tako pomembno, raziskovalci spodbujajo preiskovalne organe, naj bolje izkoristijo znanstvene raziskave, akademike pa, naj študije zasnujejo tako, da bodo imeli pred očmi predvsem uporabo v resničnem svetu. Izboljšanje komunikacije med stroko in akademsko sfero bo močno pripomoglo k doseganju teh ciljev.

Organi pregona po svetu se razlikujejo po količini in vrsti znanj, ki jih dobijo policisti med usposabljanjem za intervju. Po izkušnjah raziskovalcev se lahko ti dejavniki še vedno močno razlikujejo od organa do organa in od policista do policista. Pri službah, ki želijo spodbujati odličnost pri intervjuvanju prič, se zdijo te implikacije jasne; organi odkrivanja in pregona se tudi smiselno navezujejo na ustrezno empirično literaturo. Strokovnjaki se tudi vse bolj strinjajo, da je morda

že napočil čas, da o številu in kompleksnosti tehnik razmišljamo drugače in omogočimo poenostavitev in standardizacijo (Wheatcroft et al., 2014).

V Veliki Britaniji, kjer se vsi policisti učijo tehnik zbiranja izjav med začetnim usposabljanjem PEACE (ki vključuje učenje kognitivnega intervjuja in pogovornega upravljanja), preiskovalci, ki izvajajo intervjuje, ugotavljajo, da uspešna pričevanja ponujajo glavna vodila za pregon in/ali reševanje kazenskega primera. Obenem tudi ocenjujejo, da je pričanje po navadi zelo točno: 73,5 % preiskovalcev ocenjuje, da se priče le redko zmotijo (Launay in Py, 2015). Kljub temu pa se po predstavitvi načeloma preprostega, a novega protokola intervjuvanja nemalokrat zgodi, da preiskovalci še naprej izvajajo intervjuje na isti način kot pred usposabljanjem.

Kaj bi torej še lahko storili izvajalci usposabljanj, da preiskovalci ne bi več zahajali na stara pota? Po izkušnjah strokovnjakov so najbolj kritični elementi uspešnega programa usposabljanja (Fisher, 2010): motiviran udeleženec, razlaga temeljnih načel, konkretni prikazi, praktične vaje, povratne informacije in izobraževanja za osvežitev znanja. Treba je vedeti, da je spreminjanje stališč dolgotrajen proces. Veliko pozornosti je treba nameniti kadrovanju in selekciji, izobraževanju, učenju komunikacijskih in drugih socialnih veščin ter še posebej ovrednotenju postopkov. Brez ustreznega usposabljanja, po katerem bodo policisti razumeli pravičen postopek intervjuvanja in njegov namen, tudi najboljši protokol ne bo deloval dobro.

5 ZAKLJUČEK

Po mnenju dveh priznanih strokovnjakov s področja preiskovalnega intervjuvanja v Veliki Britaniji, Milnove in Bulla (1999), si družba ne more privoščiti slabega preiskovalnega intervjuvanja, saj le-to vpliva na človekovo dojetje kazenskopravnega sistema ter je tudi vprašljivo s strani pravice. Pravita, da ljudje ne bodo dajali informacij, če ne zaupajo v kakovost tehnik uporabljenih intervjujev. Povedano še vedno nosi aktualno noto, čeprav je bilo pri izvajanju intervjujev od tedaj narejenih mnogo pomembnih izboljšav. Lahko se strinjamo tudi s Fisherjem (2010), pionirjem na področju tovrstnih raziskav onstran Atlantika, ki meni, da smo pri raziskovalni dejavnosti dosegli točko, ko vemo, da s to metodo vsakokrat dobimo več informacij kot s primerljivimi protokoli intervjuvanja; po več kot 100 takšnih študijah ne potrebujemo več preizkusov za potrjevanje, da pokažemo, da protokol deluje pri različnih populacijah prič in pri različnih dogodkih. Raziskovalna skupnost bi torej učinkoviteje uporabila svoje talente, če bi razvila nove elemente (tehnične komponente), ki bi jih dodali k obstoječi metodi, ali pa bi se naučila učinkoviteje prilagajati posamezne tehnike za specifično preiskavo. Gotovo je, kot dodaja Fisher (2010), eno od področij, kjer je še nekaj prostora za prihodnje raziskave, razčlenjevanje tehnik kognitivnega intervjuja z namenom določanja, katere so bolj učinkovite v določenih pogojih intervjuvanja (npr. vrsta kritičnega dogodka, časovne omejitve) ali pri določenih vrstah prič (npr. otrocih, tujcih, različnih kulturah). To bi vsekakor omogočilo učinkovitejšo uporabo posameznih tehnik v vsaki dani situaciji. Za prihodnje raziskave je pomembno poznati omejitve pa tudi prednosti kognitivnega intervjuja za različne populacije in kontekste. Enako pomembno je, da nato ponudimo primerno usposabljanje ter iščemo rešitve za te omejitve.

Avtorja kognitivnega intervjuja Geiselman in Fisher (2014) se v zadnjem obdobju največ ukvarjata z razširitvijo kognitivnega intervjuja na osumljence (angl. *Cognitive Interview for Suspects – CIS*). Tehnika trenutno še ni dovolj raziskovalno preverjena, začetni rezultati pa kažejo, da gre za uporabno orodje pri pridobivanju za preiskavo pomembnih informacij (Geiselman in Fisher, 2014). Avtorja sta pred kratkim tudi ponovno združila moči in v prispevku za *Investigative interviewing: Handbook of best practices* napovedala nekaj prihodnjih smernic. Med najpomembnejša področja napredka naj bi tako spadali (Geiselman in Fisher, 2014): (a) razvijanje programov usposabljanja za preiskovalce, v katerih se bodo učinkoviteje naučili postopkov, (b) racionaliziranje postopkov, tako da jih bodo policisti lahko učinkoviteje uporabljali na terenu, kjer so sredstva pogosto omejena, (c) razvijanje novih tehnik za razširitev kognitivnega intervjuja, (d) izboljššan obseg kognitivnega intervjuja za intervjuvanje osumljencev, (e) raziskovanje njegove uporabnosti v drugih (nekazenskih) preiskavah in (f) spreminjanje in izboljševanje za uporabo pri osebah z različnimi motnjami. Podobnega mnenja so tudi njuni britanski kolegi. Clarke, Milne in Bull (2011) ugotavljajo, da bodo prihodnje generacije raziskovalcev verjetno dosegale napredek v intervjuvanju z dodajanjem novih elementov, ki spodbujajo gradnjo odnosa in spraševanje, prilagojeno posamezniku; več prostora bo namenjenega pomenu kognicije in komunikacije, pa tudi psihološkim procesom med samim procesom intervjuvanja. Trenutni protokoli se bodo torej prilagajali za bolj učinkovito delo s specifičnimi pričami in pogoji intervjuvanja.

Čeprav se intervjuji redno izvajajo in so pomembni pri preiskavah kaznivih dejanj, še vedno ostaja nekaj neznank na to temo. Delno je tako zaradi narave raziskav, pri katerih je v dejansko dogajanje v resničnih preiskovalnih okoliščinah (v sobi za preiskovalni intervju) zelo težko dobiti vpogled, hkrati pa tudi poustvariti v laboratorijskih raziskavah; prav tako težko pa je izvajati nadzorovane raziskave na terenu. To pomanjkanje znanja govori o tem, da pravzaprav ne vemo natančno, kakšne so najboljše prakse intervjuvanja ali nasprotno, katere so tiste slabe prakse (Oxburgh et al., 2011). Kljub vse večji pogostosti v zadnjih 15–20 letih je aplikativnih raziskav še vedno malo, zlasti kadar gre za hujša kazniva dejanja (spolni prestopki, umori in terorizem). V času začetnih raziskav Milnove in Bulla (1999) na temo preiskovalnega intervjuvanja je obstajala v svetu zgolj peščica organov pregona, ki je dovolila znanstvenikom vpogled v intervjuje, sedaj pa se za to odloča čedalje več policij (Oxburgh et al., 2011; Williamson et al., 2009). Avtorje uporabnih (aplikativnih) raziskav je treba torej spodbujati in podpirati, da se bodo lotili več terenskih raziskav z uporabo različnih metodologij, ki dopolnjujejo druge, bolj eksperimentalne ali izrazito teoretično utemeljene raziskave. Šele takrat bo namreč z večjo verjetnostjo znano, kaj so dejanske prednosti in slabosti teh intervjujev (Oxburgh et al., 2011).

V Sloveniji se v zadnjem času s področjem preiskovalne psihologije ukvarja predvsem Areh (2012, 2015), ki je k nam prinesel prva spoznanja o preiskovalnem intervjuju, ki ne pomeni samo zmanjšane tveganja za pridobitev izsiljenih priznanj, pač pa tudi etično sprejemljivejšo obliko intervjuvanja (Clarke in Milne, 2001; Gudjonsson, 2003). Podobno kot drugi vodilni raziskovalci na tem področju je prepričan, da bo znanstveno preverjeno znanje nadomestilo dosedanje

sklepanje na podlagi zdravorazumskih domnev, prav tako bodo tehnike, ki so usmerjene v iskanje informacij in ne več priznanj, čedalje bolj na široko sprejete. Čeprav se je v tujini premik od zasliševalskih tehnik k tehnikam, ki so usmerjene v iskanje informacij, zgodil že pred desetletjem in več, nova spoznanja v slovensko preiskovalno prakso prihajajo izjemno počasi. Zato Areh (2015) opozarja, da je verjetno skrajni čas, da uvedemo podobne standarde preiskovalnega intervjuvanja, kot so to storili Britanci. Ker je osnovni namen razvijanja novih preiskovalnih protokolov prenos preverjenih raziskovalnih spoznanj v prakso in s tem omogočanje pridobivanja bolj verodostojnih informacij ter posledično izboljšanje dela preiskovalnih organov, je smiselno podpreti prizadevanja strokovnjakov forenzične stroke in sistemske rešitve, ki jih predlagajo. Tako kot v Veliki Britaniji bi kazalo tudi pri nas sprejeti zakonsko utemeljene standarde novih modelov zaslišanj in nato oblikovati prakso preiskovalnega intervjuvanja na osnovi empiričnih dognanj.

UPORABLJENI VIRI

- Association of Chief Police Officers of England, Wales and Northern Ireland [ACPO]. (2001). *Investigative interviewing strategy*. Wyboston: National Centre for Policing Excellence.
- Akehurst, L., Milne, R. in Köhnken, G. (2003). The effects of children's age and delay on recall in a cognitive and structured interview. *Psychology, Crime & Law*, 9(1), 97–107.
- Areh, I. (2012). Kratek prikaz evolucije zaslišanja: pot od psevdoznanosti do znanosti. V I. Areh (ur.), *Preiskovalni intervju: nekateri pravni in psihološki vidiki* (str. 101–128). Ljubljana: Tipografija.
- Areh, I. (2015). Preiskovalni intervju – iskanje informacij namesto priznanj. V D. Frangež in B. Slak (ur.), *Osební dokazi v teoriji in praksi* (str. 25–41). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Brunel, M., Py, J. in Launay, C. (2013). Cost and benefit of a new instruction for the cognitive interview: The open depth instruction. *Psychology, Crime & Law*, 19(10), 845–863.
- Clarke, C. in Milne, R. (2001). *National evaluation of the PEACE investigative interviewing course* (Police Research Award Scheme, PRAS/149). London: Home Office.
- Clarke, C., Milne, R. in Bull, R. (2011). Interviewing suspects of crime: The impact of PEACE training, supervision and the presence of a legal advisor. *Journal Of Investigative Psychology And Offender Profiling*, 8(2), 149–162.
- Dando, C. J., Wilcock, R. in Milne, R. (2009). The cognitive interview: The efficacy of a modified mental reinstatement of context procedure for frontline police investigators. *Applied Cognitive Psychology*, 23(1), 138–147.
- Dando, C. J., Wilcock, R., Behnkle, C. in Milne, R. (2011). Modifying the cognitive interview: Countenancing forensic application by enhancing practicability. *Psychology, Crime & Law*, 17(6), 491–511.
- Dando, C. J., Wilcock, R., Milne, R. in Henry, L. (2009). A modified cognitive interview procedure for frontline police investigators. *Applied Cognitive Psychology*, 23(5), 698–716.

- Fisher, R. P. (2010). Interviewing cooperative witnesses. *Legal And Criminological Psychology*, 15(1), 25–38.
- Fisher, R. P. in Geiselman, R. E. (1992). *Memory-enhancing techniques for investigative interviewing: The cognitive interview*. Springfield: Charles Thomas.
- Fisher, R. P. in Schreiber, N. (2007). Interviewing protocols to improve eyewitness memory. V M. Tolia, J. Reed, D. Ross in R. Lindsay (ur.), *The handbook of eyewitness psychology*. Vol. 1, *Memory for events* (str. 53–80). Mahwah: Erlbaum Associates.
- Fisher, R. P., Geiselman, R. E. in Amador, M. (1989). Field test of the cognitive interview: Enhancing the recollection of the actual victims and witnesses of crime. *Journal of Applied Psychology*, 74(5), 722–727.
- Fisher, R. P., Geiselman, R. E. in Raymond, D. S. (1987). Critical analysis of police interviewing techniques. *Journal of Police Science and Administration*, 15(3), 177–185.
- Geiselman, R. E. in Fisher, R. P. (2014). Interviewing witnesses and victims. V M. St. Yves (ur.), *Investigative interviewing: Handbook of best practices* (str. 29–62). Toronto: Thomson Reuters.
- Geiselman, R. E., Fisher, R. P., MacKinnon, D. P. in Holland, H. L. (1985). Eyewitness memory enhancement in the police interview: Cognitive retrieval mnemonics versus hypnosis. *Journal of Applied Psychology*, 70(2), 401–412.
- Geiselman, R. E., Fisher, R. P., Firstenberg, I., Hutton, L. A., Sullivan, S. J., Avetisain, I. V. et al. (1984). Enhancement of eyewitness memory: An empirical evaluation of the cognitive interview. *Journal of Police Science and Administration*, 12(1), 74–80.
- George, R. C. in Clifford, B. R. (1992). Making the most of witnesses. *Policing*, 8(3), 185–198.
- George, R. C. in Clifford, B. R. (1996). The cognitive interview – does it work? V S. Lloyd-Bostock in G. Davies (ur.), *Psychology, law and criminal justice: International developments in research and practice* (str. 146–154). Oxford: De Gruyter.
- Gabbert, F., Hope, L. in Fisher, R. P. (2009). Protecting eyewitness evidence: Examining the efficacy of a self-administered interview tool. *Law & Human Behavior*, 33(4), 298–307.
- Griffiths, A. in Milne, B. (2006). Will it all end in tiers? Police interviews with suspects in Britain. V T. Williamson in T. Williamson (ur.), *Investigative interviewing: Rights, research, regulation* (str. 167–189). Devon: Willan.
- Gudjonsson, G. H. (2003). *The psychology of interrogations and confessions: A handbook*. Chichester: John Wiley & Sons.
- Gudjonsson, G. H. in Pearse, J. (2011). Suspect interviews and false confessions. *Current Directions in Psychological Science*, 20(1), 33–37.
- Home Office. (1992). *Memorandum of good practice*. London: HMSO.
- Hope, L., Gabbert, F. in Fisher, R. (2011). From laboratory to the street: Capturing witness memory using the self-administered interview. *Legal and Criminological Psychology*, 16(2), 211–226.
- Inbau, F. E., Reid, J. E., Buckley, J. P. in Jayne, B. C. (2011). *Criminal interrogation and confessions* (5th ed.). Gaithersburg: Jones & Bartlett.
- Kassin, S. M. (2008). The psychology of confessions. *Annual Review of Law and Social Science*, 4, 193–217.

- Kebbell, M. R., Milne, R. in Wagstaff, G. F. (1999). The cognitive interview: A survey of its forensic effectiveness. *Psychology, Crime and Law*, 5(1–2), 101–115.
- Köhnken, G., Milne, R., Memon, A. in Bull, R. (1999). A meta-analysis on the effects of the cognitive interview. *Psychology, Crime & Law*, 5(1–2), 3–27.
- Launay, C. in Py, J. (2015). Methods and aims of investigative interviewing of adult witnesses: An analysis of professional practices. *Pratiques psychologiques*, 21(1), 55–70.
- Memon, A., Holley, A., Milne, R., Koehnken, G. in Bull, R. (1994). Towards understanding the effects of interviewer training in evaluating the cognitive interview. *Applied Cognitive Psychology*, 8(7), 641–659.
- Memon, A., Meissner, C. A. in Fraser, J. (2010). The cognitive interview: A meta-analytic review and study space analysis of the past 25 years. *Psychology, Public Policy, and Law*, 16(4), 340–372.
- Milne, R. in Bull, R. (1999). *Investigative interviewing: Psychology and practice*. Chichester: Wiley.
- Ord, B. in Shaw, G. (1999). *Investigative interviewing explained: The operational guide to practical interviewing skills*. Surrey: The New Police Bookshop.
- Oxburgh, G. E., Walsh, D. in Milne, B. (2011). The importance of applied research in investigative interviewing: A real-life perspective. *Journal of Investigative Psychology & Offender Profiling*, 8(2), 105–109.
- Paulo, R. M., Albuquerque, P. B. in Bull, R. (2013). The enhanced cognitive interview: Towards a better use and understanding of this procedure. *International Journal of Police Science & Management*, 15(3), 190–199.
- Robinson, J. in McGuire, J. (2006). Suggestibility and children with mild learning disabilities: The use of the cognitive interview. *Psychology, Crime & Law*, 12(5), 537–556.
- Searcy, J. H., Bartlett, J. C., Memon, A. in Swanson, K. (2001). Aging and lineup performance at long retention intervals: Effects of metamemory and context reinstatement. *Journal of Applied Psychology*, 86(2), 207–214.
- Shepherd, E. (1988). Developing interview skills. V P. Southgate (ur.), *New directions in police training* (str. 170–188). London: HMSO.
- Shepherd, E. (2007). *Investigative interviewing: The conversation management approach*. Oxford: Oxford University Press.
- Sternberg, K. J., Lamb, M. E., Esplin, P. W., Orbach, Y. in Hershkowitz, I. (2002). Using a structured protocol to improve the quality of investigative interviews. V M. Eisen, J. Quas in G. Goodman (ur.), *Memory and suggestibility in the forensic interview* (str. 409–436). Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.
- Umek, P. (2012). Kognitivni intervju. V I. Areh (ur.), *Preiskovalni intervju: nekateri pravni in psihološki vidiki* (str. 101–128). Ljubljana: Tipografija.
- Vallano, J. P. in Schreiber Compo, N. (2015). Rapport-building with cooperative witnesses and criminal suspects: A theoretical and empirical review. *Psychology, Public Policy, and Law*, 21(1), 85–99.
- Walsh, D. in Bull, R. (2012). How do interviewers attempt to overcome suspects' denials? *Psychiatry, Psychology & Law*, 19(2), 151–168.
- Wheatcroft, J. M., Wagstaff, G. F. in Russell, K. (2014). Specialist police interviewer perceptions of the enhanced cognitive interview: Usefulness, confidence and witness reliability. *Police Practice & Research*, 15(6), 505–518.

- Williamson, T., Milne, B. in Savage, S. P. (2009). *International developments in investigative interviewing*. Cullompton: Willan.
- Wright, A. M., in Holliday, R. E. (2007). Enhancing the recall of young, young-old, and old-old adults with cognitive interviews. *Applied Cognitive Psychology*, 21(1), 19–43.
- Yuille, J. C., Hunter, R., Joffe, R. in Zaparniuk, J. (1993) Interviewing children in sexual abuse cases. V G. S. Goodman in B. L. Bottoms (ur.), *Child victims, child witnesses: Understanding and improving testimony* (str. 95–115). New York: Guildford.

O avtorici:

Karmen Jereb, magistrica varstvoslovja in doktorska študentka na Oddelku za psihologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.⁸
E-mail: carmen.jereb@gmail.com

⁸ Doktorski študij je delno sofinancirala Evropska unija, in sicer iz Evropskega socialnega sklada. Sofinanciranje se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007–2013, 1. razvojne prioritete Spodbujanje podjetništva in prilagodljivosti; prednostne usmeritve_1. 3: Štipendijske sheme.

Psihološki vidiki preiskovalnega intervjuja: sugestibilnost otrok

Daniela Jurković

Namen prispevka:

Namen tega prispevka je predstaviti novejšo ugotovitve in spoznanja s področja sugestibilnosti različno starih otrok pri preiskovalnem intervjuju. Če je cilj različnih raziskav napovedati, kateri otroci bodo podlegli sugestijam in kateri ne, je treba natančneje proučiti tudi to individualno variacijo znotraj posamezne starostne skupine.

Metode:

Prispevek temelji na pregledu in predstavitvi spoznanj znanstvenih in strokovnih prispevkov o preiskovalnem intervjuvanju otrok. Ugotovitve so predstavljene in obravnavane s kritično distanco.

Ugotovitve:

Strokovnjaki vedno bolj poudarjajo pomen individualnih razlik znotraj posamezne starostne skupine. Verjetnost, da bodo lažne informacije, ki so otrokom eksplicitno posredovane, vplivale na njihovo poročanje o določenem dogodku, je med predšolskimi otroki precej večja kot med starejšimi otroki ali odraslimi. Socialni in kognitivni mehanizmi, ki stojijo za učinki sugestibilnosti, se v različnih oblikah izpraševanja precej razlikujejo.

Praktična uporabnost:

Spoznanja, ki jih prinaša članek, so premalo prisotna v preiskovalni praksi, zato je le-ta lahko tudi vir informacij za preiskovalce.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Prispevek je namenjen predvsem širši strokovni javnosti in vodilnim institucijam, ki opravljajo različne informativne razgovore. Spoznanja lahko pripomorejo k preiskovalni praksi in s tem pomembno prispevajo k točnosti in veljavnosti pridobljenih informacij.

UDK: 159.9:340.6

Ključne besede: preiskovalni intervju, otroci, sugestibilnost, sugestivne tehnike izpraševanja

Psychological Aspects of the Investigative Interview: Children's Suggestibility

Purpose:

The purpose of this paper is to present the recent findings and knowledge related to suggestibility of different aged children during the investigative interview. If the aim of various studies is to predict which children will succumb to suggestions and which will not, it is necessary to further explore also this individual variation within each age group.

Design/Methods/Approach:

The article is based on a review of findings and presentation of scientific and professional contributions that are critically presented.

Findings:

Ever more often, experts stress the significance of individual differences within a single age group. The likelihood that explicitly provided false information will affect children's reporting about a specific event is much higher among pre-school children than among older children or adults. The social and cognitive mechanisms behind the effects of suggestibility vary considerably depending on the form of the interview (e.g. an answer that needs to be formulated requires greater language and memory skills than when it is necessary to merely identify the correct answer).

Practical Implications:

Findings brought by the paper are not sufficiently present in investigative practice, so the paper can also be a source of information for investigators.

Originality/Value:

The paper is primarily intended for a wider public and leading institutions that carry out various informative interviews. The findings can be useful in investigative practice and thereby contribute significantly to the accuracy and validity of the information obtained.

UDK: 159.9:340.6

Keywords: investigative interview, children, suggestibility, suggestive questioning techniques

1 UVOD

Otroci veljajo za bolj sugestibilne kot odrasli in so tako bolj dovzetni za vpliv usmerjevalnih in sugestivnih vprašanj. Dvomi v verodostojnost in kompetentnost otrokovih izjav so pogosto povezani tudi z nezadostnim poznavanjem specifičnosti otrokovega razvoja tako spoznavnega, govornega, socialnega, čustvenega in tudi moralnega. Dvom ali pa neupravičeno zaupanje v otrokove izjave predstavlja veliko težavo tudi za pravično delovanje pravosodja, saj se ob pogosti odsotnosti materialnih dokazov sodišča in preiskovalci zanašajo le na izjave otrok, katerih

verodostojnosti in veljavnosti pogosto ne znajo oceniti. Verodostojno pričanje otroka je tako ključnega pomena za začetek pravičnega kazenskega postopka, zato je pomembno, da so pridobljeni podatki strokovno in procesno neoporečni (Areh, 2012). Uporabo neprimernih vprašanj, kot so npr. sugestivna vprašanja ali vprašanja z možnostjo izbire ponujenega odgovora, lahko negativno vplivajo na otrokovo nadaljnje odgovarjanje in sprožijo pojav vedno večjih netočnosti (Cyr in Lamb v Ceci in Bruck, 1995).

Študije, ki so preučevale pojav sugestibilnosti pri otrocih in odraslih, ponujajo različne ugotovitve. Nekatere podpirajo prepričanje, da otroci niso nič bolj sugestibilni kot odrasli. Naivno bi bilo predvidevati, da so vsi otroci sugestibilni in jim torej ne moremo zaupati. Napačno bi bilo sklepati, da so otroci praviloma bolj sugestibilni kot odrasli. Tako kot so se nekateri otroci bolj sposobni upreti pritisku odraslih kot drugi, so tudi nekateri odrasli bolj vodljivi od drugih (Gudjonsson, 1992). Čeprav je starost pomemben dejavnik pri določanju verjetne natančnosti pričanja očividcev, je ta le ena od mnogih spremenljivk, ki vplivajo na morebitno točnost pričanja.

Večina psihologov (Siegal in Peterson v Kapardis, 2010) meni, da bi bilo otroke zgolj na podlagi njihove starosti neprimerno izključiti iz predkazenskega ali kazenskega postopka. Da bi odpravili in se izognili nepravilnostim pri izvajanju preiskovalnih intervjujev z otroki, je bilo otroško pričanje v zadnjih dveh desetletjih obsežno raziskovano in obravnavano. Tako je bilo npr. pod vprašaj postavljeno prepričanje, da je otroški spomin slabši od spomina odraslih. Danes je le malo psihologov, ki trdijo, da med pričanjem majhnih otrok in odraslih ni razlik (Siegal in Peterson v Kapardis, 2010). Večina namreč meni, da obstajajo pomembne kognitivne razlike med otroki in odraslimi, ki jih moramo upoštevati pri preiskovalnem intervjuvanju, ko vrednotimo izjave otrok (Kapardis, 2010).

Glede na davno in ne tako davno zgodovino raziskav na področju otroške sugestibilnosti so lahko številne ugotovitve koristne. Nekaj je vsekakor jasno: predšolski otroci bodo precej bolj verjetno v svojo pripoved vključili zmotne informacije, pridobljene po dogodku, kot starejši otroci (Lamb, Hershkowitz, Orbach in Esplin, 2008). Povezave med sugestibilnostjo in starostjo otrok niso povsem jasne, kaže pa, da je način spraševanja tisto, kar bolj vpliva na pojav sugestibilnosti kot otrokova starost sama po sebi. Tako kot številni drugi pisci Davies (1991) zagovarja stališče, da je način izpraševanja otroka morda celo pomembnejša od otrokove starosti.

2 SUGESTIBILNOST OTROK

Po desetletjih znanstvenega raziskovanja na področju otroškega spomina, sugestibilnosti in sposobnosti pričevanja ni v ospredju vprašanje, ali lahko otroke privedemo do zmotnega poročanja o nekem dogodku, ampak predvsem vprašanje, kako značilnosti posameznih otrok in njihovega družbenega okolja vplivajo na natančnost in doslednost njihovega poročanja. Ena izmed potencialno pomembnih značilnosti, ki pa še ni bila deležna ustreznega empiričnega raziskovanja, zadeva splošno sugestibilnost otrok oziroma njihovo težnjo, da pri povzemanju informacij podležejo sugestijam drugih (Quas, Wallin, Papini, Lench in Scullin, 2005).

V devetdesetih letih so se raziskovalci na splošno strinjali, da sugestibilnost otrok pri intervjuvanju z leti vztrajno upada (Bruck in Ceci, 1999; Ceci in Bruck, 1993, 1995). Vendar pa je bilo to stališče tudi večkrat postavljeno pod vprašaj, saj številne študije poročajo o tem, da je v določenih razmerah sugestibilnost lahko občutno večja pri starejših kot pa pri mlajših otrocih (npr. Bruck in Ceci, 2004; Finnälä, Mahlberg, Santtilä, Sandnabba in Niemi, 2003; Scullin in Ceci, 2001; Zaragoza, Payment, Kirchler, Stines in Drivdahl, 2001).

S starostjo naj bi bili otroci vse manj dovzetni za vplive zavajajočih vprašanj, vendar pa manj za naknadno spreminjanje prvotnih izjav (Hunefeldt, Lucidi, Furia in Rossi-Arnaud, 2008). V študiji, katere namen je bil oceniti Video lestvico sugestibilnosti otrok (VSSC), sta Scullin in Ceci (2001) ugotovila, da so po negativnem odzivu štiri- in petletniki svoje odgovore na zavajajoča vprašanja veliko pogosteje spremenili kot triletniki. Stopnja pogostosti spreminjanja odgovorov naj bi se zmanjšala pri šest- do dvanajstletnikih (Danielsdottir, Sigurgeirsdottir, Einarsdottir in Haraldsson, 1993). Scullin in Ceci (2001) sta domnevala, da stopnja pogostosti spreminjanja odgovorov sledi razvojni poti narobe obrnjene črke U in vrhunec doseže malo nad starostjo 5 let. Avtorji so dognali, da sedem- do osemletniki v primeru dvoma veliko pogosteje spreminjajo svoje odgovore na zavajajoča vprašanja kot štiri- do petletniki, pri čemer štiriletniki izjave spreminjajo precej manj pogosto kot petletniki, sedemletniki pa precej bolj pogosto kot osemletniki. Vrhunec pogostosti spreminjanja odgovorov naj bi bil dosežen tam med petim in sedmim letom starosti (Scullin in Ceci, 2001).

Danes je uveljavljeno mnenje, da je sugestibilnost osebna lastnost otroka (Lamb et al., 2008). Če uspemo prepoznati otroke, ki jih je lažje zavesti, lahko že med izpraševanjem le-teh sprejmemo določene previdnostne ukrepe, da se izognemo vplivu sugestibilnosti (Pipe in Salmon, 2002; Scullin in Ceci, 2001). Da ugotovimo, kako prepoznati otroke, ki jih je lažje zavesti s sugestibilnimi vprašanji, moramo sistematično preučiti povezave med sugestibilnostjo otrok in njihovimi spomini na več dogodkov, ki so jih osebno izkusili. Pomembno pa je seveda preučiti tudi povezave med sugestibilnostjo in spominom z vidika različnih okoliščin. Tako lahko pričakujemo nekoliko drugačne značilnosti povezave v tako različnih okoliščinah, kot sta na primer opisovanje vsakdanjih dogodkov in opisovanje dejanj, povezanih s spolno zlorabo (Lamb et al., 2008).

2.1 Individualne razlike v sugestibilnosti otrok

Razlike, ki so bile ugotovljene glede učinkovitosti otrok pri poročanju, precej prepričljivo nakazujejo, da je nekatere otroke lažje zavesti kot druge. Manj jasno pa je, do katere mere omenjene razlike odražajo značajske lastnosti otrok, ki vplivajo na njihov spomin na določene dogodke (Quas et al., 2005). Tako naj bi na primer lestvica VSSC, ki sta jo razvila Scullin in Ceci (2001) opredelila individualne razlike v njihovi sugestibilnosti. Študija je temeljila na lestvici, ki jo je prvotno oblikoval Gudjonsson (1984) in ocenjuje sugestibilnost mladoletnikov in odraslih. Gudjonssona (1984) je zanimal pojav, ki ga je poimenoval sugestibilnost pri intervjuvanju, ki sestavlja več konceptualno različnih tipov sugestibilnosti (Quas et al., 2005). Lestvica VSSC obravnava dva tipa sugestibilnosti, in sicer 'dovzetnost

za sugestivne vplive' (angl. *yields*) in 'spreminjanje izjav zaradi sugestivnih vplivov' (angl. *shifts*). Dovzetnost odraža posameznikovo začetno privolitev v sugestivna vprašanja. Gre za obliko sugestibilnosti, ki jo proučujejo že skoraj celo stoletje (Belli, 1989; Loftus in Palmer, 1974; McCloskey in Zaragoza, 1985). Spreminjanje izjav zaradi sugestibilnih vplivov pa odraža posameznikovo težnjo k spreminjanju odgovorov glede na izzive, ki jih postavlja izpraševalec, ponavljajoča vprašanja in/ali negativne povratne informacije (Quas et al., 2005). Zaenkrat še ni popolnoma jasno, ali je lestvica VSSC ustrezno merilo sugestibilnosti, ko gre za spominjanje dogodkov, ki so za otroke zapleteni, kot tudi precej čustveni. Dogodke, ki so bolj čustvene narave, si zapomnimo veliko bolj kot nevtralne dogodke (npr. Goodman, Hirschman, Hepps in Rudy, 1991; glej tudi Reisberg in Hertel, 2004). Prav zaradi tega si otroci tudi bolj zapomnijo dogodke, ki so bolj čustveno obarvani, kar pomeni, da so tudi manj dovzetni za lažne sugestije (Quas et al., 2005). Ko gre za dogodek, ki je za otroke osebno pomemben ali zelo čustven, povezava med rezultati VSSC in otroškim spominom ni tako izrazita. Po drugi strani pa glede na to, da VSSC zadeva neko stabilno lastnost otroka, bi morali rezultati VSSC izkazovati otroški spomin ne glede na naravo dogodka, ki se ga spominjajo. Drugo vprašanje pa je, ali lahko oba vidika sugestibilnosti, kot ju predvideva VSSC, enotno napovedujeta učinkovitost otroškega spomina. Scullin, Kanaya in Ceci (2002) so ugotovili, da sta oba koncepta sugestibilnosti (dovzetnost plus spreminjanje izjav) tesneje povezana s spominom in napakami kot oba vidika posamično. Glede na teoretično razlikovanje med posameznima vidikoma sugestibilnosti in njuno različno uporabnostjo za napovedovanje sugestibilnosti, kot ju zasledimo v literaturi na primeru odraslih (glej Gudjonsson, 2003), je pomembno ugotoviti, ali tovrstno razlikovanje velja tudi v primeru otrok.

Na primer: začetna privolitev (merjena s pomočjo lestvice dovzetnosti) lahko pomeni, da bo otrok na splošno verjel temu, kar mu povedo odrasli, ali pa da ni pripravljen nasprotovati odraslim (upoštevanje avtoritete). Takšna privolitev lahko pripelje do večjih in ponavljajočih se napak v pripovedovanju o različnih dogodkih, saj otroci preprosto sledijo sugestijam odraslih. Nasprotno, lahko spreminjanje odgovorov vsled kritik s strani odraslih ali ponovljenih vprašanj (merjeno s pomočjo lestvice spreminjanja izjav) povezujemo z nezaupanjem otrok v lastno presojo ali nižjo samozavestjo. Povezave med spreminjanjem odgovorov in napakami se lahko pokažejo tudi, kadar se vprašanja ponavljajo, ali so zastavljena na neprijeten način (Quas et al., 2005). Poleg tega so Scullin et al. (2002) pridobljene rezultate z lestvico VSSC primerjali s skupnimi rezultati, pridobljenimi iz otroških odgovorov na vprašanja o resničnih ali lažnih dogodkih v štirih različnih intervjujih.

Empirične študije o dovzetnosti in spreminjanju izjav so pokazale, da imajo ponovljeni intervjuji izredno kompleksen vpliv na (ne)dоследnost otroškega spomina in dovzetnost otrok za lažne sugestije (Bruck, Ceci in Hembrooke, 2002; Scullin et al., 2002). Zaradi tega je pomembno ugotoviti, ali lestvici VSSC lahko predvidita tudi otroški spomin, ki ga preverjajo v enem samem intervjuju. Nenazadnje gre tudi za vprašanje, ali obstaja neka tretja značilnost, ki vpliva tako na uspešnost po lestvici VSSC kot tudi na doslednost otroškega spomina, in torej ali so povezave med rezultati po VSSC in spominom sploh pristne (Quas et al., 2005).

Ena od možnih značilnosti so otrokove jezikovne sposobnosti. Kadar so vprašanja jezikovno bolj zapletena, so otroci tudi bolj dovzetni za sugestije, kot če so le-ta jezikovno bolj preprosta (Quas et al., 2005). Otrokove jezikovne sposobnosti so tako pogosto pozitivno povezane z njihovim spominom in negativno povezane z njihovo sugestibilnostjo (Quas et al. v Roebers in Schneider, 2005), čeprav se tovrstne povezave niso pokazale v vseh študijah (Quas et al. v Bruck, Ceci, Francoeur in Barr, 1995). Če otroci s slabšimi jezikovnimi sposobnostmi stavkov ne razumejo popolnoma, obstaja velika verjetnost, da težje izpodbijajo lažne sugestije, kar pa seveda vodi do napačnih odgovorov.

2.1.1 Kazalci individualnih razlik

Kljub velikemu številu empiričnih študij, ki so obravnavale sugestibilnost otrok in njihove individualne razlike, je težko podati splošne zaključke glede značilnosti otrok, ki so bolj dovzetni za sugestivno izpraševanje (Lehman et al., 2010). Razlogov za to je kar nekaj, tako konceptualnih kot metodoloških. Sugestibilnost je večdimenzionalna (Ceci in Bruck, 1993), zato so bili analizirani različni elementi le-te: (1) sugestibilnost med izpraševanjem¹; (2) vpliv lažnih informacij (vključevanje lažnih informacij v nadaljnje poročanje)². Ponavljanje lažnih informacij skozi več izpraševanj privede do tega, da otroci lažno informacijo vključijo v svojo nadaljnjo pripoved, ali pa jo celo izkrivijo. Obstajajo namreč prepričljivi empirični dokazi, da so tako odrasli kot otroci, seveda če izvzamemo okoliščine postopka in informacije, ki si jih je potrebno zapomniti, dovzetni za sugestije in lahko predhodne lažne informacije vključijo v svoja poročanja o dogodku (Bruck in Ceci, 1999; Ceci in Bruck, 1993). Zavajajoče informacije, ki pa so bile podane po dogodku, čezmerno vplivajo na tri- do petletne otroke, pri katerih je stopnja sugestibilnosti veliko višja v primerjavi z osem- do desetletnimi otroki, ki se odzivajo podobno kot odrasli (Roebers in Schneider, 2005). (3) Poleg sugestibilnosti med spraševanjem in vpliva lažnih informacij, lahko o sugestibilnosti govorimo tudi v kontekstu (ne)zmožnosti prepoznavanja vira informacij (zmože pri prepoznavanju vira)³ in (4) o navajanju lažnih dogodkov (navajanje dogodka, ki se ni nikoli zgodil)⁴.

Elementi sugestibilnosti se med seboj precej razlikujejo, tudi glede na vrsto sugestij (Lehman et al., 2010), zato se lahko razlikujejo tudi kazalci sugestibilnosti med posameznimi elementi. Na sugestibilnost v intervjujih vplivajo psiho-socialni dejavniki, na učinek lažnih informacij in napačno prepoznavanje vira pa kognitivni dejavniki (Bruck in Melnyk, 2004). Tudi različni mehanizmi v različnih

1 Privolitev v zavajajoča vprašanja in ponavljajoča se vprašanja med enim in skozi več razgovorov lahko na predšolske otroke vpliva tako, da spremenijo svoj prvotni odgovor (Ceci in Bruck, 1995).

2 Če izpraševalec verjame, npr. da je bil otrok spolno zlorabljen in je to edina hipoteza, ki jo želi potrditi, lahko vpliva na izid izpraševanja z uporabo enega, ali več načinov, da od otroka dobi informacijo, ki je skladna z njegovim togim prepričanjem o domnevnem dejanju (Ceci in Bruck, 1995).

3 Razlike v starosti otrok so najmanj pomembne pri nalogi identifikacije, vendar pridejo do izraza, če morajo oceniti npr. višino ali težo osumljenca, ali podati podrobnejši opis njegovega obraza.

4 Šestletniki pogosto pomešajo to, kar so videli, s tem, kar jim je bilo povedano, zato podajajo napačna poročila (Bruck in Melnyk, 2004; Ornstein in Elischberger, 2004). Osnovna predpostavka teh trditev je, da otroci ne ločijo, kaj se jim je v resnici zgodilo in kaj je tisto, kar drugi želijo, da otroci verjamejo, da se jim je zgodilo.

starostih lahko vplivajo na sugestibilnost (Bruck in Melyn, 2004). Tako lahko na sugestibilnost mlajših otrok vpliva omejena zmožnost spremljanja vira informacij, na sugestibilnost starejših otrok pa vpliva predvsem zavedanje pojava napačnih informacij, prepoznavanje motivov izpraševalca ter težnja po izkazovanju lastne učinkovitosti ali sposobnosti (Bruck in Melyn, 2004).

Pomembno je ugotoviti, tako za uporabne kot tudi teoretične namene, kateri so tisti dejavniki, ki prispevajo k individualnim razlikam pri različnih kazalcih sugestibilnosti. Poznavanje dejavnikov, ki vplivajo na razlike v sugestibilnosti, lahko pomagajo pri napovedovanju, katero poročanje bo verodostojno in bolj natančno. Iz teoretičnega vidika je zanimivo to, kako in do kakšne mere socialni dejavniki (npr. družbeni pritisk, neprimerno izpraševanje, pomanjkanje socialne podpore) in kognitivni dejavniki (npr. sposobnost procesiranja informacij, predhodno znanje, sposobnost pomnjenja), vplivajo na sugestibilnost. Doslej se je razpravljalo predvsem o relativnem pomenu socialnih proti kognitivnim dejavnikom, ki so povezani z učinki sugestibilnosti pri otrocih. S preučitvijo literature o individualnih razlikah v sugestibilnosti otrok, Bruck in Melnyk (2004) ugotavljata, da kognitivni dejavniki igrajo pomembnejšo vlogo kot pa socialni dejavniki (npr. značaj, samozavest ipd.).

V nadaljevanju so predstavljene ugotovitve dveh empiričnih študij, katerih namen je bil razložiti individualne razlike v dveh različnih vidikih sugestibilnosti pri štiriletnikih, in sicer njihove sposobnosti, da se uprejo napačnim sugestijam in motnjam spomina, ki so posledica predhodnih lažnih informacij (Roebers in Schneider, 2005). Kot vir individualnih razlik med kognitivnimi sposobnostmi pri procesiranju informacij sta bila izbrana dva dejavnika: t. i. izvršilne kognitivne funkcije in delovni spomin (Roebers in Schneider, 2005). Poleg tega je bilo v študijo vključeno še jezikovno znanje in spominjanje obravnavanega dogodka. Rezultati so pokazali, da so individualne razlike v govornih sposobnostih pomembno in dosledno vplivale na individualne razlike v dovednosti otrok za sugestivna vplivanja glede na vključena merila. Sposobnosti izvršilne kognitivne funkcije in delovnega spomina naj ne bi bile neposredno povezane z nagnjenostjo otrok k lažnim sugestijam in izkrivljanju spomina, potem ko so že bili zavedeni. V nasprotju s tem pa so bile z jezikovno sposobnostjo otrok povezane tako izvršilne kognitivne funkcije kot tudi delovni spomin, kar kaže na možen posreden učinek in na pomen jezikovnih sposobnosti v zgodnjem otroštvu (Roebers in Schneider, 2005).

Nekateri raziskovalci navajajo, da je sugestibilnost delno povezana s t. i. učinkom privolitve: zaradi neprimernega izpraševanja, družbenega pritiska in pomanjkanja socialne podpore, saj otrok privoli v lažne sugestije, čeprav so njegovi spomini o nekem dogodku točni (Davis in Bottoms, 2002; Schwartz, Roebers in Schneider, 2004). Spet drugi menijo, da se izboljšanje sposobnosti procesiranja informacij v veliki meri odraža v izboljšanju sposobnosti očitvidcev: na primer, pokazalo se je, da učinkovitost beleženja, metakognitivni procesi nadzorovanja (Roebers in Schneider, 2002, 2005), predhodno znanje, prepoznavanje vira in osnovni spomin za informacije, ki si jih je treba zapomniti, lahko razložijo veliko stopnjo variance v sugestibilnosti (Roebers in Schneider, 2005).

V pregledanih študijah je bil večji poudarek na kognitivnih kot na psihosocialnih virih individualnih razlik pri mlajših otrocih. Med spremenljivkami,

ki so bile vključene v študije in so obravnavale sugestibilnost mlajših otrok, so jezikovne sposobnosti tiste, ki dosledno vplivajo na sugestibilnost. Manj dovzetni za sugestije so tisti otroci z boljšimi jezikovnimi sposobnostmi kot otroci s slabšimi jezikovnimi sposobnostmi (Bruck in Melnyk, 2004). Boljše razumevanje in doumevanje informacij o dogodku in vprašanj izpraševalca vsekakor izboljša otrokovo sposobnost, da opazi, kdaj se zavajajoča informacija ne sklada z dejanskim dogodkom. Večina otrok je sposobna vsaj razumeti zgodbo in vprašanja izpraševalca, kar pomeni, da ima komunikacija v primeru uporabe zahtevnih paradigem, vključno z odprtimi in neposrednimi vprašanji (ki od otrok zahtevajo boljšo jezikovno sposobnost), vpliv tudi na sugestibilnost.

Poleg jezikovnih sposobnosti pa obstajata še dve večji področji kognitivnega razvoja, na katerih tri do pet let stari otroci doživljajo bistven napredek, in sicer gre za: eksekutivne funkcije in delovni spomin. Po eni strani se te sposobnosti in sugestija razvijajo vzporedno med tretjim in petim letom starosti in zdi se smiselno, da se na teh področjih obravnavajo tudi viri individualnih razlik (Roebbers in Schneider, 2005). Lahko bi zaključili, da je tako zgodnje šolsko obdobje tisti čas, v katerem pride do pomembnega upadanja pri različnih kazalcih sugestibilnosti.

2.2 Družbena podpora, sugestibilnost in spomin

Na podlagi preučitve strokovne študije je opaziti neposredno povezavo med rezultati video lestvice sugestibilnosti otrok (VSSC) in otroškim spominom, vendar pa se lahko njihova moč razlikuje glede na družbeni kontekst, v okviru katerega so otroci izprašani. Drugače povedano, otrokova sugestibilnost lahko skupaj z družbenim kontekstom vpliva na njegov spomin (Quas et al., 2005). Znanstveniki so empirično preverjali povezave med otrokom in značilnostmi okolja kot kazalce številnih vedenjskih, zdravstvenih in kognitivnih izidov (Quas et al., 2005). Vendar pa je tovrstne povezave na področju spomina preučevalo le malo strokovnjakov. Med pomembnimi izjemami so Greenhoot, Ornstein, Gordon in Baker-Ward (1999), ki so ugotovili, da se povezave med otrokovo osebnostjo in njegovim spominom na pregled pri zdravniku razlikujejo glede na to, ali so bili v intervjuju kot mnemotehnični pripomočki prikazani predmeti, podobni tistim pri zdravniku, ali ne. Quas, Bauer in Boyce (2004) pa so ugotovili, da se odnosi med otrokovo fiziološko reakcijo na stres in spomin razlikujejo glede na to, koliko sočuten je izpraševalec. Podobne interakcije naj bi se pokazale tudi med sugestibilnostjo in družbenim kontekstom ter tako napovedale doslednost otrokovega spomina.

Prvič, otroci so pogosto, a ne vedno, bolj natančni, kadar so izpraševalci do njih prijazni in sočutni, kot kadar so bolj hladni in manj čustveno dostopni (Bottoms, Quas in Davis, v tisku). Otroci pravijo, da so manj srečni in se počutijo slabše, če jim je izpraševalec nenaklonjen, kot če jim je naklonjen (npr. Davis in Bottoms, 2002; Quas et al., 2004). Tudi izpraševalčev ton glasu (Ceci in Bruck, 1995) ima lahko velik vpliv, saj lahko izpraševalec, ki zavzame stališče obtoževalca (in npr. sugerira otroku, da se boji povedati resnico) privede do tega, da pri otroku spodbudi željo po izmišljanju, ali spreminjanju prvotne zgodbe. Če so otroci zato, ker se počutijo slabše, tudi bolj nemirni, bodo težje iskali po svojem spominu, si

težje priklicali informacije in težje izpodbijali netočne izjave izpraševalca (Quas et al. v Nathanson in Saywitz, 2003), kar seveda privede do slabše učinkovitosti ne glede na nalogo ter do znatnega vpliva sugestibilnosti na spomin. Drugič, poleg zgoraj navedenega pa so lahko negativne povratne informacije po lestvici VSSC doživete precej bolj intenzivno, kadar izpraševalec otroku ni čustveno naklonjen, kot če je izpraševalec otroku naklonjen. Kadar je intervju »prijaznejši«, otroci bolj zaupajo v svoje sposobnosti, so bolj pripravljeni nasprotovati lažnim izjavam izpraševalca in imajo na voljo več sredstev za iskanje po spominu (Quas v Davies in Bottoms, 2002). Iz tega sledi, da je za uspešnost intenziteta prikaza otrokovega spomina pomembnejša od družbenega pritiska, kar teoretično zmanjšuje povezave med otrokovo splošno sugestibilnostjo za neki dogodek in njegovim spominom na drug dogodek. Če povemo drugače, kljub temu, da so sugestibilni otroci (po VSSC) bolj nagnjeni k zmotam ne glede na dogodek, ki si ga morajo zapomniti, je ta lastnost bolj izražena v okolju, ki je do njih manj naklonjeno.

Nezaupanje v podajanje izjav pri otrocih izhaja iz prepričanja, da je otroški spomin obvezno slabši od spomina odraslih. Vsekakor je res, da se otrokova sposobnost spominjanja z leti izboljšuje in da mlajši otroci običajno posredujejo manj informacij kot starejši otroci in odrasli. Vendar pa so sodobnejše raziskave pokazale, da slabša sposobnost spominjanja majhnih otrok ni pravilo in da tisto, kar povedo, ni nujno nenatančno (Davies, 1991).

Reese, Haden in Fivush (1993) svoj pregled raziskav zaključujejo z ugotovitvijo, da lahko celo predšolski otroci podajo natančen opis dogodka, ki so ga doživeli sami in so nekaj časa sposobni informacijo tudi obdržati v spominu. Ob tem je bilo ugotovljeno, da pripoved po spominu mlajših otrok običajno ne vsebuje toliko podrobnosti in ni tako izčrpno kot pri starejših otrocih. Drugače povedano, čeprav mlajši otroci podajo manj informacij od starejših otrok, je vsaj tisto, kar povedo, običajno natančno. Reese et al. (1993) ugotavlja, da mlajši otroci sami od sebe sicer posredujejo manj podrobnosti, lahko pa povedo precej več, če izpraševalec uporablja določene spodbude.

Kar zadeva razmerje med natančnostjo otroškega spomina in starostjo je že leta 1902 ugotavljal Stern (v Davies, 1991) na podlagi svojih preizkusov na otrocih med sedmim in osemnajstim letom starosti, da količina prosto podanih informacij raste sorazmerno z leti. Ugotovil je, da starejši, kot je otrok, bolj natančni so njegovi odgovori na neposredno izpraševanje, zlasti s pomočjo natančnih usmerjevalnih vprašanj, vendar na račun višjega deleža napak (Davies, 1991). Šestletniki si na splošno zapomnijo manj informacij kot odrasli, vendar so sposobni podati natančen opis, če so za to vprašani, medtem ko so triletniki manj natančni od starejših otrok.

Reese et al. (1993) ugotavljajo, da so glede na empirične dokaze celo predšolski otroci precej natančni in zmorejo kar nekaj časa zadržati informacije o dogodkih, ki jih doživijo sami.

Povzamemo lahko, da se razlike v natančnosti podanih informacij kažejo v tem, da se mlajši otroci spomnijo manj podrobnosti kot nekoliko starejši, saj je njihov spomin slabši. Mlajši otroci se običajno spominjajo bolj osrednjih kot obrobnih dogodkov. Otrokovi spomini skozi čas zbledijo, vendar se njihov spomin lahko izboljša z občasnim priklicem zadevnih dogodkov (Faller, 1993).

Otrokov spomin je mogoče spodbuditi in mu tako olajšati, da poda čim bolj točen opis dogodkov. Spodbudimo ga s pomočjo nekaterih »pripomočkov« (npr. igrače v igralni terapiji, risanje slik – risb) v kombinaciji z več neposrednimi vprašanji.

3 ZAKLJUČEK

Povzamemo lahko, da je sugestibilnost večplasten pojav, ki je povezan s številnimi spremenljivkami. Študije so pokazale, da lahko že petletni otrok objektivno odgovori na vprašanja, ki se nanašajo na preproste dogodke, enako dobro kot odrasli (Goodman in Bottoms, 1993). Običajno večina otrok ne daje lažnih pozitivnih odgovorov na napeljevalna ali sugestivna vprašanja. Če že, potem so ti odgovori omejeni na zgolj prikimavanje ali preprosti »da«. Res pa je, da so starejši otroci manj dovzetni na vplive kot njihovi mlajši vrstniki (Saywitz, Goodman in Myers v Faller, 1993). Verjetnost, da bodo lažne informacije, ki so bile otrokom posredovane, vplivale na poročanje o določenem dogodku, je med predšolskimi otroki precej večja kot med starejšimi otroki ali odraslimi (Bruck in Ceci, 1999).

Nepriemerno bi bilo tudi sklepati, da so vsi otroci dovzetni za vprašljive načine intervjuvanja. O sugestibilnosti govori vrsta študij in nekatere so dokazale, da so se v nekaterih primerih celo otroci v starosti štirih let sposobni upreti vplivu usmerjevalnih vprašanj (Siegal in Peterson v Kapardis, 2010). Čeprav mlajši otroci pri opisu neke osebe izdajo precej manj podatkov kot starejši, pa kljub temu zmorejo in se tudi pogosto dobro odrežejo pri enostavnih nalogah identifikacije. Če mlajšim otrokom podamo lažne informacije o nekem dogodku, ki so mu bili priča (npr. »Se spomniš, ko ti je zdravnik pregledal oči?«), bodo v svoje nadaljnje poročanje po vsej verjetnosti vključili (napačno/lažno) informacijo, da je »zdravnik pogledal moje oči«, četudi jih v resnici ni (Davies, 1991).

Čeprav pri sugestibilnosti praviloma obstajajo razlike med starostnimi skupinami je bilo kljub temu ugotovljeno, da so lahko nekateri zelo majhni otroci kljub sugestivnemu izpraševanju sposobni natančno povzeti dogodek, medtem ko nekateri starejši otroci tega ne zmorejo (Bruck in Ceci, 1999). Kadar želimo ugotoviti, kateri otroci bodo bolj dovzetni na sugestije in kateri ne, je pomembno, da natančneje preučimo tudi to individualno variacijo znotraj posamezne starostne skupine, kar lahko naredimo s pomočjo Gudjonssonove lestvice sugestibilnosti (Gudjonsson, 2003).

Poleg tega starostne razlike v sugestibilnosti lahko izhajajo iz dejstva, da imajo mlajši otroci manjši spominski razpon, kot starejši otroci (Finnilä et al., 2003). Da bi lahko opredelili vpliv spomina na sugestibilnost med predšolskimi otroki, so potrebne še dodatne raziskave, s katerimi bi lahko pojasnili razmerje med sugestibilnostjo ter notranjimi in zunanjimi razvojnimi viri.

V Sloveniji se premalo zavedamo problematike intervjuvanja otrok, kar se zrcali tudi v pomanjkljivem usposabljanju kriminalistov (Pavšič Mrevlje, Areh in Zgaga, 2015).

UPORABLJENI VIRI

Areh, I. (2012). Protokoli preiskovalnih intervjujev za ugotavljanje spolne zlorabe otrok. *Varstvoslovje*, 14(1), 97–112.

- Belli, R. F. (1989). Influences of misleading post-event information: Misinformation interference and acceptance. *Journal of Experimental Psychology: General*, 118(1), 72–85.
- Bottoms, B. L., Quas, J. A. in Davies, S. (v tisku). The influence of interviewer-provided social support and children's suggestibility, memory, and disclosures. V M. E. Pipe in M. O. Lamb (ur.), *Children's disclosures of sexual abuse*. Mahwah: Lawrence Erlbaum.
- Bruck, M. in Ceci, S. J. (1999). The suggestibility of children's memory. *Annual Review of Psychology*, 50, 419–439.
- Bruck, M. in Ceci, S. J. (2004). Forensic developmental psychology: Unveiling four common misconceptions. *Current Directions in Psychological Science*, 13(6), 229–232.
- Bruck, M., Ceci, S. J. in Hembrooke, H. A. (2002). The nature of children's true and false narratives. *Developmental Review*, 22(3), 520–554.
- Bruck, M., Ceci, S. J., Francoeur, E. in Barr, R. J. (1995). I hardly cried when I got my shot! Influencing children's reports about a visit to their pediatrician. *Child Development*, 66(1), 193–208.
- Bruck, M. in Melnyk, L. (2004). Individual differences in children's suggestibility: A review and synthesis. *Applied Cognitive Psychology*, 18(8), 947–996.
- Ceci, S. J. in Bruck, M. (1993). Suggestibility of the child witness: A historical review and synthesis. *Psychological Bulletin*, 113(3), 403–439.
- Ceci, S. J. in Bruck, M. (1995). *Jeopardy in the courtroom: A scientific analysis of children's testimony*. Washington: American Psychological Association.
- Danielsdottir, G., Sigurgeirsdottir, S., Einarsdottir, H. R. in Haraldssen, E. (1993). Interrogative suggestibility in children and its relationship with memory and vocabulary. *Personality and Individual Differences*, 14(3), 499–502.
- Davies, G. (1991). Children and trial? Psychology, video-technology and the law. *The Howard Journal of Crime Justice*, 30(3), 177–191.
- Davis, S. L. in Bottoms, B. L. (2002). Effects of social support on children's eyewitness reports: A test of the underlying mechanism. *Law and Human Behavior*, 26(2), 185–215.
- Faller, K. C. (1993). *Child sexual abuse: Intervention and treatment issues*. U.S. Department of Health and Human Services.
- Finnilä, K., Mahlberg, N., Santtila, P., Sandnabba, K. in Niemi, P. (2003). Validity of a test of children's suggestibility for predicting response to two interview situations differing in their degree of suggestiveness. *Journal of Experimental Child Psychology*, 85(1), 32–49.
- Goodman, G. S. in Bottoms, B. L. (1993). *Child victim, child witness*. New York: Guilford.
- Goodman, G. S., Hirschman, J. E., Hepps, D. in Rudy, L. (1991). Children's memory for stressful events. *Merill-Palmer Quarterly*, 37(1), 109–157.
- Greenhoot, A. F., Ornstein, P. A., Gordon, B. N. in Baker-Ward, L. (1999). Acting out the details of a pediatric check-up: The impact of interview condition and behavioral style on children's memory reports. *Child Development*, 70(2), 363–380.
- Gudjonsson, G. H. (1984). A new scale of interrogative suggestibility. *Personality and Individual Differences*, 5(3), 303–314.

- Gudjonsson, G. H. (1992). Interrogative suggestibility: Factor analysis of the Gudjonsson Suggestibility Scale (GSS 2). *Personality and Individual Differences*, 13(4), 479–481.
- Gudjonsson, G. H. (2003). *The psychology of interrogations and confessions: A handbook*. Chichester: John Wiley & Sons.
- Hunefeldt, H., Lucidi, A., Furia, A. in Rossi-Arnaud, C. (2008). Age differences in the interrogative suggestibility of children's memory: Do shift scores peak around 5–6 years of age? *Personality and Individual Differences*, 45(6), 521–526.
- Kapardis, A. (2010). *Psychology and law: A critical introduction* (3rd ed.). Melbourne: Cambridge University Press.
- Lamb, M. E., Hershkowitz, I., Orbach, Y. in Esplin, P. W. (2008). *Tell me what happened: Structured investigative interviews of child victims and witnesses* (Vol. 8). Hoboken: John Wiley & Sons.
- Lehman, E. B., McKinley, M. J., Thompson, D. W., Leonard, A. M., Liebman, J. I. in Rothrock, D. D. (2010). Long-term stability of young children's eyewitness accuracy, suggestibility, and resistance to misinformation. *Applied Developmental Psychology*, 31(2), 145–154.
- Loftus, E. F. in Palmer, J. C. (1974). Reconstruction of automotive destruction: An example of the interaction between language and memory. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behaviour*, 13(5), 585–589.
- McCloskey, M. in Zaragoza, M. (1985). Misleading post-event information and memory for events: Arguments and evidence against memory impairment hypotheses. *Journal of Experimental Psychology: General*, 114(1), 1–16.
- Nathanson, R. in Saywitz, K. J. (2003). The effects of the courtroom context on children's memory and anxiety. *Journal of Psychology and Law*, 31(1), 67–89.
- Ornstein, P. in Elischberger, H. B. (2004). Studies of suggestibility: Some observations and suggestions. *Applied Cognitive Psychology*, 18(8), 1129–1141.
- Pavšič Mrevlje, T., Areh, I. in Zgaga, S. (2015). Gathering information from victims and witnesses in Slovenian investigation proceedings. V D. Walsh, G. Oxburgh, A. Redlich in T. Myklebust (ur.), *International developments and practices in investigative interviewing and interrogation*. Vol. 2, *Suspects* (str. 219–229). London: Routledge.
- Pipe, M.-E. in Salmon, K. (2002). What children bring to the interview context: Individual differences in children's event reports. In M. Eisen, J. A. Quas, in G. S. Goodman (ur.), *Memory and suggestibility in the forensic interview* (str. 235–263). Mahwah: Lawrence Erlbaum.
- Quas, J. A., Bauer, A. in Boyce, W. T. B. (2004). Physiological reactivity, social support, and memory in early childhood. *Child Development*, 75(3), 797–814.
- Quas, J. A., Wallin, A. R., Papini, S., Lench, H. in Scullin, M. H. (2005). Suggestibility, social support, and memory for a novel experience in young children. *Journal of Experimental Child Psychology*, 91(4), 315–341.
- Reese, E., Haden, C. A. in Fivush, R. (1993). Mother-child conversations about the past: Relationships of style and memory over time. *Cognitive Development*, 8(4), 403–430.
- Reisberg, D. in Hertel, P. (2004). *Memory and emotion*. Oxford: Oxford University Press.

- Roebers, C. M. in Schneider, W. (2002). Stability and consistency of children's event recall. *Cognitive Development*, 17(1), 1085–1103.
- Roebers, C. M. in Schneider, W. (2005). Individual differences in young children's suggestibility: Relations to event memory, language abilities, working memory, and executive functioning. *Cognitive Development*, 20(3), 427–447.
- Schwarz, S., Roebers, C. M. in Schneider, W. (2004). Entwicklungsveränderungen in Konformität und in kognitiven Folgen sozialer Beeinflussung. *Zeitschrift für Entwicklungspsychologie und Pädagogische Psychologie*, 36(4), 173–181.
- Scullin, M. H. in Ceci, S. J. (2001). A suggestibility scale for children. *Personality and Individual Differences*, 30(5), 843–856.
- Scullin, M. H., Kanaya, T. in Ceci, S. T. (2002). Measurement of individual differences in children's suggestibility across situations. *Journal of Experimental Psychology: Applied*, 8(4), 233–246.
- Zaragoza, M., Payment, K., Kirchler, J., Stines, L. in Drivdahl, S. (2001). *Forced confabulation and false memory in child witness*. Prispevek na Biennial Meeting of the Society for Research in Child Development, Minneapolis, MN.

O avtorici:

Daniela Jurković, magistrica varstvoslovja in doktorska študentka na Oddelku za psihologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.⁵
E-mail: daniela.jurkovic@gmail.com

⁵ Doktorski študij je delno sofinancirala Evropska unija, in sicer iz Evropskega socialnega sklada. Sofinanciranje se izvaja v okviru Operationega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007-2013, 1. razvojne prioritete Spodbujanje podjetništva in prilagodljivosti; prednostne usmeritve_1. 3: Štipendijske sheme.

Kompetence preiskovalcev gospodarske kriminalitete

VARSTVOSLOVJE,
letn. 17
št. 4
str. 439–450

Benjamin Jakupović, Danijela Frangež, Anton Dvoršek

Namen prispevka:

Namen prispevka je prikazati kompetence, ki jih za dobro opravljanje dela potrebujejo preiskovalci gospodarske kriminalitete.

Metode:

Prispevek je teoretični in temelji na pregledu literature. Z metodo dedukcije smo identificirali posebne kompetence, ki jih za uspešno delo potrebujejo preiskovalci gospodarske kriminalitete.

Ugotovitve:

Gospodarska kriminaliteta je škodljiv in neizogiben pojav ter poseben problem sodobne družbe, saj povzroča večmilijonske škode državnim proračunom. Za uspešno odkrivanje in preiskovanje tovrstnih kriminalnih ravnanj je treba imeti visoko usposobljene in kompetentne preiskovalce in strokovnjake iz različnih institucionalnih okolij, ki morajo delovati v specializiranih preiskovalnih skupinah. Preiskovalci morajo posedovati različne kompetence, še posebej pa dobre komunikacijske sposobnosti in analitične veščine. Imeti morajo znanje o kriminalistiki, pravo, ekonomiji, bančništvu, računovodstvu in informatiki ter razumeti specifiko gospodarskega poslovanja pri gospodarskih družbah, finančnih institucijah, javnih zavodih in podjetjih.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Prispevek je namenjen vodilnim v institucijah, ki se ukvarjajo z gospodarsko kriminaliteto, kot tudi drugim, ki jih ta problematika zanima.

UDK: 343.98+005.336.2

Ključne besede: gospodarska kriminaliteta, preiskovalci, kompetence, veščine, znanje

Competences of Economic Crime Investigators

Purpose:

The purpose of this paper is to present competences of economic crime investigators that are required for good work performance.

Methods:

The paper is theoretical and it is based on the literature review. The deduction approach was used to identify specific competences of economic crime investigators that are required for good work performance.

Findings:

Economic crime is a harmful and inevitable phenomenon, and a specific problem of modern society, causing several million in deficit to national budgets. In order to successfully detect and investigate such criminal offences it is necessary to have highly qualified and competent investigators and experts from various institutional environments that must cooperate in specialized investigative teams. Investigators must possess various competences, especially good communication and analytical skills. They should have knowledge of criminal investigation, law, economics, banking, accounting, IT, and they should understand the specifics of economic operations in business companies, financial institutions, public institutions and enterprises.

Originality/Value:

The paper aims at leaders of institutions dealing with economic crime, as well as others who are interested in this issue.

UDC: 343.98+005.336.2

Keywords: economic crime, investigators, competences, skills, knowledge

1 UVOD

V vsakdanjem življenju se soočamo z velikim problemom sodobne družbe, in sicer s pojavom kriminalitete. Tovrstno odklonsko ravnanje posameznikov predstavlja neizogiben in stalen pojav v globalnem svetu, saj je prisotno v različnih segmentih družbenega življenja. Negativni trend sprememb v moderni družbi poteka v smeri vedno večjega razslojevanja svetovnega prebivalstva na bogate in močne ter revne in šibkeješe (Selinšek, 2006). Kriminaliteta se izvršuje na različne načine in je zelo škodljiva in nevarna. Gre za »skupek vseh tistih ravnanj ljudi, ki napadajo ali ogrožajo človekove temeljne vrednote, kot so njegovo življenje in telesna nedotakljivost, njegove svoboščine in pravice, njegovo premoženje in varnost, kakor tudi temeljne družbene vrednote, kot so družbena ureditev, varnost države in njene najpomembnejše institucije« (Ambrož, 2009: 31). V središču pozornosti znanstvene in strokovne pravne javnosti je tudi gospodarska kriminaliteta. Tovrstna kazniva dejanja predstavljajo spremljajoč dejavnik tako družbenega kot tudi gospodarskega razvoja in povzročajo večmilijonske škode državnim proračunom.

2 METODE

Prispevek je pregledni in teoretični. Temelji na analizi primarnih in sekundarnih virov. Z metodo dedukcije smo iz splošnih kompetenc in specifik preiskovanja gospodarske kriminalitete sklepali na posebne kompetence, ki jih za uspešno delo potrebujejo preiskovalci gospodarske kriminalitete. Vogrinc (2008) navaja, da deduktivni pristop raziskovalcu omogoča, da je sistematičen in analitičen. Z uporabo dedukcije z logičnim mišljenjem iščemo podobnosti med posebnim in splošnim oz. podobnosti specifičnega z že sprejetimi dejstvi (Rothchild, 2006).

3 SPLOŠNO O KOMPETENCAH

Ljudje smo različni, zato so na določenih področjih eni uspešnejši od drugih. Kompetence so tiste, ki omogočajo, da naše znanje učinkovito apliciramo v prakso, obvladamo probleme v različnih situacijah, smo pri delu uspešni, drugačni, »unikatni« in še kaj (Ivanuša-Bezjak, 2006). Slovar slovenskega knjižnega jezika obrazloži pojem kompetenca kot »obseg, mera odločanja, določena navadno z zakonom; pristojnost, pooblastilo« (Fran, 2015), pridevnik kompetenten pa kot »pristojen, pooblaščen« oziroma nekdo, »ki temeljito pozna, obvlada določeno področje; usposobljen, poklican« (Fran, 2015). Podobno piše tudi Verbinc (v Štefanc, 2012), ki za pojem kompetenca navaja, da je izraz latinskega izvora (*competentia*) in ga pojasni kot pristojnost, upravičenost ali pooblastilo do odločanja v čem, kot pristojno oblast pa tudi kot pogajanje, tekmovanje za kaj. V slovenski literaturi najpogostejšo opredelitev kompetenc navaja Svetlik (2005), ki sprejema definicijo Perrenouda, ki kompetence pojmuje kot zmožnosti vsakega posameznika, da zna aktivirati, uporabiti in povezati pridobljeno znanje, izkazovati svoje sposobnosti, spretnosti, vedenja in svoja stališča v zapletenih, raznovrstnih in nepredvidljivih ter težavnih okoliščinah. Kohont (2005) pri kompetencah natančneje opozarja na njihove ključne sestavine, in sicer na znanje, veščine, sposobnosti, osebnostne lastnosti, samopodobo, vrednote in motivacijo. Majcen (2009) kompetence razume kot tiste, ki jih človek potrebuje za opravljanje nalog na delovnem mestu, in tiste, ki jih zaposleni imajo. Meni, da kompetenten človek načrtovane cilje pri delu uspešno doseže takrat, kadar ima na voljo ustrezne kompetence. Kadar je nekdo nekompetenten, mora za pridobitev zaupanja posameznih nalog nekatere kompetence izboljšati, razviti ali pridobiti popolnoma nove.

Kompetence posameznika so pri njegovem vsakodnevnem delovanju nedvomno eden bistvenih elementov za učinkovito in uspešno ter kakovostno opravljanje zahtevanih aktivnosti v različnih delovnih in življenjskih situacijah. Omogočajo mu posedovanje številnih sposobnosti, spretnosti, znanj, veščin, stališč, samopodobe kakor tudi različnih vzorcev mišljenja, motivacije, socialnih vlog in pogledov ter reakcij vsakega posameznika na določene situacije. Kompetence predstavljajo največjo vrlino in prednost posameznika v določeni organizaciji (Ivanuša-Bezjak, 2006). Kompetence so torej opredeljene kot skupek sposobnosti uporabe znanja in drugih zmožnosti, ki so potrebne za uspešno in učinkovito izvrševanje določenih nalog, opravljanje dela, uresničevanja ciljev ali odigravanje vloge v poslovnem procesu. Kompetence vsebujejo znanja, veščine, spretnosti, osebnostne in vedenjske lastnosti, prepričanja, motive, vrednote, samopodobo – vse, kar predstavlja ključ do uspeha pri delovnem opravilu in ne zgolj samo znanje. Za enostavnejše razumevanje lahko pojem kompetence opredelimo kot neke vrste vedenjske zapise, ki jih ljudje posedujejo v delovnih procesih (Gruban, 2007).

Pri kompetencah, kot so znanje, razne spretnosti, vedenjski vzorci, vrednote, stališča in podobno, ki se v kadrovske praksi iščejo pri posamezniku, smo zasledili tridelno razvrščanje, in sicer na:

1. *Ključne, temeljne ali generične kompetence* so tiste kompetence, ki so na nekem delovnem področju neizbežne, najpomembnejše, nujno potrebne.

- Pri ključnih kompetencah človeka so mišljene njegove izrazite lastnosti, zmožnosti, ki ga naredijo zanimivega, s čimer se odlikuje oziroma kar mu pomaga uspešno dosegati cilje na posameznem področju delovanja (Majcen, 2009).
2. *Delovne specifične kompetence* izhajajo iz specifične narave vsakega delovnega mesta, so povezane z uspešnostjo posameznika v določeni vlogi, niso prenosljive med delovnimi opravili v organizaciji in so potrebne takrat, kadar želimo uspešno opraviti določeno nalogo (Kohont, 2005).
 3. *Organizacijsko specifične kompetence* so znotraj organizacije delno prenosljive, izvedene iz poslanstva, vrednot in strategije organizacije ter povezane z uspešnostjo vsakega posameznika v organizaciji kot celoti (Kohont, 2005).

4 OPREDELITEV POJMA GOSPODARSKE KRIMINALITETE

Gospodarska kriminaliteta kot specifična oblika kriminalnih dejanj predstavlja škodljiv in resen problem v družbi, razvit tudi v celotni mednarodni sferi, saj zajema zelo različne pojavnne oblike kaznivih dejanj. Čeprav se pojem uporablja že desetletja, do danes še ni splošno sprejete definicije, ker se zaradi družbenega razvoja in tehničnega napredka pojavljajo vedno nove oblike kaznivih dejanj na področju gospodarstva (Selinšek, 2006). Orlović (2009) navaja, da zakonske definicije gospodarske kriminalitete ni, saj je tovrstna problematika specifična, kompleksna in raznovrstna. Hitro se spreminja in je vezana tudi na posamezno geografsko in družbeno okolje (Ferme, 2013). Definiranje tega pojma je lahko tako restriktivno kot ekstenzivno. Restriktivni pristop pojmuje gospodarsko kriminaliteto kot skupek kaznivih dejanj, storjenih v sferi upravljavskih, izvršnih in nadzornih funkcij v gospodarskih subjektih pri opravljanju gospodarske dejavnosti oziroma pri izmenjavi blaga na trgu. Pri ekstenzivnem pristopu gospodarska kriminaliteta vključuje kazniva dejanja, storjena tudi zunaj gospodarskih (družbenih) subjektov, če so le-te povezane z upravljanjem in koriščenjem (gospodarjenjem) premoženja (Orlović, 2009).

Gospodarjenje premoženja predstavlja ustvarjanje pravnih poslov v povezavi s premoženjem oziroma ustvarjanjem sprememb, vezanih na njen ekonomski ali pravni status. Pojavne oblike premoženja so vrednostni papirji, stvari in pravice. Premoženje se lahko pridobi, odtuji, posodi, obremenjuje, vlaga, prikriva, zmanjšuje, povečuje, prisvoji, utaji, prejme oziroma da komu koristi in podobno. Gospodarstvo je osredotočeno na gospodarjenje s premoženjem, medtem ko je gospodarska kriminaliteta negativno stanje gospodarskih tokov (Orlović, 2009).

Pečar (1973: 25) gospodarsko kriminaliteto pojmuje kot »moralno-etično, poklicno deviantno in kriminalno vedenje posameznikov iz določenih, navadno višjih plasti naše družbe, ki v razgibanem družbeno – gospodarskem življenju opravljajo dejanja, ki pogosto pomenijo zvižčno in protipravno prilaščanje raznih dobrin in vrednosti«. Gospodarska kazniva dejanja tako povzročajo veliko materialno in posredno škodo, ki se kaže zlasti v slabši konkurenčnosti podjetij in brezposelnosti ljudi ob stečajih podjetij. S tem se nedvomno slabi ekonomski,

pravni in socialni razvoj vsake države (Dvoršek, 2008a; Lamberger, 2009; Selinšek, 2006). Gospodarska kriminaliteta posega v temelje demokratične države, ruši in destabilizira njene osnovne gospodarske, finančne in socialne elemente ter na raven posameznikove apercpcije vnaša prepričanje o nedelovanju nadzornih institucij, kar slabi njegovo splošno doživljanje varnosti ter dejansko ogroža varnost in neodvisnost celotne družbe. Kot spremljajoč pojav se stalno spreminja v vseh segmentih družbenega življenja. Njene pojavne oblike so odvisne od družbene ureditve in gospodarskega sistema okolja, v katerem se pojavlja, veljavne zakonodaje, razvoja novih industrijskih tehnologij, računalništva in drugih dejavnikov (Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete za obdobje 2012–2016, 2012).

Gospodarska kriminaliteta je pri poslovanju fizičnih in/ali pravnih oseb skupek protipravno izvršenih kaznivih dejanj, ki so lahko usmerjena zoper gospodarski sistem kot celoto, gospodarske subjekte in subjekte, ki so uporabniki blaga ali storitev iz gospodarskih dejavnosti ali so kakorkoli drugače povezani z gospodarstvom (Selinšek, 2006). Je edinstven pojav, ki velja za drugačnega od klasične kriminalitete, tako po splošnih značilnostih kot tudi po postopkih in metodah preiskovanja (Lamberger, 2009).

4.1 Posebnosti preiskovanja gospodarske kriminalitete

Preiskovanje gospodarske kriminalitete se bistveno razlikuje od drugih oblik kriminalitete. Osnovna razlika je predvsem v tem, da preiskovalci gospodarske kriminalitete ne opravljajo ogleda kraja kaznivega dejanja, ki pri klasični kriminaliteti predstavlja izvor zelo pomembnih prvih informacij o tem, kaj in kako se je zgodilo ter kdo bi utegnil biti storilec. Tudi način zbiranja (listinskih) dokazov se izvaja drugače kot pri zbiranju materialnih dokazov pri drugih oblikah kriminalitete. Klasične metode preiskovanja so za njih praktično neuporabne, kajti posledice gospodarskih kriminalnih ravnanj niso neposredno vidne in zaznavne. Tovrstnim preiskovalcem je zato treba poiskati drugačno strategijo iskanja sumljivih znakov (Dvoršek, 2001, 2008a, 2008b), saj je gospodarsko kriminaliteto težko odkriti. Izvršitev kaznivih dejanj je namreč vpeta v legalno poslovno dejavnost, kjer je vedenje storilca povsem normalno in običajno. Odkritje gospodarskih kaznivih dejanj je zato oteženo in večinoma prihaja s precejšnjim časovnim zamikom (Orlović, 2009). Kazniva dejanja je mogoče odkriti s pregledom poslovne dokumentacije pri določenem gospodarskem subjektu, z zbiranjem obvestil, s prijavi anonimnih oseb, z objavo v sredstvih javnega obveščanja in drugimi kriminalističnotehničnimi opravili, ki preiskovalce privedejo do potencialnih storilcev (Lamberger, 2009). Slednji se sicer spretno prilagajajo novim pravnim predpisom in iščejo vedno nove možnosti za pridobitev protipravnega premoženja. Dodatni problem predstavljajo žrtve, ki prijavo opustijo, ker se počutijo sokrive, osramočene v javnosti in podobno (Dvoršek, 2000). Glede na to, da se gospodarska kriminaliteta izvršuje preko zapletenih in sofisticiranih poslovnih dogodkov, lahko preiskovalci začetne oz. osnovne informacije pridobijo (Dvoršek, 2008a):

- s prijavo oškodovancev (v morebitnih primerih goljufij individualnih oškodovancev, ki podajo prijavo);

- s prijavo notranjih nadzornih služb (prijave anonimnih oseb o domnevnih obliki gospodarske kriminalitete, knjigovodsko osebje, prizadeti poslovni partnerji, ki so neupravičeno izrinjeni iz posla, odpuščeni delavci, najemodajalci prostorov določenih objektov, kjer se je skrivalo sumljivo blago);
- s sumljivimi podatki o finančnih transakcijah (posamezne nadzorne institucije morajo v skladu z zakonodajo poročati o tovrstnih podatkih);
- z lastno dejavnostjo in opažanjem preiskovalcev (analize podatkov o domnevnem bogatenju posameznih subjektov, o ponujanju visoko dobičkonosnih poslov, o stečajih, sumljivih odpisih terjatev, nenadnih nakupih ali prodaji vrednostnih papirjev, angažiranju davčnih ali drugih finančnih svetovalcev s sumljivo preteklostjo in podobno).

Preiskovalci si morajo torej zagotoviti večkanalno iskanje indicov, ki lahko kažejo na sum gospodarske kriminalitete. Za povečanje rizika razkritja storilcev je treba upoštevati različne dejavnike (Dvoršek, 2001):

- stečaji ali finančne izgube podjetij in na drugi strani škoda, ki jo zaradi goljufij utrpijo posamezniki in pravne osebe, kažejo na sum gospodarske kriminalitete;
- indici kriminalnega ravnanja so v primerih, ko je oškodovana država ali neidentificirani posamezniki in podjetja, bolj skriti;
- poleg neposredno vpletenih storilcev vedo za tovrstna kriminalna ravnanja tudi finančni, davčni in drugi svetovalci, knjigovodje, blagajniki in drugi, katerim je naloga prikazati navidežno legalno poslovanje;
- nekatere indice, kot so razni obiski »off shore centrov«, koriščenje uslug poslovnih partnerjev, ki so pridobili posle na javnih razpisih, izkoriščanje subvencij v nasprotju z njihovim namenom, uporaba nepremičnin, ki so v formalni lasti tretjih oseb, odlaganje odpadkov na neprimernih lokacijah in podobne dejavnosti, lahko zazna tudi širša javnost in jih posreduje preiskovalcem;
- interni kontrolni mehanizmi v gospodarskih in drugih organizacijah lahko zaradi poznavanja specifične kritičnih mest hitreje zaznajo indice, ki kažejo na sum gospodarske kriminalitete (borzni posredniki, ocenjevalci škodnih primerov v zavarovalnicah, komisije raznih natečajev in delitev subvencij ter drugih oblik proračunske porabe, operaterji v bančnem oziroma finančnem poslovanju).

Večja transparentnost delovanja gospodarskih in drugih institucij (npr. finančne uprave, bank, zavarovalnic, podjetij, ki trgujejo z nepremičninami, registracijskih sodišč) bi preiskovalcem dodatno pripomogla k okrepitevi indicov, ki bi kazali na gospodarsko kriminaliteto. Vendar ima transparentnost tudi svoje meje, ki jih ni mogoče prekoračiti. Te omejitve so predvsem komercialne narave, kajti poslovanje borz poteka s tajnostjo določenih podatkov, saj mora biti ljudem zagotovljena pravica do varstva zasebnosti (Dvoršek, 2001). Dvoršek (2005) tako navaja, da so preiskovalcem na področju odkrivanja, preiskovanja in dokazovanja nujno potrebno orodje tako imenovane finančne preiskave. Spremljanje in analiziranje sumljivih finančnih in drugih analiz podatkov preiskovalcem

omogoča odkritje morebitnega namena finančnih goljufij oziroma identifikacijo posameznih osumljencev. Van Duyne et al. (v Dvoršek, 2005) tovrstne preiskave pojmujejo kot proces zbiranja, selekcioniranja, plemenitenja, preverjanja, predelave in analize finančnih ter s financami povezanih podatkov, potrebnih za kazensko pravosodje.

Pri preiskovanju gospodarske kriminalitete je oteženo tudi zbiranje dokaznega gradiva. Preiskovalci gospodarske kriminalitete morajo biti zato zadostno usposobljeni za preiskovanje, kar pomeni, da morajo poleg policijskega znanja obvladati še številna druga znanja s področja ekonomske dejavnosti (poznavanje zakonov, podzakonskih aktov in pravil, ki urejajo finančno poslovanje, računovodstvo, zunanje trgovinsko poslovanje, borzništvo itd.). Zaradi globalizacije gospodarskega poslovanja in izginjanja mednarodnih meja postaja gospodarska kriminaliteta vedno bolj mednarodna (Lamberger, 2009), povezana je tudi z organizirano kriminaliteto (Dvoršek, 2000; Lamberger, 2009). Multidisciplinarnost pri preiskovanju je torej ključna, saj »zagotavlja optimalno izrabo in izmenjavo informacij, znanja in izkušenj, ki jih imajo različne institucije v državi« (Jevšek, 2010: 313). Specializirane preiskovalne skupine so pri svojem delu zaradi optimalnega varovanja tajnih podatkov in podatkov, pomembnih za potek postopkov v posameznih preiskavah, zaradi skupnega sedeža učinkovitejše (Jevšek, 2010). Njihovo delo je hitrejše, celovitejše in bolj usklajeno (Bobnar, 2013). Ob tem je treba omeniti kadrovske podhranjenost in preobremenjenost policije¹ ter tožilstva kot tudi zakonodajne pomanjkljivosti in pomanjkanje denarnih sredstev za financiranje državne uprave (Jager in Šugman Stubbs, 2013).

Odkrivanje in preiskovanje gospodarske kriminalitete je torej specifično, saj od preiskovalcev zahteva drugačna znanja kot od preiskovalcev klasične kriminalitete. Za uspešno preiskovanje gospodarske kriminalitete je treba imeti na voljo visoko usposobljen, učinkovit in strokovni kader s posedovanjem mnogoterih kompetenc na različnih področjih gospodarskega poslovanja, kajti na drugi strani so visoko izobraženi, inteligentni in (večinoma) izkušeni storilci gospodarske kriminalitete.

5 KOMPETENCE PREISKOVALCEV GOSPODARSKE KRIMINALITETE

Preiskovalci oblik gospodarske kriminalitete morajo imeti poleg znanja o kriminalistiki, kazensko procesnem pravu in kazenskem pravu tudi znanje o knjigovodstvu, računovodstvu², bančništvu, poslovnem in finančnem poslovanju, kreditnem in revizijskem poslovanju itd. Svoje delo morajo opravljati v skladu

1 Ferme (2013) navaja, da je bilo na dan 25. 1. 2013 od 271 sistematiziranih delovnih mest kriminalistov v oddelkih za gospodarsko kriminaliteto SKP PU, v Sektorju za gospodarsko kriminaliteto UKP GPU in NPU UKP GPU samo 232 zasedenih mest. Ob tem je treba omeniti, da se je kljub temu od leta 2002 število preiskovalcev gospodarske kriminalitete povečalo za 111.

2 Kolar in Zdolšek (2013) navajata, da rezultati raziskave, ki sta jo izvedla, kažejo, da intervjuvane osebe, zaposlene v policiji in državnem tožilstvu, menijo, da nimajo zadostnega znanja o računovodstvu, da bi kaznivo dejanje, ki je povezano z računovodstvom in/ali računovodskim poročanjem, preiskovale samostojno. Avtorja glede na rezultate raziskave predlagata, da bi se pri preiskovanju gospodarskih kaznivih dejanj uporabljalo tudi forenzično računovodstvo.

z ustavnimi določili in pri izvajanju policijskih pooblastil spoštovati človekove pravice in temeljne svoboščine (Ministrstvo za notranje zadeve, Policija, n. d.). Holz (1999) navaja, da morajo preiskovalci gospodarske kriminalitete imeti:

- znanje o komercialnem, trgovinskem, knjigovodskem, revizijskem, borznem, bančnem in kreditnem poslovanju ter pravu vrednostnih papirjev;
- znanje o gospodarskem, pogodbenem, civilnem, družbenem in kazenskem ter kazensko procesnem pravu;
- znanje o kriminalistični taktiki (iskanje in analiziranje pridobljenih informacij–zbiranje obvestil, vodenje razgovorov, zaslišanje osumljencev, pregledovanje in analiziranje bilančnih stanj v podjetjih, bankah ter ocenjevanje zaseženih poslovnih listin) in o kriminalističnotehničnih metodah (preiskovanje rokopisov, tipkanih besedil in listin);
- znanje o pravnih predpisih s področja zaposlovanja (preprečevanje dela na črno), inšpekcijskega nadzora, preprečevanja pranja denarja in gospodarskega vohunstva;
- znanje o policijski, davčni, protikorupcijski, stečajni, nepremičninski, konkurenčni, in insolvenčni zakonodaji;
- znanje o računalniški in informacijski tehnologiji (računalniška kriminaliteta);
- interes po aktualnih pravnih vprašanjih in obsežnih preiskovalnih postopkih (odvzem premoženjske koristi);
- druga uporabna znanja (psihologija, organizacija dela, etika in podobno).

Preiskovalci gospodarske kriminalitete morajo posedovati kompetence za reševanje problemov ter analitične in komunikacijske veščine (Champlain College, n. d. B).³ Biti morajo natančni in predani. Pomembne so njihove vrednote in moralnost. Imeti morajo sposobnost sumiti, dvomiti ter opaziti drobne pomembnosti, ki lahko nakazujejo na kaznivo dejanje. Večletne izkušnje in osebnostne lastnosti posameznega preiskovalca so zato zelo pomembne. Zanimanja za opravljanje takšnega dela se namreč ne da naučiti. Prav tako morajo preiskovalci biti neprestano pozorni, transparentni, motivirani v življenju in po naravi radovedni in željni za odkrivanje nečesa novega ali neznanega. Obvladati morajo komuniciranje ter odlično delovati v preiskovalni skupini (Dvoršek, 2008a; Maver et al., 2004; Osterburg in Ward, 2000), kjer poleg izkušenih kriminalistov s področja gospodarske kriminalitete in korupcije delujejo tudi ekonomski, finančni in davčni strokovnjaki ter računalniški forenziki (Dvoršek, 2008a). Izmenjava znanj in izkušenj v takšnih multidisciplinarnih preiskovalnih skupinah, v katerih so združena pravno znanje in izkušnje tožilca, znanje kriminalistične taktike, tehnike in metodike ter znanje drugih strokovnjakov, je pomembna za uspešnost preiskovanja (Bobnar, 2013). Bobnar (2013: 163) zato izpostavlja strokovno usposobljenost preiskovalcev, »ki so sposobni opravljati

3 Te kompetence in veščine med drugim navajajo med kompetencami, ki si jih s študijem gospodarske kriminalitete pridobijo študenti na Champlain College v ZDA (Champlain College, n. d. A). Študijski program gospodarske kriminalitete študentom daje možnost načrtovanja kariere in pridobivanja dodatnega znanja z udeležbo na raznih tečajih s področja računovodstva, kazenskega pravosodja, računalniške forenzike in digitalnega preiskovanja (Champlain College, n. d. C).

svoje naloge v multidisciplinarni specializirani preiskovalni skupini«, tudi v sodelovanju s pristojnimi organi tujih držav (Veber Šajn, 2013). Preiskovalci morajo zato posedovati znanje s področja mednarodnega prava, saj gospodarska kriminaliteta pridobiva vedno večje mednarodne razsežnosti in postaja vedno bolj organizirana. To za preiskovalce pomeni dodatni napor in jim predstavlja določene ovire tako pri odkrivanju kot pri dokazovanju kaznivih dejanj (Dvoršek, 2008a). Njihovo sodelovanje z drugimi, zlasti v smislu izmenjave medsebojnih informacij, je zato še pomembnejše.

Naslednja pomembna sposobnost preiskovalcev je teoretično znanje uporabiti v praksi pri konkretnih primerih. Krepiti morajo logično mišljenje, ustvarjalnost in intuicijo. Pri tem je treba upoštevati, da je več tipov preiskovalcev, ki imajo različne sposobnosti mišljenja, zaznavanja in komuniciranja, zato se njihova uspešnost opravljanja posameznih preiskovalnih in operativnih dejanj razlikuje (Maver et al., 2004). Frangež in Podbregar (2009) navajata, da je uspeh preiskave v veliki meri odvisen od motivacije in sposobnosti preiskovalca. Za dobro opravljeno delo je torej pomembna motivacija in osebna zainteresiranost za tovrstno preiskovanje. Preiskovalci morajo biti večji strateškega, kreativnega in analitičnega mišljenja. Svoje delo morajo opravljati samostojno, dosledno, profesionalno, etično, pošteno in korektno. Pri delu se morajo zavedati lastnih pomanjkljivosti ter se iz njih učiti. Kompetence, ki naj bi jih posedovali preiskovalci gospodarske kriminalitete, predstavljamo v tabeli 1.

Kompetence	Opis
Osebnostne in vedenjske	Te kompetence so povezane z osebnostnimi karakteristikami preiskovalca, ki vključujejo spretnosti učinkovitega komuniciranja, sodelovanja, prilagajanja na predlagane spremembe ter zmožnosti strateškega, kreativnega, analitičnega mišljenja oziroma izražanja. Delo morajo opravljati samostojno, dosledno, profesionalno, etično, pošteno in korektno. Pri delu se morajo zavedati lastnih pomanjkljivosti ter se iz njih učiti.
Poklicno specifične	Temeljijo na znanju in veščinah, ki jih za svoje delo potrebujejo preiskovalci. Zahtevano je znanje z različnih področij, npr. kriminalistike, prava, ekonomije, bančništva, računovodstva, informatike itd.
Tehnične	Nanašajo se na posedovanje in uporabo tehničnih, strokovnih znanj na področju informacijske in komunikacijske tehnologije ter obvladovanje programske in strojne opreme.
Praktične	Zajemajo predhodne, večletne praktične izkušnje kriminalističnega preiskovanja in opravljanje preiskovalnih dejanj v skladu z zakonskimi pooblastili (hišne preiskave, zbiranje obvestil, zaseg predmetov, zaslišanje, finančne preiskave itd.).
Interpersonalne	Obsegajo ustrezno, učinkovito sodelovanje in povezovanje tako s policijo, (specializiranim) državnim tožilstvom, nadzornimi institucijami (uradi, inšpekcije, finančna uprava itd.) kot tudi s splošno javnostjo.
Mednarodne	Preiskovalci potrebujejo tudi znanje s področja mednarodnega kazenskega prava. Pomembno je tesno in kvalitetno medsebojno sodelovanje ter izmenjavanje informacij s tujimi preiskovalci.

Tabela 1:
Kompetence preiskovalcev gospodarske kriminalitete

6 ZAKLJUČEK

Kompetence so vrsta znanj, spretnosti, sposobnosti in veščin, ki so v današnjem, spreminjajočem se svetu nujno potrebne, ne samo na področju preiskovanja

kriminalitete, temveč tudi v drugih poslovnih okoljih. Vendar za delovno uspešnost in učinkovitost posamezne osebe na zahtevanem delovnem mestu niso zadostne zgolj kompetence. Bistveno vplivajo tudi ostale lastnosti vsakega posameznika, kot npr. vrednote, motivi, osebnostne lastnosti, morebitne izkušnje itd.

Odkrivanje in preiskovanje gospodarske kriminalitete je kompleksno in zahtevno. Preiskovalci morajo zato imeti znanje z različnih področij (npr. kriminalistike, prava, ekonomije, bančništva, računovodstva, informatike itd.) ter razumeti specifikto tovrstnih kaznivih dejanj (npr. da se ne opravi klasični ogled kraja kaznivega dejanja). Biti morajo komunikacijsko spretni ter sposobni kvalitetnega medsebojnega sodelovanja in izmenjave informacij z drugimi institucijami (npr. z (specializiranim) državnim tožilstvom, finančno upravo itd.), saj se bodo le tako učinkovito in uspešno zoperstavili tovrstni kriminaliteti. Imeti morajo primerne osebnostne kompetence (pozornost, radovednost, vztrajnost in motiviranost v življenju) kot tudi razvite analitične veščine, ko se pri preiskavah zahteva povezava med seboj različnih vidikov znanj z različnih področij v smislu spremljanja sumljivih finančnih in blagovnih tokov. Poleg teoretičnih znanj morajo posedovati tudi znanje o opravljanju preiskovalnih dejanj oziroma postopkov v skladu z zakonskimi pooblastili. Obvladati morajo kriminalistično taktiko, tehniko in metodiko preiskovanja gospodarske kriminalitete v praksi. Poznati morajo različne oblike gospodarske kriminalitete ter slediti vsem spremembam pojavnih oblik, ki jih uporabljajo storilci, da bi bili korak pred preiskovalci.

Usposabljanje preiskovalcev gospodarske kriminalitete bi zato moralo biti stalno in obvezno. Na eni strani je ključno dodatno znanje nameniti predvsem tistim, ki so šele začeli delovati v takšnih specializiranih organizacijskih enotah (Holz, 1999). Na drugi strani pa je pomembno stalno izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje preiskovalcev, ki tovrstno delo že opravljajo. Na seminarjih, kjer bi poleg preiskovalcev sodelovali predstavniki drugih institucij (tožilstvo, sodišče, finančna uprava, banke itd.), bi lahko razpravljali o novitetah v preiskovalni in sodni praksi. Z analizo primerov bi lahko odkrili pomanjkljivosti in izboljšali kvaliteto dela v prihodnje. Smiselno bi bilo skupno usposabljanje s tujimi preiskovalci, saj gospodarska kriminaliteta vse pogostejše prestopa državne meje. Glede na potrebe pri preiskovanju pa bi kazalo razmisliti tudi o specializiranem izobraževanju posameznikov na ekonomskih in pravnih fakultetah.

UPORABLJENI VIRI

- Ambrož, M. (2009). Kazensko pravo, splošni del. V M. Erbida-Golob (ur.), *Kriminaliteta in kazensko pravo – deviantna ravnanja in socialnopatološki pojavi* (str. 31–39). Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Bobnar, T. (2013). Delovanje specializiranih preiskovalnih skupin kot (nov) izziv pri preiskovanju gospodarske kriminalitete. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(2), 163–168.
- Champlain College. (n. d. A). *About Champlain*. Pridobljeno na <http://www.champlain.edu/about-champlain>

- Champlain College. (n. d. B). *Learning outcomes*. Pridobljeno na <http://www.champlain.edu/cyber-security/online-economic-crime-investigation-degree/economic-crime-degree-outcomes>
- Champlain College. (n. d. C). *Online BS in economic crime investigation*. Pridobljeno na <http://www.champlain.edu/cyber-security/online-economic-crime-investigation-programs>
- Dvoršek, A. (2000). *Kriminalistična strategija omejevanja gospodarskega kriminala* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Pravna fakulteta.
- Dvoršek, A. (2001). Potenciali preiskovalcev kot element oblikovanja koncepta strategij(e) omejevanje gospodarskega kriminala. *Varstvoslovje*, 3(3), 149–158.
- Dvoršek, A. (2005). Kriminalistično strateški vidiki finančnih preiskav v Sloveniji. V A. Dvoršek in L. Selinšek (ur.), *Problematika finančnega kriminala v Sloveniji* (str. 7–17). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede in Pravna fakulteta.
- Dvoršek, A. (2008a). *Kriminalistična metodika*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Dvoršek, A. (2008b). *Kriminalistična strategija*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Ferme, J. (2013). Soočanje slovenske policije z gospodarsko kriminaliteto na sistemski ravni. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(2), 122–139.
- Fran: slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. (2015). Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.
- Frangež, D. in Podbregar, I. (2009). Competencies of the child (sexual) abuse investigators. *Varstvoslovje*, 11(4), 559–573.
- Gruban, B. (2007). *Zakaj kompetence (ni)so družboslovna znanstvena fantastika?* Pridobljeno na <http://www.dialogos.si/slo/objave/clanki/kompetence/>.
- Holz, K. (1999). Zur Fortbildung von Wirtschaftskriminalisten. *Kriminalistik*, 53(6), 407–410.
- Ivanuš-Bezjak, M. (2006). *Zaposleni — največji kapital 21. stoletja*. Maribor: Založba Pro-Andy.
- Jager, M. in Šugman Stubbs, K. (2013). Za več preventive pri obvladovanju gospodarske kriminalitete. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(2), 154–162.
- Jevšek, A. (2010). Ustanovitev Nacionalnega preiskovalnega urada v Sloveniji kot odziv na sodobne – nekonvencionalne oblike kriminalitete. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 61(3), 307–314.
- Kohont, A. (2005). Kompetence v kadrovski praksi. V M. S. Pezdirc (ur.), *Razvrščanje kompetenc* (str. 30–48). Ljubljana: GV Izobraževanje.
- Kolar, I. in Zdolšek, D. (2013). Zaznave o forenzičnem računovodstvu v povezavi s preiskovanjem gospodarskih kaznivih dejanj. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(2), 182–194.
- Lamberger, I. (2009). *Gospodarski kriminal: gradivo za predmet Gospodarska kriminaliteta*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Majcen, M. (2009). *Management kompetenc: izdelava modela kompetenc ter njegova uporaba za razvoj kadrov in za vodenje zaposlenih k doseganju ciljev*. Ljubljana: GV Založba.
- Maver, D. et al. (2004). *Kriminalistika*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Ministrstvo za notranje zadeve, Policija. (n. d.). *Policijska pooblastila*. Pridobljeno na <http://www.policija.si/index.php/policijska-pooblastila>

- Orlović, A. (2009). Gospodarski kriminalitet u Kaznenom zakonu – modus operandi (ekonomski aspekt). *Policijska sigurnost*, 18(1), 1–25.
- Osterburg, J. W. in Ward, R. H. (2000). *Criminal investigation: A method for reconstruction the past* (3rd ed.). Cincinnati: Anderson Publishing.
- Pečar, J. (1973). »Kriminaliteta belega ovratnika« in družbeno nadzorstvo. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 24(1), 25–38.
- Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete za obdobje 2012–2016. (2012). *Uradni list RS*, (83/12).
- Rothchild, I. (2006). *Induction, deduction, and the scientific method: An eclectic overview of the practice of science*. Pridobljeno na http://www.ssr.org/sites/ssr.org/files/uploads/attachments/node/16/rothchild_sciethod.pdf
- Selinšek, L. (2006). *Gospodarsko kazensko pravo*. Ljubljana: GV Založba.
- Svetlik, I. (2005). Kompetence v kadrovske praksi. V M. S. Pezdirc (ur.), *O kompetencah* (str. 12–27). Ljubljana: GV Založba.
- Štefanc, D. (2012). *Kompetence v kurikularnem načrtovanju splošnega izobraževanja*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Veber Šajn, M. (2013). Procesnopravne predpostavke in delovanje skupnih preiskovalnih skupin. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(2), 169–174.
- Vogrinc, J. (2008). *Kvalitativno raziskovanje na pedagoškem področju*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

O avtorjih:

Benjamin Jakupović, univ. dipl. var., študent magistrskega študijskega programa Varstvoslovje na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru, Ljubljana. E-mail: beni.jakupovic@gmail.com

Dr. Danijela Frangež, predstojnica Katedre za kriminalistiko na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru, Ljubljana. Docentka za kriminologijo in članica EUROPOL-ove platforme za strokovnjake na področju spolnega izkoriščanja otrok. E-mail: danijela.frangez@fvv.uni-mb.si

Dr. Anton Dvoršek, izredni profesor za kriminalistiko, Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru, Ljubljana. E-mail: anton.dvorsek@fvv.uni-mb.si

Zaznavanje klimatskih sprememb kot grožnje varnosti

VARSTVOSLOVJE,
letn. 17
št. 4
str. 451–483

Andrej Sotlar, Jerneja Šifrer, Silvo Grčar

Naslov prispevka:

Namen prispevka je predstaviti varnostne razsežnosti posledic klimatskih sprememb, predstaviti in analizirati dosedanje raziskave o zaznavanju klimatskih sprememb kot grožnje varnosti in izmeriti stopnjo njihovega zaznavanja na populaciji študentov dveh slovenskih fakultet, ki se ukvarjajo s proučevanjem varnosti in/ali klimatskih sprememb, zaradi česar gre pričakovati, da imajo bolj izdelana stališča do proučevane tematike.

Metode:

Uporabljena je analiza primarnih in sekundarnih virov, vključno s pregledom raziskav evropskega in nacionalnega javnega mnenja ter metoda anketiranja študentov Fakultete za varnostne vede Univerze v Mariboru in Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani o zaznavanju klimatskih sprememb kot grožnje varnosti.

Ugotovitve:

Tako prebivalci Slovenije kot študenti Fakultete za varnostne vede in Biotehniške fakultete klimatske spremembe zaznavajo kot resno grožnjo, predvsem v globalnem smislu, a še vedno manjšo v primerjavi z ekonomsko-socialnimi dejavniki ogrožanja varnosti na svetovni in nacionalni ravni. Med študenti ni opaziti razlike v zaznavi klimatskih sprememb kot grožnje varnosti. Študenti obeh fakultet v povprečju menijo, da klimatske spremembe ogrožajo predvsem svetovno varnost in manj varnost v Sloveniji in varnost posameznika. Kljub temu ocenjujejo, da jih klimatske spremembe danes ogrožajo bolj kot pred petimi leti. Študenti Fakultete za varnostne vede močneje zaznavajo pojavne oblike klimatskih sprememb v primerjavi s študenti Biotehniške fakultete.

Omejitve/uporabnost raziskave:

Raziskava je bila narejena samo na študentski populaciji, zato bi jo bilo koristno ponoviti tudi na populaciji prebivalcev Slovenije.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

V raziskavi so sodelovali študenti, za katere lahko sklepamo, da o učinkih klimatskih sprememb zaradi kurikulumov njihovih fakultet verjetno vedo več kot študenti drugih fakultet. Zato je iz njihovih odgovorov možno predvidevati, kakšno bi bilo zaznavanje klimatskih sprememb pri drugih, na tem področju »manj ozaveščenih« študentov. Ta spoznanja bi bilo mogoče uporabiti pri vnašanju vsebin s področja klimatskih sprememb v druge visokošolske študijske programe.

UDK: 502/504+351.78

Ključne besede: klimatske spremembe, zaznavanje, grožnje, varnost, študenti

Perception of Climate Changes as Threat to Security

Purpose:

The purpose of this paper is to present the security dimension of the consequences of climate changes; to present and analyse the existing researches on the perception of climate changes as a security threat and to measure the perception of climate changes by the population of students of two Slovenian faculties, dealing with study of security and/or climate change, which is why it is expected that they have more clear attitudes on the study topic.

Design/Methods/Approach:

An analysis of the primary and secondary sources, including a review of European and national public opinion studies was used. Survey on the perception of climate changes as a security threat was conducted among students of the Faculty of Criminal Justice and Security (University of Maribor) and students of the Biotechnical Faculty (University of Ljubljana).

Findings:

Both, inhabitants of Slovenia and students of the Faculty of Criminal Justice and Security and the Biotechnical Faculty perceive climate changes as a serious threat, particularly in the global context. However, they think that socio-economic threats to security on global and national level are even more serious. There are no differences in the perception of climate change as a security threat among the students. In average, students of both faculties think that climate changes threaten mostly global security and only then the security of Slovenia and safety of the individual. Nevertheless, they estimate that climate changes threaten them more than five years ago. Compared to students of the Biotechnical Faculty, students of the Faculty of Criminal Justice and Security strongly perceive forms (consequences) of climate changes.

Research Limitations/Implications:

The survey was conducted only among the student population, so it would be useful to repeat it on the population of Slovenia.

Originality/Value:

The survey involved students for which it can be assumed that they probably know climate changes effects due to the curriculum of their faculties better than students of other faculties. Therefore, it might be possible to anticipate (from their responses) what would be the perception of climate changes of other, "less informed" students in this field. These findings could be used in integration of climate change content in other higher education programmes.

UDC: 502/504+351.78

Keywords: climate changes, perception, threats, security, students

1 UVOD

Klimatske spremembe so v zadnjih treh desetletjih vse pogostejše vključene v razprave znanstvene in strokovne skupnosti. Medtem ko so bile raziskave naravoslovno-tehničnih znanosti usmerjene v ugotavljanje vzročno-posledične dinamike klimatskih sprememb, analiza raziskav javnega mnenja v obdobju zadnjih dvajsetih let kaže na vse večje zanimanje družboslovnih raziskovalcev za pojav klimatskih sprememb. Stopnja zavedanja o klimatskih spremembah v javnosti je precej visoka, kar v razvitih državah lahko pripisujemo večjemu dostopu do informacij, spremenjeni vsebini sodobnih izobraževalnih programov in splošni ozaveščenosti. Zaradi geografske oddaljenosti območij, kjer posledice klimatskih sprememb sprožajo bolj kritične dogodke, in relativno počasnega razvoja klimatskih sprememb se javnost v splošnem zaradi njih ne počuti izrazito bolj ogroženo v primerjavi z drugimi oblikami groženj varnosti. Klimatske spremembe vplivajo na kompleksnost sodobnega varnostnega okolja, saj pospešujejo in krepijo varnostna tveganja na različnih področjih družbenega življenja. Zato je pomembno poznavanje vzrokov za nastanek klimatskih sprememb, saj se z njihovim odpravljanjem in zmanjševanjem zagotavlja stabilnejše varnostno okolje. Ker se s posledicami klimatskih sprememb že soočamo, so ukrepi blaženja in prilagajanja neizogibni, da bi ohranili sprejemljivo varnostno okolje.

V pričujočem prispevku nas zanimajo varnostne razsežnosti posledic klimatskih sprememb, predvsem v kolikšni meri klimatske spremembe vplivajo na zaznavanje (ne)varnosti pri prebivalcih. Pri preučevanju sodobne varnosti se ne moremo izogniti spremenjenemu varnostnemu okolju v primerjavi s tradicionalističnim pristopom pojmovanja varnosti (Prezelj, 2001). »Varnost ima torej univerzalno vsebino, ki se kaže v celovitosti prepletanja vseh področij (tj. gospodarskega, političnega, socialnega, ekološkega ipd.).« (Grizold, 1999: 9) V skladu s konceptom kompleksnega ogrožanja sodobne varnosti (Prezelj, 2001) se na področje varnosti zato vključuje tudi okolje. Če okolje štejemo za bistven pogoj človekovega obstoja (Mocarol, 1993), je usklajena okoljska politika nujno potrebna (Sotlar, Tičar in Tominc, 2010). Okolja ni mogoče izločiti iz koncepta pojmovanja sodobne varnosti. Okolje zagotavlja pogoje za uravnotežen razvoj posameznika in družbene skupnosti, zato uničevanje okolja lahko predstavlja grožnjo varnosti. Zaradi pomena ohranitve okolja so določena neodgovorna dejanja zoper okolje postala kazniva, hkrati pa izpostavljajo zahteve po novih terminoloških in vsebinskih opredelitvah nekaterih pojmov. »Nezakonito ogrožanje in uničevanje okolja, imenovano ekološka kriminaliteta, je opredeljeno kot ravnanje, ki je v nasprotju s (kazensko)pravnim varstvom okolja.« (Eman in Meško, 2012: 38) Na globalni ravni se klimatske spremembe, učinek tople grede in tanjšanje ozonske plasti uvrščajo med oblike okoljske kriminalitete, poudarjena pa je potreba po razvoju programov ekoglobalne kriminologije (angl. *ecoglobal criminology*) (White v Eman, 2012). Vzrok za nastanek okoljskih groženj so naravne spremembe ali neustrezna okoljska politika (Homer-Dixon v Grošelj, 2007). Grožnje, ki prihajajo iz okolja, lahko destabilizirajo družbene ureditve. V tem primeru govorimo o okoljskem ogrožanju nacionalne varnosti (Grošelj, 2007).

Klimatske spremembe pomenijo transnacionalno¹ okoljsko grožnjo, krepijo že znane grožnje varnosti v svetu in se pojavljajo hkrati z globalno krizo na ekonomskem, zdravstvenem, varnostnem, kmetijskem in drugih področjih (United Nations Environment Programme, 2013). Znanstvena skupnost je potrdila obstoj in nevaren vpliv klimatskih sprememb na okolje ter na človekovo zdravje in blaginjo (United Nations, 1992). Pojavna oblika in intenzivnost klimatskih sprememb sta različni glede na geografsko območje. Za sklepanje o vplivu klimatskih sprememb na varnost je treba prej preučiti vzroke (Beck, 2008; Le Quere et al., 2014) in posledice klimatskih sprememb (Ban, 2014; The World Bank, 2012; World Economic Forum, 2014). Okoljska degradacija in klimatske spremembe dolgoročno vplivajo na preživetje človeštva in lahko postanejo največja ovira gospodarskemu razvoju (United Nations Development Programme, 2014).

Vendar relativno počasen razvoj klimatskih sprememb in geografska oddaljenost nekaterih njihovih najhujših posledic vplivata na dejstvo, da posameznik ne občuti visoke ogroženosti zaradi klimatskih sprememb. Psihološko subjektivno dojemanje nevarnosti je pogosto v nasprotju z dejansko objektivno nevarnostjo (Polič, Tušak, Zabukovec in Kline, 1995), presoja določene situacije pa je odvisna tudi od kognitivne zrelosti posameznika (Ostrom v Sotlar in Tominc, 2012). S kognitivnega vidika je zaznavanje nevarnosti klimatskih sprememb različno na ravni posameznika v primerjavi s strokovnimi organizacijami in političnimi voditelji. Tehnologija meritev daje zanesljivejše rezultate o pojavnih oblikah klimatskih sprememb (Vertačnik et al., 2013). Organizacije, ki se na svojem področju soočajo z vplivi klimatskih sprememb, razpolagajo z rezultati meritev in statističnimi podatki, politični voditelji pa zaznavajo tveganje na podlagi znanstvenih dognanj in družbenih percepcij tveganja (Dessai et al. v Schneider in Lane, 2006). Če upoštevamo, da je vsebina raziskav javnega mnenja odsev družbenega zanimanja (Toš, 1997), lahko stališča anketiranih slovenskih državljanov uporabimo za ugotavljanje vpliva klimatskih sprememb na zaznavanje varnosti v določenem časovnem preseku. S psihološkega vidika občutenje in zaznavanje uporabljamo za opazovanje in dojemanje sveta. Okolje vpliva na človeka s številnimi dražljaji. Prek čutil človek sprejema dražljaje in jih prek duševnih predelav pretvarja v občutke vida, sluha, vonja, otipa. Zaznavanje je proces organiziranja občutkov v smiselne celote (Musek in Pečjak, 2001). Človekova pozornost je omejena zaradi količine dražljajev iz okolja, hkrati pa je odvisna od notranjih in zunanjih dejavnikov. Zunanji dejavniki so na primer mediji, medtem ko so notranji dejavniki motivacija in interes (Musek in Pečjak, 2001). Človeško zaznavanje okolja in prepoznavanje notranjih duševnih in telesnih stanj je bistveno za preživetje. Človekovo občutenje in zaznavanje sta tista bistvena procesa, ki resničnost okolja povezujeta z razumom in zavestjo (Areh, 2007).

Občutek ogroženosti se pri prebivalcih zaradi klimatskih sprememb spreminja. Z analizo mnenja prebivalstva o klimatskih spremembah ugotavljamo trende v spremenjenem zaznavanju varnosti in trenutno stopnjo zaznave klimatskih sprememb kot grožnje varnosti. V prispevku smo trende ugotavljali

1 Resolucija o strategiji nacionalne varnosti RS (2010) podnebne spremembe uvršča med globalne grožnje nacionalni varnosti RS.

skozi analizo že izvedenih raziskav o stališčih prebivalcev glede različnih virov ogrožanja, tudi tistih, ki se generirajo iz klimatskih sprememb. Poleg tega smo izvedli usmerjeno kvantitativno raziskavo med študenti dveh slovenskih fakultet o zaznavanju klimatskih sprememb in njihovem vplivu na zaznavanje varnosti nasploh. Pri tem smo izhajali iz prepričanja, da bi znali ravno študenti s področja varstvoslovja in biotehnike, vsak s svojega zornega kota, izraziti zanimiva, morda celo bolj senzibilizirana stališča, kot to velja za druge študente ali celotno prebivalstvo.

2 POSLEDICE KLIMATSKIH SPREMEMB

Medvladni forum za klimatske spremembe definira klimatske spremembe kot spremembe podnebja, ki jih je mogoče zaznati s spremembami povprečij ter pojavnih raznolikosti in so relativno nespremenljive v nekem daljšem opazovanem obdobju. Klimatske spremembe povezuje s spremembami podnebja v določenem časovnem obdobju zaradi naravnih klimatskih sprememb ali zaradi človekove aktivnosti (Intergovernmental Panel on Climate Change [IPCC], 2007). Konvencija Združenih narodov o klimatskih spremembah izraz klimatske spremembe uporablja za spremembe, ki jih povzroča človek (United Nations, 1992). Pučnik (1980: 337) klimatske spremembe opredeli kot »... spremembe klime v geoloških dobah; lahko so krajevno oziroma regionalno omejene, npr. zaradi različne razporeditve kopnega ali morja, ali globalne zaradi kozmičnih vplivov«. Koncept klimatskih sprememb pomeni premike meteoroloških značilnosti, ki trajajo daljše časovno obdobje. Poleg tega klimatske spremembe (angl. *climate change*) pomenijo statistično značilno spremembo, ki traja daljše obdobje (običajno desetletja in več). Povzročijo jih lahko naravni notranji procesi, zunanje sile ali dolgotrajne antropogene spremembe v sestavi ozračja (Burroughs, 2003).

O klimatskih spremembah sklepamo na podlagi dolgoročnih meritev posameznih pojavov in klimatskih modelov. Intenzivnost posledic klimatskih sprememb se razlikuje glede na geografsko območje, področje družbenega življenja, klimatsko občutljivost, izpostavljenost in sposobnost prilagoditve družbene skupnosti. Tveganje (angl. *risk*) za nastanek posledic klimatskih sprememb izhaja iz kombinacije izpostavljenosti (angl. *exposure*), verjetnosti izrednih vremenskih dogodkov (angl. *hazards*) in ranljivosti (angl. *vulnerability*) (IPCC, 2014). Ranljivost sistemov zaradi vpliva klimatskih sprememb se ocenjuje večdimenzionalno. Stopnjo ranljivosti določajo obseg vplivov, trajanje, odpornost, verjetnost, zmožnost prilagoditve in pomen izpostavljenega sistema (Schneider in Lane, 2006). Konvencija Združenih narodov o klimatskih spremembah ne opredeljuje natančno, kaj so nevarne antropogene motnje (United Nations, 1992). Če klimatske spremembe toliko napredujejo, da se ekosistemi in človek ne zmorejo prilagoditi in ogrožajo njihov obstoj, takrat pomenijo nevarnost. Ločimo tri koncepte nevarnih učinkov klimatskih sprememb, in sicer neposredne (odločilne) nevarnosti (angl. *determinative dangers*), opozorilne nevarnosti (angl. *early warning dangers*) in regionalne nevarnosti (angl. *regional dangers*) (Global Climate Forum, 2004). Nevarne posledice klimatskih sprememb so lahko geofizikalne, biofizikalne ter posledice za zdravje in blaginjo ljudi. Pri geofizikalnih posledicah gre za

spremembe v delovanju globalnih zemeljskih sistemov ali celo za razrušitev teh, pri biofizikalnih posledicah pa za izgubo celotnih ekosistemov ali posameznih vrst (Yamin, Smith in Burton, 2006). Družba različno zaznava nevarnost klimatskih sprememb. Definiranje nevarnosti je lahko politično vprašanje, odvisno od vrednostne presoje posledic, upravljanja tveganj in opredelitve meja sprejemljivosti (Schneider in Lane, 2006). Družbeni normativ praga nevarnosti je določila politika, kar pa ne izključuje nevarnih tveganj in posledic pod normativno določenim pragom. Zaradi pričakovanj, da bodo klimatske spremembe negativno vplivale na globalno okolje, ekonomijo in družbo, je bil Svet Evropske unije enoten o tem, da povprečna temperatura Zemljinega površja ne sme preseči tiste v predindustrijskem obdobju za več kot 2 °C (Council of the European Union, 2005). Tudi na podnebni konferenci v Københavnu leta 2009 so se dogovorili o tolikšni omejitvi skupnih izpustov toplogrednih plinov, da se povprečna globalna temperatura površja ne bo dvignila za več kot 2 °C (Copenhagen Accord, 2009).

Na tem mestu zgolj naštevamo najpogostejše splošne globalne posledice klimatskih sprememb: naraščanje koncentracije toplogrednih plinov v ozračju; socialno-ekonomske posledice; naraščanje povprečne globalne temperature zraka; taljenje zemljine kriosfere; upočasnitev severnoatlantskega toka; dvigovanje morske gladine; regionalne klimatske spremembe; spremembe biotske raznovrstnosti ter vpliv na zdravje in varnost prebivalstva (Ban, 2014; Dodman, 2009; Helm, Humbert in Miller, 2014; IPCC, 2013, 2014; Kodra in Ganguly, 2014; Marshall, 2014; Murray, 2007; Nicholls in Lowe, 2006; O'Hare, Sweeney in Wilby, 2005; Preston in Jones, 2006; Rahmstorf, 2006; Schlesinger et al., 2006; Stern v European Commission, 2009; The World Bank, 2012; United Nations, 1992, 2014; United Nations Sustainable Development Knowledge Platform, 2014; United Nations Human Settlements Programme [UNHSP], 2011; Visbeck, Hurell, Polvani in Cullen, 2001; Warren, 2006; Wood, Collins, Gregory, Harris in Vellinga, 2006; World Health Organisation, 2013).

3 VARNOSTNE RAZSEŽNOSTI POSLEDIC KLIMATSKIH SPREMEMB

Posledice klimatskih sprememb so najbolj izrazite na okoljskem in ekonomskem področju, s tem pa so postale tudi del sodobnega varnostnega okolja. Varnostne implikacije klimatskih sprememb se izražajo v strateških dokumentih svetovnih velesil (Center for Naval Analyses [CNA], 2014; Development, Concept and Doctrine Center [DCDC], 2010), vojaško-političnih organizacij (North Atlantic Treaty Organisation [NATO], 2013) in posameznih držav (Resolucija o strategiji nacionalne varnosti RS, 2010).² Ob vse večjem številu in obsegu naravnih nesreč se

² V temeljnem strateško-usmerjevalnem dokumentu s področja nacionalne varnosti RS je uporabljen izraz podnebne spremembe: »Podnebne spremembe so zelo pomembna varnostna grožnja zaradi svojega izrazitega multiplikativnega značaja in učinka. Dvig temperature zraka in gladine morja, spremenjeni padavinski vzorci in intenzivnejši izredni vremenski dogodki bodo zaosttrili pomanjkanje življenjskih virov, kot sta hrana in voda, ter povečali pogostost in intenzivnost naravnih nesreč v obliki poplav, suš, vodnih ujm in podobno. Neposredne posledice teh sprememb se bodo tudi v prihodnje odražale v veliki gospodarski in materialni škodi, ki jo bodo povzročali različni vremenski in okoljski pojavi. Posredne posledice podnebnih sprememb pa se bodo pojavljale v obliki političnih, gospodarskih in energetskih kriz ter migracijskih, socialnih, zdravstveno-epidemioloških in drugih groženj ter tveganj, vključno z možnostjo nastanka

spreminjajo tudi poslanstva sodobnih oboroženih sil in oblikujejo sistemi kriznega upravljanja.

Klimatske spremembe lahko ogrozijo varnost z vplivom na kvaliteto življenja. Gre za dejavnike, ki lahko »neposredno povzročajo izgubo življenj državljanov, njihove dobrobiti oziroma blagostanja ali drugače ogrožajo najpomembnejše nacionalne vrednote« (Levy v Grošelj, 2007: 148). Izredne vremenske razmere, ki jih pripisujemo klimatskim spremembam, neposredno vplivajo na aktivnost človeka ter v skrajnih primerih celo ogrožajo njegovo življenje in premoženje. Tanjšanje ozonske plasti in klimatske spremembe opredeljujejo kot neposredno grožnjo nacionalni varnosti, saj vplivajo na zdravje in blaginjo ljudi ter na ključne nacionalne vrednote (Levy v Grošelj, 2007). Pri klimatskih spremembah je grožnja nacionalni varnosti kompleksna, stalna in na koncu lahko privede do vojne (Jurša, 2006). V kontekstu klimatskih sprememb lahko opisujemo tudi geopolitiko klimatskih sprememb in klimatske vojne (Dyer, 2010), Kajfež Bogatajeva (2008: 110) pa klimatske spremembe opisuje kot »tipičen vir transnacionalnega nevojaškega ogrožanja«.

Klimatske spremembe so naredile sodobno varnostno okolje še bolj zapleteno. Vse pogostejše jih vključujejo v strateške analize razvitih držav. Britanski Center za razvoj in doktrino v svojem poročilu o globalnih strateških usmeritvah analizira strateško okolje v obdobju do leta 2040. Kot najpomembnejša varnostna vprašanja, ki bodo vplivala na človeštvo v naslednjih 30 letih, navaja klimatske spremembe, globalizacijo, svetovno neenakost in tehnološke inovacije (DCDC, 2010). Po ocenah ameriškega Centra za pomorske raziskave klimatske spremembe vplivajo na organizacijo, opremljanje in načrtovanje uporabe oboroženih sil. Izredne vremenske razmere omejujejo uporabo vojaške tehnike ter vplivajo na način vzdrževanja vojaške tehnike in vodenje vojaških operacij. Zaradi dvigovanja gladine morja je ogrožena obalna vojaška infrastruktura. V tem kontekstu klimatske spremembe vplivajo na bojno pripravljenost oboroženih sil in nacionalno varnost (CNA, 2007). Zveza NATO v svojem poročilu za leto 2013 ocenjuje, da bodo glavna področja, ki bodo oblikovala strateško okolje v obdobju do leta 2030, politika, demografija, tehnologija, viri in okolje (NATO, 2013). Pričakovani trendi na področju okolja so okoljske spremembe, klimatske spremembe in naravne katastrofe (NATO, 2013). Posledice klimatskih sprememb lahko vplivajo na mednarodno varnost, saj niso omejene na ozemlje posamezne države. Jelšovska (2010) posledice, ki jih prinašajo tudi klimatske spremembe, povezuje z nastankom okoljskih konfliktov (angl. *environmental conflicts*). Klimatske spremembe bodo okrepile socialne, politične in ekonomske konflikte in ne bodo neposreden vzrok za njihov nastanek (DCDC, 2010). Na geografskih območjih, ki jih bodo klimatske spremembe najbolj prizadele, državam ne bo uspelo pridelati zadostne količine hrane, medtem ko bo uvoz hrane omejen. Pričakovati je, da se bodo države v boju za osnovne življenjske vire zapletale v lokalne in regionalne spopade (Dyer, 2010). Na nevarnost konfliktov zaradi dostopa do hrane opozarja predsednik Svetovne banke. Njena poslovna politika je bila v preteklosti zgrešena

novih in zaostrovanja obstoječih konfliktov. Podnebne spremembe že vplivajo na nacionalno varnost Republike Slovenije. Neposredna grožnja, izhajajoča iz tovrstnih sprememb, je predvsem večji obseg naravnih nesreč zaradi večje pogostosti in intenzivnosti izrednih vremenskih dogodkov.« (Resolucija o strategiji nacionalne varnosti RS, 2010)

v odnosu do svetovne neenakosti (Elliot, 2014). Klimatske spremembe krepijo neenakost, zato se mora Svetovna banka aktivneje vključiti v izboljšanje razmer v nerazvitih državah. Države, bogate z viri, bodo ohranile strateško pomembnost (DCDC, 2010). CNA ocenjuje, da klimatske spremembe ne vplivajo samo na nacionalno varnost, ampak tudi na nacionalno moč, ki jo sestavljajo politični, vojaški, ekonomski, infrastrukturni, informacijski in socialni sistemi (CNA, 2014). Na arktičnem območju se kažejo vplivi klimatskih sprememb na geopolitični položaj. Zaradi globalnega segrevanja se od sredine prejšnjega stoletja zmanjšuje ledena površina Arktičnega oceana, v povprečju 8 % na desetletje (Le Miere in Mazo, 2013), zaradi česar se odpirajo krajše plovne poti v regiji (Plumer, 2013). Poleg nafte in plina (10 % svetovne nafte in 25 % zemeljskega plina pridobijo na Arktiki (Le Miere in Mazo, 2013)) je to območje privlačno zaradi mineralnih zalog, ki so v svetovni proizvodnji vse bolj iskana surovina. Klimatske spremembe bodo strateško pomembnost Arktike še okrepile (The International Institute for Strategic Studies, 2014).

Klimatske spremembe povzročajo povečanje števila izrednih vremenskih pojavov, upad razvoja, povečanje selitev prebivalstva, naraščanje napetosti zaradi dostopa do virov in destabilizacijo posameznih držav (Ban, 2014). Klimatske spremembe so grožnja uravnoteženemu dostopu do energije, vode in zdravega okolja (CNA, 2014). Vojne za vire v bolj ali manj odkriti obliki že potekajo. V tem kontekstu so ameriški vojaški poseg v Iraku, destabilizacija vlad v južni in srednji Ameriki in arabska pomlad v državah severne Afrike lahko stvar strokovne razprave. Amerika s tehnikami nenasilnega rušenja režimov v zanje strateško pomembnih državah povzroča zamenjavo vlad s tistimi, ki so bolj naklonjene uresničevanju ameriških interesov. Žafranasta revolucija v Mjanmaru leta 2007 se je zgodila ob podpori ZDA, da bi lahko nadzorovale Malajsko ožino, ki povezuje eno najpomembnejših trgovskih poti, prek katere se z nafto oskrbuje Kitajska (Egdahl, 2010). Po amerškem strateškem scenariju naj bi bila potreba po proizvodnji energije do leta 2030 skoraj 50 % večja kot leta 2010, pri čemer bodo fosilna goriva še vedno glavni vir proizvodnje energije (The Joint Operating Environment [JOE], 2010).

Motnja v oskrbi z vodo lahko povzroči krize, ker pomanjkanje vode ogroža pridelavo hrane. Zaradi klimatskih sprememb bo do leta 2030 vsaj 40 % svetovnega prebivalstva trpelo zaradi pomanjkanja vode (JOE, 2010). Na Bližnjem vzhodu in v severni Afriki velike količine vode porabljajo za namakanje kmetijskih obdelovalnih površin. Čezmerno taljenje ledenikov v Himalaji negativno vpliva na oskrbo z vodo v jugovzhodni Aziji. Spor Sirije z Jordanijo in Irakom bi lahko preučevali tudi v kontekstu problemov, povezanih z zagotavljanjem oskrbe z vodo. Ekološko-politični spori in vojne za vodo morda niti niso tako oddaljena realnost (Harvey, 2012). Eden od vzrokov za nastanek zapletenega sirskega konflikta je pomanjkanje vode. Zgrešena kmetijska politika predsednika Asada in stoletna suša, ki je prizadela državo, sta povzročili preseljevanje obubožanega ruralnega prebivalstva v mesta, kjer so se ob začetku konflikta pridružili upornikom (Pipenbaher, 2014). Klimatske spremembe negativno vplivajo na zagotavljanje vode v monsunski Aziji, zato je treba poiskati učinkovite rešitve skladiščenja vode (Keller, Sakthivadivel in Seckler, 2000). Območja, kjer se že sedaj

spopadajo s pomanjkanjem vode, bodo zaradi posledic klimatskih sprememb še bolj prizadeta. Alokacija vode se že pojavlja v južni in zahodni Aziji, na Kitajskem, Bližnjem vzhodu, v severni in južni Afriki, južni Avstraliji in v jugozahodnem delu Združenih držav Amerike (International Water Management Institute, 2008). Mednarodne konflikte zaradi vodnih virov pa je mogoče pričakovati ob rekah Jordan, Evfrat, Tigris, Nil in Ganges (Kajfež Bogataj, 2008).

Migracije prebivalstva zaradi ekonomskih razlogov niso nov družbeni pojav. Od leta 2000 do 2010 se je na območju članic Organizacije za gospodarsko sodelovanje in razvoj delež migrantov iz Afrike povečal za 53 %, sledijo migranti iz Latinske Amerike (44 %), Oceanije (36 %) in Evrope (30 %) (United Nations, Department of Economic and Social Affairs [UNDESA], 2013). Število migrantov, intenzivnost in smer migracijskih tokov lahko vplivajo na regionalne varnostne razmere. Prebivalci se selijo zaradi različnih vzrokov in preseljevanja ni mogoče neposredno povezovati s klimatskimi spremembami. Vzroki so lahko demografski, okoljski, ekonomski, socialni ali politični (Foresight, 2011). Globalne okoljske spremembe, kamor prištevamo tudi klimatske spremembe, vplivajo na dejavnike preseljevanja (Foresight, 2011). Težko je prepoznati, v katerih primerih gre za tako imenovane klimatske begunce (angl. *climate refugees*), ki se preseljujejo zaradi dvigovanja morja, izrednih vremenskih razmer ali pomanjkanja vode (Foresight, 2011). Pojem *klimatski begunec*, *okoljski begunec* ali *okoljsko razseljena oseba* ni natančneje opredeljen v mednarodnem pravu o beguncih (United Nations High Commissioner for Refugee [UNHCR], 2010) ter gre predvsem za opisni termin in ne za mednarodno priznan status, izhajajoč iz konvencije o beguncih (Boano, Zetter in Morris, 2008). To je tudi eden od razlogov, da posamezne države različno obravnavajo begunce, ki kot razloge za beg navajajo dolgotrajno sušo, lakoto in neprimerne razmere za življenje. Komisariat Združenih narodov za begunce v poročilu za leto 2013 navaja skupno 51,2 milijona beguncev, kar je največje število od začetka zbiranja podatkov o beguncih. Od tega je 16,7 milijona beguncev, 33,3 milijona notranje razseljenih ljudi in 1,2 milijona iskalcev azila. Kar 86 % vseh beguncev gostijo države v razvoju (UNHCR, 2014). Begunska taborišča so pogosto na lokacijah, ki so izpostavljene tveganju za nastanek izrednih vremenskih dogodkov, z neprimerno infrastrukturo, zagotavljanje varnosti beguncev, predvsem žensk in otrok, pa je vprašljivo. Okoljske spremembe, kot so degradacija obalnih, celinskih in morskih ekosistemov, lahko povzročijo prisiljene migracije prebivalstva (Boano et al., 2008). Leta 2012 je bilo zaradi nenadnih katastrof, povezanih z vremenom, 32,4 milijona notranje razseljenih ljudi (Internal Displacement Monitoring Centre, 2013). Klimatsko občutljivo naravno okolje, nerodovitna zemlja, revščina, politična nestabilnost, oboroženi konflikti in nasilje lahko spodbudijo selitve prebivalstva. Prebivalci držav Afriškega roga so kot razlog za selitve, tudi prek državnih meja, leta 2011 navedli katastrofalno dolgotrajno sušo, lakoto in nezadostne pogoje za življenje (Kolmannskog in Tamer, 2014).

Nenadzorovane selitve imajo lahko negativne lokalne ali regionalne varnostne posledice. Globalna gospodarska kriza, ilegalne migracije, ohlapni mednarodni sporazumi o sprejemanju in vračanju beguncev ter nedoločen status beguncev so razlogi za zaostrovanje politike do priseljencev. Zaradi potrebe po nadzoru virov

in omejevanja priseljevanja Dyer (2010) napoveduje, da bodo države povečale nadzor nad državnimi mejami, ograjevanje državnih meja pa bo eden od ukrepov prilagajanja držav klimatskim spremembam. V evropskih državah je med politiki in v javnem mnenju zaznati sovražno razpoloženje do priseljencev (Kolmannskog in Tamer, 2014) in islamofobijo (Turekian in Saunders, 2011). V tranzitnih in ciljnih državah migracijske tokove nadzorujejo in preusmerjajo. Države, ki na mejah gradijo ograje, uradno želijo preprečiti vstop teroristom in tihotapcem. Eden od razlogov pa je, da države ležijo na begunskih smereh in z ograjevanjem želijo preprečiti dotok beguncev in ekonomskih migrantov.

Z varnostnega vidika je pomembna tudi vse intenzivnejša urbanizacija v razvijajočih se državah. Več kot polovica svetovnega prebivalstva živi na urbanih območjih. V mestih bo do leta 2040 živel 65 % svetovnega prebivalstva, medtem ko je največjo rast vse urbane populacije pričakovati v državah v razvoju (French Ministry of Defence v NATO, 2013). Največjo rast deleža svetovnega urbanega prebivalstva do leta 2050 je pričakovati v Afriki in Aziji (UNDESA, 2014). Polovica svetovnega urbanega prebivalstva danes živi v Aziji. Letni prirast urbanega prebivalstva v državah v razvoju je bistveno večji od evropskega in tistega v Severni Ameriki (UNHSP, 2012). Posebnost sodobnega bivanja človeka so večmilijonska mesta. Milijonska mesta so pomembna zaradi vpliva na razvoj klimatskih sprememb in obrneno zaradi vpliva klimatskih sprememb na prebivalstvo in infrastrukturo. Mesta so veliki porabniki fosilnih goriv za oskrbo z električno energijo, transport, industrijo in sežig odpadkov. Proizvajajo velik delež toplogrednih plinov in pospešujejo klimatske spremembe (UNHSP, 2011). Mesta so z več vidikov izpostavljena vplivom klimatskih sprememb. Izredni vremenski pojavi lahko takoj ohromijo prometne komunikacije v mestih in prebivalstvu preprečijo dostop do osnovnih storitev za življenje, kot so oskrba z električno energijo, zdravstvena pomoč ter hrana in pitna voda. Zaradi visokih temperatur in suše so morali leta 2012 začasno ustaviti jedrsko elektrarno Milestone v ZDA (Krier, 2012), kar vzbuja dvom o zanesljivosti jedrske energije v prihodnosti. Nenadzorovana in hitra urbanizacija, predvsem v razvijajočih se regijah, pomeni dodatno tveganje. Mesta v manj razvitih državah se spopadajo s hitrim naraščanjem števila prebivalstva, ki presega zmogljivosti infrastrukture. Ljudje se v iskanju zaposlitve množično selijo v mesta, kjer se nastanijo v revnejših predmestjih, tako imenovanih slumih, z visoko stopnjo kriminalitete in neustrezno infrastrukturo, ter pogosto na območjih, ki so izpostavljena naravnim in drugim nesrečam. Zaradi revščine prebivalci nimajo dostopa do zdravstvenega varstva, hrane, pitne vode in komunalnih storitev. Komunalno ureditev ima manj kot polovica prebivalstva v saharški Afriki in jugovzhodni Aziji (Salaam-Blyther, 2012). V okolju z visoko stopnjo revščine ter političnih in socialnih napetosti se ustvarjajo okoliščine za pojav organizirane kriminalitete, nasilja in terorističnih skupin (CNA, 2007). V slumih je leta 2001 živel 923 milijonov ljudi oziroma 31 % svetovne urbane populacije. Gostota prebivalstva v povezavi s klimatskimi spremembami povečuje nekatera tveganja (Dodman, 2009). Revnejša mesta z veliko gostoto prebivalstva so bolj izpostavljena klimatskim spremembam v primerjavi z mesti z višjim dohodkom na prebivalca. Predvsem so ogrožene šibkejšie socialne skupine, kot so revni, brezdomci, starejši, ženske in otroci (UNHSP, 2011). V mestih z manjšo

sposobnostjo prilagajanja klimatskim spremembam imajo te večji negativen vpliv na zdravje prebivalstva in infrastrukturo. Ob veliki gostoti prebivalstva so pogoste vektorske nalezljive bolezni in bolezni, ki se širijo prek onesnažene vode. Izbruh ebole oziroma hemoragične mrzlice leta 2014 je v zahodni Afriki (Sierra Leone, Gvineja, Liberija) do januarja leta 2015 povzročil skupaj 8.468 smrti (Center for Disease Control and Prevention, 2015).

Leta 2011 je od skupaj 1,4 milijarde urbanega prebivalstva 60 % ali 890 milijonov ljudi živelo na geografskih območjih z velikim tveganjem za nastanek naravnih nesreč. Gre predvsem za območja Latinske Amerike, Karibov, Severne Amerike in Azije. Velemesta, kot so Tokio, New Delhi, Šanghaj in Ciudad de Mexico, ogroža tveganje za nastanek poplav. Poplave, ki so največje tveganje, lahko v skupaj 233 večjih mestih ogrozijo 663 milijonov prebivalcev (UNDESA, 2012). Večja mesta z več milijoni prebivalcev ležijo ob morski obali, ob izlivih večjih rek v morje ali na potresno aktivnih območjih. Orkan Katrina v New Orleansu (ZDA) leta 2005 in orkan Sandy v New Yorku (ZDA) leta 2012 sta opozorila, da so tveganju za nastanek naravnih katastrof izpostavljena tudi mesta v razvitih državah. Najbolj ogrožena mesta ležijo v Aziji, predvsem na Kitajskem, Tajskem, Filipinih in na Japonskem (Swiss Re, 2013).

Sodoben pojav so kompleksne varnostne krize, ki jih lahko sproži posamezen dogodek ali naravna nesreča. Potres na Japonskem 11. marca 2011 z magnitudo 9 je povzročil poplavni val cunami, ki je dosegel do 40 metrov višine, ponekod poplavljal kopno do globine 10 kilometrov in povzročil več jedrskih nesreč (Malešič, 2012). Podobno je potres na Haitiju 12. januarja 2010 terjal 222.570 žrtev. Zaradi posledic potresa je bilo prizadetih 3,9 milijona ljudi (Guha-Sapir, Vos, Below in Ponserre, 2011). Potresu na Haitiju sta zaradi slabih higienskih razmer sledila še izbruh kolere, ki je terjala skoraj toliko žrtev kot potres in varnostnopolitična kriza. Velik del globalnega prebivalstva naseljuje nizko ležeča obalna območja do 10 metrov nad gladino morja, ki z vidika klimatskih sprememb veljajo za tvegana. Na teh območjih živi do 10 % svetovne populacije in 13 % svetovne urbane populacije (Dodman, 2009). Nizko ležeča urbana središča so izpostavljena predvsem posledicam dvigovanja morske gladine, poplavam in tropskim ciklonom. Po svetu opažajo vse več naravnih nesreč, ki imajo po številu žrtev in povzročeni materialni škodi vse bolj katastrofalne posledice. Vzrok za to je tudi vse večja ranljivost družbe zaradi večanja števila in gostote prebivalstva, rasti vrednosti zemljišč in nepremičnin ter uničevanja naravnega okolja (Muncher v Zorn, Ciglič in Komac, 2012).

Čeprav je delež uporabe obnovljivih virov energije v gospodarstvu in v gospodinjstvih vse večji, bodo fosilna goriva še nekaj časa ostala glavni vir proizvodnje energije. Kljub temu je na ekonomskem področju že zaznati pretrse, ki spremljajo proizvajalce fosilnih goriv. Pričakovati je, da bodo ukrepi za preprečevanje globalnega segrevanja najbolj prizadeli ponudnike, posrednike in porabnike fosilnih goriv (Parkinson, 2014). Problematika uporabe fosilnih goriv je breme tudi za politike v vodilnih državah porabnicah fosilnih goriv, kot sta ZDA in Kitajska. Po drugi strani se ponuja priložnost za uvedbo čistejših tehnologij, uporabo obnovljivih virov energije (IPCC, 2011) in pravičnejšo ureditev sveta. Možna pa je tudi bolj tvegana alternativa, kot je večja uporaba jedrske energije

(Paillere, 2014) in uporaba tehnologije geoinženiringa z namenom odpravljanja posledic globalnega segrevanja (Obama takes bold ..., 2014). Na področju razvoja geoinženiringa zaznavajo izvajanje javnosti bolj ali manj prikritih aktivnosti, katere je treba še naprej kritično preučevati in opazovati (Geoengineering Watch, 2015). Iskanje rešitev za blaženje in prilagajanje posledicam klimatskih sprememb torej prinaša nova tveganja v obliki nepredvidljivih stranskih učinkov z možnimi trajnimi posledicami za okolje ter problem cenovno in izvedbeno zahtevnih projektov.

Globalno strateško varnostno okolje je postalo bistveno bolj zapleteno, kot je bilo v času hladne vojne. Zavarovanje virov dolgoročno ni ustrezna rešitev za spopadanje s posledicami klimatskih sprememb. Te bodo v naslednjih desetletjih še okrepile varnostna vprašanja, zato je potreba po usklajenem mednarodnem sodelovanju večja kot kadar koli prej. Brez ustreznih nacionalnih in mednarodnih politik in strategij torej ne bo šlo, le-te pa, poleg mnenja strokovne javnosti, vsaj deloma upoštevajo tudi mnenja in stališča prebivalcev (se pravi laične javnosti) o tem, kaj jih ogroža. To pa najlaže ugotovimo iz raziskav javnega mnenja.

4 KLIMATSKE SPREMEMBE V JAVNOMNENJSKIH RAZISKAVAH

4.1 Eurobarometer³

Raziskave evropskega javnega mnenja (EJM) se izvajajo na različnih področjih družbenega življenja. Slovenija je članica EU od leta 2004, zato smo se osredotočili na raziskave javnega mnenja po tem letu. V raziskave so bili vključeni prebivalci držav EU, starejši od 15 let. V raziskavi Odnos evropskih državljanov do okolja (Special EUROBAROMETER 217, 2005), ki so jo leta 2004 izvedli med prebivalci EU, so anketirani med najpomembnejše okoljske probleme uvrstili onesnaženje voda, antropogene nesreče, klimatske spremembe in onesnaženje zraka. Anketirani slovenski državljani so bili prav tako najbolj zaskrbljeni zaradi onesnaženja vode, medtem ko so na drugo in tretje mesto uvrstili onesnaženje zraka in antropogene nesreče. Zaradi klimatskih sprememb so bili Slovenci zaskrbljeni manj od evropskega povprečja. Anketirani so bili v povprečju bolj zaskrbljeni zaradi tistih okoljskih vprašanj, ki so bolj neposredno vplivala na kakovost življenja posameznika (Special EUROBAROMETER 217, 2005).

V ponovljeni raziskavi leta 2007 (Special EUROBAROMETER 295, 2008) so anketirani Evropejci okolje miselno povezovali tudi s klimatskimi spremembami ter jih uvrstili na drugo mesto (19 %), medtem ko so anketirani v Sloveniji klimatske spremembe z 10 % uvrstili na peto mesto od devet navedenih okoljskih problemov (onesnaženje mest, naravne katastrofe, kvaliteta življenja ipd.). Slovenci smo bili najbolj zaskrbljeni zaradi klimatskih sprememb (61 %), celo nad evropskim povprečjem, onesnaženja voda (61 %) in onesnaženja zraka (50 %). Poleg tega smo menili, da okoljski problemi neposredno vplivajo na kakovost vsakdanjega življenja (42 %) (Special EUROBAROMETER 295, 2008). Rezultati

3 Evropska unija s projektom Eurobarometer od leta 1974 redno izvaja raziskave javnega mnenja med državljani članic unije.

EJM o okolju leta 2007 kažejo na visoko stopnjo zaznavanja okoljskih problemov in njihovega negativnega vpliva na bivanje. K širokemu javnemu konsenzu v EU o nevarnosti klimatskih sprememb je leta 2007 pripomogla tudi podelitev Nobelove nagrade Medvladnemu forumu za klimatske spremembe. V raziskavi o klimatskih spremembah leta 2008 so anketirani Slovenci menili, da so največji svetovni problemi klimatske spremembe (80 %), revščina (79 %) in mednarodni terorizem (45 %) (Special EUROBAROMETER 300, 2008), kar se je, vsaj ko gre za prva dva problema, ponovilo tudi v raziskavi o klimatskih spremembah leta 2009 (klimatske spremembe – 70 %, revščina – 69 % in večja ekonomska kriza – 52 %) (Special EUROBAROMETER 322, 2009).

V raziskavi leta 2011 (Special EUROBAROMETER 365, 2011) je v primerjavi z raziskavo o okolju iz leta 2008 opaziti precejšen upad zaskrbljenosti zaradi klimatskih sprememb, tako na ravni EU kot Slovenije. Slovenci smo bili najbolj zaskrbljeni zaradi onesnaženja voda (52 %), količine odpadkov (44 %) in kmetijskega onesnaževanja (50 %). Sprememba v stališču do klimatskih sprememb je zanimiva zaradi precej nižjih vrednosti in zato, ker se zavedanje resnosti klimatskih sprememb v javnem mnenju v obdobju treh let ni spremenilo. Večina anketiranih v Sloveniji (41 %) je menila, da okoljski problemi neposredno vplivajo na kakovost življenja ter da kot posamezniki lahko pripomorejo k varovanju okolja (40 %) (Special EUROBAROMETER 365, 2011). Po drugi strani je 52 % anketiranih menilo, da mora politične odločitve o varovanju okolja sprejemati EU in ne samo nacionalna vlada. Leta 2011 so cilji EU v zvezi z omejevanjem izpustov ogljikovega dioksida do leta 2020 postali znani tudi splošni javnosti, kar se je kazalo v mnenjih vprašanih v takratnih raziskavah o klimatskih spremembah (Special EUROBAROMETER 372, 2011). Anketirani slovenski državljani so menili, da skrb najbolj vzbujajo revščina (69 %), klimatske spremembe (67 %) in ekonomske razmere (53 %). Mnenja evropskih državljanov izražajo kritično oceno, da so za reševanje klimatskih sprememb odgovorne vlade držav, medtem ko so anketirani Slovenci menili, da je to odgovornost gospodarstva in industrije. (Special EUROBAROMETER 372, 2011). V raziskavi o klimatskih spremembah leta 2014 so anketirani slovenski državljani menili, da so največji svetovni problemi revščina (82 %), ekonomski položaj (72 %) in klimatske spremembe (57 %) (Special EUROBAROMETER 409, 2014).

Anketirani prebivalci Slovenije so v raziskavah o klimatskih spremembah od leta 2008 do 2014 torej te uvrščali med tri najbolj žgoče probleme sveta. V istem obdobju so bili bolj zaskrbljeni zaradi klimatskih sprememb glede na evropsko povprečje. Prav tako so anketirani Slovenci menili, da so klimatske spremembe zelo resen problem, naklonjeni so bili uporabi do okolja prijaznejših tehnologij in učinkovitejši rabi energije, medtem ko so bili kritični v zvezi z odgovornostjo za spopadanje s klimatskimi spremembami.

4.2 Slovensko javno mnenje

V raziskavo Slovensko javno mnenje (SJM)⁴ v obdobju od leta 1968 do leta 1989 niso bila vključena vprašanja, ki bi bila neposredno povezana s problematiko

⁴ Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij (Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani) od leta 1968 izvaja projekt Slovensko javno mnenje (SJM), najširšo družboslovno raziskavo v Sloveniji (Center za raziskovanje javnega mnenja, n. d. A). Projekt se vključuje tudi v mednarodne raziskave javnega mnenja.

globalnega segrevanja ali klimatskih sprememb. Vsebine s področja svetovnih ekoloških problemov in ogrožanja življenjskega okolja so bile prvič vključene leta 1990 v raziskavo o nacionalni varnosti in ekologiji SJM 90/3 (Toš, 1999). Iz nabora različnih vsebinskih vprašanj iz opravljenih raziskav SJM predstavljamo samo tista, ki se nanašajo na področje klimatskih sprememb in varovanja okolja v širšem kontekstu varnostnih groženj. V raziskave so bili vključeni naključno izbrani polnoletni državljani Republike Slovenije (Center za raziskovanje javnega mnenja, n. d. B).

V raziskavi o nacionalni varnosti in ekologiji SJM 90/3 v letu 1990 je 76,4 % anketiranih menilo, da posameznik s spremembo navad lahko prispeva k manjšemu onesnaženju narave, zgolj 15,5 % pa je bilo prepričanih, da je za reševanje zapletenih ekoloških problemov odgovorna država (Toš, 1999). Raziskava javnega mnenja SJM 90/3 kaže na precej visoko stopnjo ekološke zavesti pri posamezniku. Med največje svetovne ekološke probleme so anketirani uvrstili uničevanje ozona (33,4 %), radioaktivne odpadke (21,8 %) in kemično onesnaževanje (15,7 %). Učinek tople grede so med desetimi predlaganimi največjimi grožnjami uvrstili na deveto mesto (1,6 %) (Toš, 1999). Tudi med Slovenci se je leta 1990 kazala zaskrbljenost zaradi posledic tanjšanja ozonske plasti, potem ko je bil problem izpustov CFC-plinov v ozračje prepoznan tudi s konvencijo mednarodne skupnosti (The Montreal Protocol, 1987). Vzrok za odklonilna stališča do jedrske energije in politike radioaktivnih odpadkov je mogoče pripisati nesreči v jedrski elektrarni v Černobilu, ki se je zgodila 24. 4. 1986, in obdobju hladne vojne, ki je temeljila na jedrskem zastraševanju. V isti raziskavi leta 1990 je 47,1 % anketiranih menilo, da bo uničevanje okolja povsem verjetno vse pomembnejša nevarnost sodobni civilizaciji do leta 2000 (Toš, 1999). Tudi v raziskavi o nacionalni varnosti in mednarodnih odnosih SJM 94/5 leta 1994 je največ, 40,9 %, anketiranih menilo, da bo uničevanje okolja do leta 2000 zanesljivo vse pomembnejše za svetovno varnost (Toš, 1999). Uničevanje okolja je po mnenju anketiranih tudi v letu 1999 zelo močno ogrožalo svetovno varnost, medtem ko so bili na drugem mestu kot zelo ogrožajoči mamila in narkotiki (Toš, 2004).

V raziskavi o okolju in družini SJM 93/2 leta 1993 so anketirani menili, da je zvišanje temperature na Zemlji kot posledica učinka tople grede za okolje zelo nevarno (33,5 %), izjemno nevarno (26,2 %) in srednje nevarno (20,1 %) (Toš, 1999). V mednarodni raziskavi o stališčih o delu SJM 97/3 leta 1997 so anketirani menili, da je zvišanje temperature na Zemlji kot posledica učinka tople grede za okolje zelo nevarno (32,9 %), srednje nevarno (28,1 %) in izjemno nevarno (18,6 %) (Toš, 1999). Leta 2000 so anketirani v raziskavi o okolju SJM 00/2 menili, da je zvišanje temperature na Zemlji kot posledica učinka tople grede za okolje zelo nevarno (33,6 %), srednje nevarno (24,6 %) in izjemno nevarno (24,4 %) (Toš, 2004).

V raziskavi SJM 05/3 leta 2005 so anketirani menili, da so onesnaženost voda (66,1 %), globalno segrevanje (55,6 %) ter izginjanje rastlinskih in živalskih vrst (53,4 %) zelo resen globalni ekološki problem. Kot takšnega pa so v nadaljevanju ocenili izginjanje vrst (35,4 %), globalno segrevanje (30 %) in onesnaženost voda (28,7 %) (Toš, 2009). V raziskavi o nacionalni in mednarodni varnosti SJM 07/1 leta 2007 je bilo 81,2 % anketiranih zaskrbljenih, da bi spremembe v okolju, ki so posledica človekovega ravnanja (podnebne spremembe ipd.), odločilno vplivale

na varnost ljudi (Toš, 2009). V ponovljeni raziskavi o nacionalni in mednarodni varnosti SJM 09/2 leta 2009 je bilo 81,4 % anketiranih zaskrbljenih zaradi sprememb v okolju, ki bi lahko vplivale na varnost (Toš, 2009).

V primerjalni raziskavi o okolju SJM 11/1 leta 2011 so anketirani menili, da je zvišanje temperature na Zemlji kot posledica podnebnih sprememb za okolje zelo nevarno (43,8 %), srednje nevarno (26,4 %) in izjemno nevarno (18,7 %). Zaznavanje nevarnosti zvišanja temperature za okolje je bilo leta 2011 pri vrednosti »zelo nevarno« precej višje v primerjavi z letoma 1993 in 2000. Kot najpomembnejše okoljske probleme za Slovenijo so anketirani ocenili onesnaženje zraka (24,5 %), kemikalije (18,1 %) in odlaganje gospodinjskih odpadkov (15,3 %). Podnebne spremembe so izmed desetih okoljskih problemov uvrstili na peto mesto (8,4 %) (Toš, 2013). V isti raziskavi so anketirani ocenili okoljske probleme, ki najbolj prizadenejo njih in njihove družine, in sicer onesnaženje zraka (17,8 %), kemikalije (14,7 %) in odlaganje gospodinjskih odpadkov (14,3 %). Podnebne spremembe so izmed desetih okoljskih problemov uvrstili na sedmo mesto (7,5 %) (Toš, 2013). Čeprav so anketirani v obdobju po letu 1990 okolju pripisovali precej velik pomen, so bili v povprečju bolj zaskrbljeni zaradi gospodarskih in socialnih vprašanj ter vprašanj, ki so jih neposredno prizadevala, kot sta prometna varnost in kriminaliteta.

4.3 Raziskava o poznavanju problematike podnebnega segrevanja med prebivalci Slovenije

Visoko stopnjo zavedanja problematike klimatskih sprememb med anketiranimi Slovenci sta leta 2009 in 2010 potrdili raziskavi o poznavanju problematike podnebnega segrevanja med prebivalci Slovenije.⁵ Leta 2009 so bili anketirani najbolj zaskrbljeni zaradi podnebnih sprememb (27,6 %), gospodarske krize (13,3 %) ter svetovne revščine in lakote (12,6 %). Anketirani so menili, da bi morala vlada zaradi podnebnih sprememb sprejeti odločnejše ukrepe (76 %), da podnebne spremembe bolj vzbujajo skrb kot druge nevarnosti (66 %) oziroma da ukrepe proti podnebnim spremembam spodbujajo kapitalski interesi (59 %). V ponovljeni raziskavi leta 2010, pa so bili anketirani najbolj zaskrbljeni zaradi podnebnih sprememb (21,4 %), svetovne revščine in lakote (16,9 %) ter pomanjkanja pitne vode (16,5 %). Upad deleža zaskrbljenosti zaradi podnebnih sprememb v primerjavi z letom 2009 gre po mnenju raziskovalcev pripisati tudi manjši medijski pozornosti po končani podnebni konferenci v Københavnu (Muster in Božič Marolt, 2010).

4.4 Raziskava o deklarativnih virih ogrožanja Slovenije

V okviru Ciljnega raziskovalnega projekta »Občutek ogroženosti in vloga policije pri zagotavljanju varnosti na lokalni ravni« so leta 2011 na Fakulteti za

5 Raziskavi je za Službo Vlade RS za podnebne spremembe izvedel Inštitut za raziskovanje trga in medijev, Mediana d. o. o.

varnostne vede opravili tudi raziskavo o zaznavi deklarativnih virov ogrožanja (Sotlar in Tominc, 2012), ki so opredeljeni v Resoluciji o strategiji nacionalne varnosti Republike Slovenije (2010). Resolucija določa globalne, nadnacionalne in nacionalne vire ogrožanja, pri čemer klimatske spremembe uvršča v skupino globalnih virov ogrožanja. Na lestvici od 1 do 5 (1 – ne ogroža, 5 – zelo močno ogroža) so anketirani prebivalci Slovenije menili, da na globalni ravni varnost najbolj ogrožajo globalna in finančna gospodarska tveganja (3,79), krizna žarišča (3,79) in podnebne spremembe (2,88). Na nadnacionalni ravni so varnost najbolj ogrožali organizirana kriminaliteta (3,23), delovanje tujih obveščevalnih služb (2,89) in terorizem (2,74). Na nacionalni ravni so varnost najbolj ogrožali dejavniki negotovosti (3,64), ogrožanje javne varnosti (3,51), uničevanje okolja (3,13) in naravne nesreče (3,12) (Sotlar in Tominc, 2012). Med podnebne spremembe so bile kot posledice vključene gospodarska in materialna škoda (3,09), večja pogostnost in intenzivnost naravnih nesreč (3,08), politične, gospodarske in energetske krize (2,98), migracijske in zdravstveno-epidemiološke grožnje (2,81), nastanek novih in zaostrovanje obstoječih konfliktov (2,76) ter pomanjkanje življenjskih virov (2,55) (Sotlar in Tominc, 2012). Grožnje varnosti na nacionalni ravni so bile sicer v povprečju zaznane kot bolj ogrožajoče v primerjavi s tistimi na nadnacionalni in globalni ravni, se pravi tudi s podnebnimi spremembami.

4.5 Raziskava o zavedanju vremenske in podnebne spremenljivosti pri prebivalcih Slovenije

Raziskava o zavedanju vremenske in podnebne spremenljivosti pri prebivalcih Slovenije in njihova pripravljenost na ukrepanje je bila leta 2013 izvedena na vzorcu 1.311 ljudi v starosti od 18 do 90 let v različnih regijah Slovenije (Polič et al., 2014). Večina anketiranih (58,9 %) se je strinjala, da se je podnebje v zadnjih sto letih spremenilo, medtem ko se jih je s tem zelo strinjalo 27,4 %. Večina anketiranih (69,2 %) je menila, da je za podnebne spremembe kriv človek s svojim delovanjem. Skrb pa vzbujajo odgovori anketiranih na vprašanje o vzrokih za podnebne spremembe. Skoraj polovica anketiranih (49,3 %) je menila, da je vzrok podnebnih sprememb ozonska luknja, oziroma njihovi odgovori izražajo nepoznavanje razlike med pojavom segrevanja zaradi kopičenja toplogrednih plinov in ozonsko luknjo. Anketirani so bili tudi prepričani, da do večjih podnebnih sprememb prihaja predvsem drugje po svetu in ne v domačem okolju. Anketirani so bili zaskrbljeni zaradi podnebnih sprememb (66,4 %), medtem ko se jih je kar 37,7 % strinjalo, da se pretirava z resnostjo podnebnih sprememb. V povprečju so bili ženske in mladi bolj zaskrbljeni zaradi podnebnih sprememb. Tisti, ki so se bolj zavedali podnebnih sprememb, so bili v povprečju tudi bolj zaskrbljeni zaradi le-teh. Velika večina anketiranih (83,2 %) se ni strinjala, da se glede podnebnih sprememb ne da ukrepati. Odgovori glede ukrepov za zmanjšanje vzrokov in posledic podnebnih sprememb so zreducirani na kupovanje lokalno pridelane hrane, manjšo porabo vode in spremembo načina ogrevanja (Polič et al., 2014).

5 RAZISKAVA: VPLIV KLIMATSKIH SPREMEMB NA ZAZNAVANJE VARNOSTI MED ŠTUDENTI FAKULTETE ZA VARNOSTNE VEDE IN BIOTEHNIŠKE FAKULTETE

5.1 Predstavitev metode in vzorca

Kvantitativni del raziskave o vplivu klimatskih sprememb na zaznavanje varnosti⁶ je potekal v obdobju od februarja do marca leta 2015. Izveden je bil z uporabo anketnega vprašalnika na vzorcu priložnostno izbranih študentov Fakultete za varnostne vede Univerze v Mariboru (FVV) in ločeno na vzorcu priložnostno izbranih študentov Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani (BF). Od študentov FVV smo prejeli 103 izpolnjene vprašalnike. Frekvenčna porazdelitev anketiranih študentov FVV glede na spol in vrsto študija je predstavljena v tabeli 1.

Demografske značilnosti		Frekvenca	%
Spol	Moški	31	30,1
	Ženski	72	69,9
Vrsta študija	Dodiplomski študij	87	84,5
	Magistrski študij	16	15,5

Tabela 1:
Frekvenčna porazdelitev študentov FVV glede na spol, vrsto in letnik študija

Od študentov BF smo prejeli 124 izpolnjenih vprašalnikov. Frekvenčna porazdelitev anketiranih študentov BF glede na spol in vrsto študija je predstavljena v tabeli 2.

Demografske značilnosti		Frekvenca	%
Spol	Moški	45	36,3
	Ženski	79	63,7
Vrsta študija	Dodiplomski študij	123	99,2
	Magistrski študij	1	0,8

Tabela 2:
Frekvenčna porazdelitev študentov BF glede na spol in vrsto študija

5.2 Predstavitev vprašalnika

Podatki, potrebni za empirično analizo o vplivu klimatskih sprememb na zaznavanje varnosti med študenti FVV in BF, so bili pridobljeni z anketnim vprašalnikom. Prvi del vprašalnika predstavljajo vprašanja o demografskih podatkih anketirancev (starost, spol, fakulteta, vrsta in letnik študija). V nadaljevanju vprašalnik vsebuje 7 vprašanj zaprtega tipa, ki opisujejo predmet preučevanja. Za merjenje stališč in prepričanj anketirancev je uporabljena intervalna merska lestvica z opisi pomena posameznih pripisanih številskih vrednosti. Pri posameznih vprašanjih so se anketirani študenti opredelili za eno izmed ocen na 3, 4 oz. 5-stopenjski intervalni lestvici. V vprašanje o *dejavnih ogrožanjih svetovne varnosti* smo vključili nekatere aktualne svetovne varnostne

⁶ Raziskava je bila opravljena na Fakulteti za varnostne vede za potrebe magistrskega dela Silva Grčarja, soavtorja pričujočega prispevka. Poleg študentov so v raziskavi sodelovali tudi strokovnjaki, ki se ukvarjajo z vsebinsko povezanim področjem. V prispevku jih ne omenjamo, saj uporabljamo samo del podatkov, pridobljenih z raziskavo.

probleme, kot so revščina, ekonomske razmere, klimatske spremembe, terorizem, oboroženi konflikti, širjenje nalezljivih bolezni, naraščanje svetovnega prebivalstva, ilegalni priseljenci, širjenje jedrskega orožja in verski ekstremizem. V vprašanje o *dejavnikih ogrožanja varnosti Slovenije* smo poleg svetovnih varnostnih problemov vključili nekatere aktualne grožnje nacionalni varnosti, in sicer uničevanje okolja, naravne nesreče, brezposelnost, neučinkovitost zdravstvenega sistema, kriminaliteto, korupcijo, mamila, prometne nesreče in vojaške grožnje drugih držav. Bolj neposredna so bila vprašanja o *resnosti problemov v zvezi s klimatskimi spremembami* ter o *subjektih ogroženosti zaradi klimatskih sprememb* (svet kot celota, Slovenija, posameznik). Zaznavanje *pojavnih oblik klimatskih sprememb* smo ocenjevali na podlagi stopnje strinjanja s trditvami, da so naravne nesreče vse pogostejše in vse bolj uničujoče, da je vsako leto topleje, da zime niso več tako ostre, da so suše in poplave vse pogostejše, da je vse več tujerodnih rastlin in živali ter da nekatere rastlinske in živalske vrste izginjajo. V zadnjih dveh vprašanjih pa smo ugotavljali, čigava je po mnenju študentov *odgovornost za reševanje problema klimatskih sprememb* (državljeni, vlada, EU, strokovna javnost na univerzah in inštitutih, znanstvena skupnost, občine) in kakšna je *ogroženost študentov zaradi klimatskih sprememb v primerjavi s predhodnim obdobjem* (manjša, enaka ali večja).

V prispevku smo preverjali naslednje hipoteze:

H1: Zaznavanje klimatskih sprememb kot grožnje varnosti na ravni posameznika je višje v primerjavi s predhodnim obdobjem.

H2: Med študenti nekaterih slovenskih fakultet je statistično značilna razlika v zaznavi klimatskih sprememb kot grožnje varnosti.

H3: Med študenti nekaterih slovenskih fakultet je statistično značilna razlika v zaznavi pojavnih oblik klimatskih sprememb.

Test zanesljivosti vprašalnika smo izvedli z izračunom Cronbachovega koeficienta α . Če izmerjeni Cronbachov koeficient α zavzame vrednost, višjo od 0,8, pomeni, da je merjeni del vprašalnika visoko zanesljiv (Šifrer in Bren, 2011). Vrednosti koeficienta α za posamezen sklop vprašanj smo navedli v oklepaju, in sicer dejavniki ogrožanja svetovne varnosti ($\alpha = 0,733$), dejavniki ogrožanja varnosti v Sloveniji ($\alpha = 0,877$), subjekti ogroženosti zaradi klimatskih sprememb ($\alpha = 0,749$) in pojavnne oblike klimatskih sprememb ($\alpha = 0,537$).

5.3 Rezultati

Rezultate ankete smo predstavili v obliki tabel s povprečnimi vrednostmi odgovorov (M) in standardnimi odkloni (SD) za vsako vprašanje, ločeno glede na študente FVV in BF ter združeno za anketirane študente obeh fakultet. Najvišje povprečne vrednosti odgovorov za vsako skupino smo podčrtali. Pod tabelami so opisani pomeni pripisanih številskih vrednosti posameznih odgovorov.

Dejavniki ogrožanja svetovne varnosti

Študenti FVV so menili, da na svetovno varnost trenutno najmočnejše vplivajo revščina, slabe ekonomske razmere in mednarodni terorizem. Študenti BF pa so podobno menili, z nekoliko nižjimi povprečnimi vrednostmi odgovorov, da svetovno varnost trenutno najbolj ogrožajo revščina, slabe ekonomske razmere in oboroženi konflikti (tabela 3).

Dejavniki ogrožanja	FVV (n = 103)		BF (n = 124)		FVV in BF (n = 227)	
	M*	SD	M*	SD	M*	SD
Revščina, lakota, pomanjkanje pitne vode	<u>3,73</u>	,510	<u>3,63</u>	,671	<u>3,67</u>	,603
Slaba ekonomska situacija	<u>3,66</u>	,603	<u>3,55</u>	,603	<u>3,60</u>	,604
Klimatske spremembe	2,93	,812	2,78	,772	2,85	,792
Mednarodni terorizem	<u>3,54</u>	,640	3,35	,849	<u>3,44</u>	,766
Oboroženi konflikti	3,26	,770	<u>3,41</u>	,721	3,35	,746
Širjenje nalezljivih bolezni	3,00	,796	2,96	,804	2,98	,799
Naraščanje svetovnega prebivalstva	2,86	,821	2,94	,852	2,91	,838
Ilegalni priseljenci, begunci	2,86	,821	2,58	,830	2,70	,836
Širjenje jedrskega orožja	3,10	,882	3,00	,979	3,05	,936
Verski ekstremizem	3,31	,849	3,19	,820	3,24	,833

* 1 – sploh ne, 2 – malo, 3 – srednje, 4 – močno

$\alpha = 0,733$

Tabela 3:
Dejavniki
ogrožanja
svetovne
varnosti

Dejavniki ogrožanja varnosti Slovenije

Študenti FVV so menili, da na varnost v Sloveniji trenutno najmočnejše vplivajo brezposelnost, slabe ekonomske razmere in korupcija. Študenti BF pa so podobno menili, z nižjimi povprečnimi vrednostmi odgovorov, da varnost v Sloveniji trenutno najbolj ogrožajo slaba ekonomska situacija, korupcija in brezposelnost. Glede na povprečne vrednosti odgovorov pri vprašanjih o dejavniki ogrožanja svetovne varnosti in nacionalne varnosti so študenti FVV in BF menili, da klimatske spremembe bolj ogrožajo svetovno varnost kot pa varnost v Sloveniji (tabela 4).

Dejavniki ogrožanja	FVV (n = 103)		BF (n = 124)		FVV in BF (n = 227)	
	M*	SD	M*	SD	M*	SD
Uničevanje okolja	2,58	,803	2,56	,836	2,57	,819
Naravne nesreče	3,25	,801	2,75	,833	2,98	,854
Širjenje nalezljivih bolezni	2,25	,860	2,24	,919	2,24	,890
Klimatske spremembe	2,54	,905	2,33	,784	2,42	,846
Slaba ekonomska situacija	<u>3,54</u>	,683	<u>3,21</u>	,792	<u>3,36</u>	,761
Revščina, lakota, pomanjkanje pitne vode	2,81	,908	2,47	,969	2,62	,955
Brezposelnost	<u>3,57</u>	,680	<u>2,95</u>	,871	<u>3,24</u>	,847
Neučinkovitost zdravstvenega sistema	2,71	,885	2,58	,824	2,64	,853
Ilegalni priseljenci, begunci	2,31	,797	2,20	,893	2,25	,851
Kriminaliteta	2,83	,806	2,71	,726	2,77	,765
Korupcija	<u>3,33</u>	,763	<u>3,09</u>	,883	<u>3,20</u>	,836
Mamila, narkotiki	2,73	,935	2,48	,886	2,59	,915
Prometne nesreče	2,84	,853	2,81	,909	2,83	,882
Vojaške grožnje drugih držav	1,82	,906	1,63	,816	1,72	,862
Verski ekstremizem	2,05	,931	1,94	,809	1,99	,867
Mednarodni terorizem	1,99	,891	1,63	,798	1,80	,859
Oboroženi konflikti	1,95	,903	1,88	,887	1,91	,893
Naraščanje svetovnega prebivalstva	1,94	,843	1,71	,763	1,81	,806
Širjenje jedrskega orožja	1,88	,940	1,76	,928	1,81	,933

* 1 – sploh ne, 2 – malo, 3 – srednje, 4 – močno

$\alpha = 0,877$

Tabela 4:
Dejavniki
ogrožanja
varnosti
Slovenije

Resnost problemov v zvezi s klimatskimi spremembami

O resnosti problemov v zvezi s klimatskimi spremembami so bile povprečne vrednosti odgovorov študentov FVV nekoliko višje v primerjavi s študenti BF. Se pa oboji študenti zavedajo resnosti problemov, ki jih prinašajo klimatske spremembe (tabela 5).

Tabela 5:
Resnost problemov v zvezi s klimatskimi spremembami

	FVV (n = 103)		BF (n = 124)		FVV in BF (n = 227)	
	M*	SD	M*	SD	M*	SD
Resnost problemov v zvezi s klimatskimi spremembami	3,37	,689	3,32	,591	3,34	,636

* 1 – sploh niso resni, 2 – ne preveč resni, 3 – srednje resni, 4 – zelo resni

Subjekti ogroženosti zaradi klimatskih sprememb

Študenti obeh fakultet so v povprečju menili, da klimatske spremembe bolj ogrožajo svet kot celoto, kot pa Slovenijo ali anketiranega študenta osebno (tabela 6).

Tabela 6:
Subjekti ogroženosti zaradi klimatskih sprememb

	FVV (n = 103)		BF (n = 124)		FVV in BF (n = 227)	
	M*	SD	M*	SD	M*	SD
Ogroženost zaradi klimatskih sprememb						
Klimatske spremembe trenutno ogrožajo svet kot celoto	3,50	,625	3,36	,726	3,42	,684
Klimatske spremembe trenutno ogrožajo Slovenijo	2,81	,714	2,63	,668	2,71	,694
Klimatske spremembe trenutno ogrožajo mene osebno	1,96	,882	1,84	,681	1,90	,779

* 1 – sploh ne, 2 – malo, 3 – srednje, 4 – močno

$\alpha = 0,749$

Pojavne oblike klimatskih sprememb

Študenti FVV med pojavnimi oblikami klimatskih sprememb v povprečju najpogosteje zaznavajo vse pogostejše poplave ter vse pogostejše in vse bolj uničujoče naravne nesreče. Študenti BF pa podobno, čeprav z nižjimi povprečnimi vrednostmi odgovorov, najpogosteje zaznavajo vse bolj uničujoče naravne nesreče, izginjanje nekaterih živalskih vrst, vse pogostejše naravne nesreče in vse pogostejše poplave (tabela 7).

Tabela 7:
Pojavne oblike klimatskih sprememb

	FVV (n = 103)		BF (n = 124)		FVV in BF (n = 227)	
	M*	SD	M*	SD	M*	SD
Zaznava pojavnih oblik klimatskih sprememb						
Naravne nesreče so vse pogostejše	3,63	,544	3,31	,667	3,46	,633
Naravne nesreče so vse bolj uničujoče	3,63	,579	3,53	2,729	3,57	2,041
Vsako leto je topleje	2,92	,977	2,85	,780	2,88	,875
Zime niso več tako ostre	3,41	,788	3,06	,849	3,22	,839
Suše so vse pogostejše	3,13	,857	2,92	,781	3,02	,822
Nekatere rastlinske in živalske vrste izginjajo	3,48	,647	3,37	,801	3,42	,737
Poplave so vse pogostejše	3,64	,610	3,31	,739	3,47	,700
Vse več je tujerodnih rastlin in živali	3,00	,779	3,27	,750	3,16	,772

* 1 – sploh se ne strinjam, 2 – v glavnem se ne strinjam, 3 – v glavnem se strinjam, 4 – povsem se strinjam

$\alpha = 0,537$

Odgovornost za reševanje problema klimatskih sprememb

Študenti FVV in BF so precej enotni, da so za reševanje problema klimatskih sprememb odgovorne predvsem znanstvena skupnost, strokovna javnost na univerzah in inštitutih ter EU (tabela 8).

Odgovornost posameznih akterjev za reševanje problema klimatskih sprememb	FVV (<i>n</i> = 103)		BF (<i>n</i> = 124)		FVV in BF (<i>n</i> = 227)	
	<i>M</i> *	<i>SD</i>	<i>M</i> *	<i>SD</i>	<i>M</i> *	<i>SD</i>
Industrija in velika podjetja	2,00	1,000	1,92	,925	1,96	,958
Državljeni	2,89	,862	2,91	,865	2,90	,862
Vlada	2,34	,966	2,24	,887	2,29	,923
Evropska unija	<u>3,18</u>	1,007	<u>3,22</u>	1,000	<u>3,20</u>	1,001
Strokovna javnost na univerzah in inštitutih	<u>3,80</u>	,890	<u>3,77</u>	1,075	<u>3,78</u>	,993
Znanstvena skupnost	<u>4,13</u>	,946	<u>4,15</u>	,952	<u>4,14</u>	,947
Občine	2,94	,861	2,73	,877	2,82	,875

* 1 – najmanj, 5 – največ

Tabela 8:
Odgovornost za reševanje problema klimatskih sprememb

Ogroženost študentov zaradi klimatskih sprememb v primerjavi s predhodnim obdobjem

V primerjavi s študenti BF so bili študenti FVV v povprečju bolj prepričani, da jih klimatske spremembe trenutno ogrožajo bolj kot pred petimi leti (tabela 9).

	FVV (<i>n</i> = 103)		BF (<i>n</i> = 124)		FVV in BF (<i>n</i> = 227)	
	<i>M</i> *	<i>SD</i>	<i>M</i> *	<i>SD</i>	<i>M</i> *	<i>SD</i>
V primerjavi z obdobjem pred petimi leti me klimatske spremembe danes ogrožajo	2,65	,479	2,48	,501	2,56	,498

* 1 – manj, 2 – enako, 3 – bolj

Tabela 9:
Ogroženost študentov zaradi klimatskih sprememb v primerjavi s predhodnim obdobjem

Razlike med študenti v zaznavanju klimatskih sprememb v primerjavi z obdobjem pred petimi leti

Z uporabo testa deležev smo ugotavljali, ali je stopnja zaznavanja klimatskih sprememb kot grožnje varnosti na ravni posameznika višja v primerjavi s predhodnim obdobjem. Vprašalnik je vseboval trditve, ki se je nanašala na oceno, koliko posameznika trenutno ogrožajo klimatske spremembe v primerjavi z obdobjem pred petimi leti. Pri navedeni trditvi so se anketirani študenti opredelili za eno izmed ocen na lestvici od 1 do 3 (1 – manj, 2 – enako in 3 – bolj) (tabela 9). Ker nas je zanimalo, ali študente klimatske spremembe danes ogrožajo bolj kot v predhodnem obdobju, smo z uporabo funkcije Recode pripisane številske vrednosti možnih odgovorov spremenljivke iz treh združili v dve. Tako smo združili pripisane številske vrednosti 1 in 2 v novo z vrednostjo 1, medtem ko smo pripisane številske vrednosti iz prej 3 spremenili v novo z vrednostjo 2. Po združitvi smo tako oblikovali nove številske vrednosti 1 in 2 (1 – manj ali enako in 2 – bolj). Zanimalo nas je torej, ali je delež tistih študentov, ki so se počutili bolj ogrožene zaradi klimatskih sprememb, večji ($H_1: p > 0,5$) od deleža tistih, ki se zaradi klimatskih sprememb niso počutili bolj ogrožene v primerjavi z obdobjem pred petimi leti ($H_0: p \leq 0,5$). Rezultati so prikazani v tabeli 10.

Tabela 10:
Testiranje
ničelne
hipoteze
(ogroženost v
primerjavi s
predhodnim
obdobjem)

V primerjavi z obdobjem pred petimi leti me klimatske spremembe ogrožajo	Frekvence	%	<i>p</i>
Manj ali enako	101	44,5	0,029
Bolj	126	55,5	
Skupaj	227	100,0	

S testom deležev smo ugotovili, da je *p*-vrednost nižja od 0,05, zato smo zavrnili ničelno hipotezo, ki predvideva, da je delež tistih študentov, ki se niso počutili bolj ogrožene ali enako ogrožene zaradi klimatskih sprememb v primerjavi z obdobjem pred petimi leti, enak ali nižji. S tveganjem 0,05 ($p = 0,029$) lahko sklepamo, da se večina študentov FVV in BF počuti bolj ogroženo zaradi klimatskih sprememb kot pred petimi leti.

Razlike med študenti v zaznavanju klimatskih sprememb kot grožnje varnosti

Z uporabo diskriminantne analize smo ugotavljali, ali je med študenti FVV in BF statistično značilna razlika v zaznavi klimatskih sprememb kot grožnje varnosti. Vprašalnik je vseboval trditve, ki so se nanašale na oceno o resnosti problemov v zvezi s klimatskimi spremembami, vplivom klimatskih sprememb na svetovno in nacionalno varnost ter na varnost posameznika. Pri trditvi o resnosti problemov v zvezi s klimatskimi spremembami so se anketirani opredelili za eno izmed ocen na lestvici od 1 do 4 (1 – sploh niso resni, 2 – ne preveč resni, 3 – srednje resni, 4 – zelo resni in 9 – ne vem). Pri trditvi o vplivu klimatskih sprememb na svetovno, nacionalno in na varnost posameznika so se anketirani opredelili za eno izmed ocen na lestvici od 1 do 4 (1 – sploh ne, 2 – malo, 3 – srednje, 4 – močno in 9 – ne vem). Z uporabo diskriminantne analize smo ugotavljali, ali študenti posamezne fakultete različno ocenjujejo resnost problemov v zvezi s klimatskimi spremembami in različno zaznavajo vpliv klimatskih sprememb na varnost na svetovni, nacionalni in na ravni posameznika (tabela 11).

Tabela 11:
Rezultati
diskriminantne
analize o
zaznavi vpliva
klimatskih
sprememb na
varnost

Klimatske spremembe	FVV (<i>n</i> = 103)		BF (<i>n</i> = 124)		Wilksova lambda	<i>F</i>	<i>p</i>
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>			
Resnost problemov v zvezi s klimatskimi spremembami	3,36	,692	3,34	,572	1,000	,066	,797
Klimatske spremembe trenutno ogrožajo svet kot celoto	3,49	,629	3,37	,721	,991	1,925	,167
Klimatske spremembe trenutno ogrožajo Slovenijo	2,81	,724	2,62	,651	,981	4,240	,041
Klimatske spremembe trenutno ogrožajo mene osebno	1,95	,862	1,85	,682	,996	,910	,341
Wilksova lambda diskriminantne funkcije	0,977						
<i>p</i>	0,295						

S testom enakosti povprečij smo ugotovili, da so tveganja (*p*) pri treh neodvisnih spremenljivkah (od skupaj štirih) večja od 0,05, zato nismo zavrnili ničelne hipoteze ($H_0: \mu_1 = \mu_2$), ki predvideva, da so povprečja zaznavanja klimatskih sprememb kot grožnje varnosti pri študentih obeh fakultet enaka. Povprečne vrednosti so sicer višje pri študentih FVV v primerjavi s študenti BF, kar nakazuje, da so anketirani študenti FVV klimatske spremembe zaznavali kot

bolj ogrožajoče. Največje razlike v povprečnih vrednostih med študenti FVV in BF so bile izmerjene pri trditvi *Klimatske spremembe trenutno ogrožajo Slovenijo*, pri čemer je bila vrednost povprečja pri študentih FVV 2,81 ($SD = 0,724$), medtem ko je bila vrednost povprečja pri študentih BF 2,62 ($SD = 0,651$). Statistika F ima pri isti spremenljivki najvišjo vrednost 4,24 v primerjavi z vrednostjo F -statistike ostalih spremenljivk, kar nakazuje na njen veliki vpliv na diskriminantno funkcijo. To je tudi edina spremenljivka, ki je statistično značilna ($p = 0,041$). Razlike v povprečnih vrednostih so bile izmerjene tudi pri trditvi *Klimatske spremembe trenutno ogrožajo svet kot celoto*, pri čemer je bila vrednost povprečja pri anketiranih študentih FVV 3,49 ($SD = 0,629$), medtem ko je bila vrednost povprečja pri študentih BF 3,37 ($SD = 0,721$). Ker pa Wilksova lambda diskriminantne funkcije ni statistično značilna ($p = 0,295$), sklepamo, da razlike med študenti FVV in BF v zaznavanju klimatskih sprememb kot grožnje varnosti v povprečju niso statistično značilne.

Razlike med študenti v zaznavi pojavnih oblik klimatskih sprememb

Z uporabo diskriminantne analize smo ugotavljali, ali je med študenti FVV in BF statistično značilna razlika v zaznavi pojavnih oblik klimatskih sprememb. Vprašalnik je vseboval trditve, ki so se nanašale na oceno o zaznavi nekaterih pojavnih oblik klimatskih sprememb. Pri trditvi o zaznavi nekaterih pojavnih oblik klimatskih sprememb so se anketirani opredelili za eno izmed ocen na lestvici od 1 do 4 (1 – sploh se ne strinjam, 2 – v glavnem se ne strinjam, 3 – v glavnem se strinjam, 4 – povsem se strinjam in 9 – ne vem). V tabeli 12 so prikazani povprečne vrednosti (M) in standardni odkloni (SD), ločeno glede na študente FVV in BF, ter ostali rezultati diskriminantne analize o zaznavanju pojavnih oblik klimatskih sprememb.

Pojavne oblike klimatskih sprememb	FVV ($n = 103$)		BF ($n = 124$)		Wilksova lambda	F	p
	M^*	SD	M^*	SD			
Naravne nesreče so vse pogostejše	3,65	,530	3,47	,649	,936	12,040	,001
Naravne nesreče so vse bolj uničujoče	3,63	,584	3,59	2,267	1,000	,033	,856
Vsako leto je topleje	2,86	1,003	2,85	,882	1,000	0,024	,878
Zime niso več tako ostre	3,40	,811	3,23	,844	,969	5,514	,020
Suše so vse pogostejše	3,17	,903	3,07	,830	,989	1,991	,160
Nekatere rastlinske in živalske vrste izginjajo	3,42	,675	3,41	,726	1,000	0,700	,792
Poplave so vse pogostejše	3,67	,596	3,47	,707	,938	11,549	,001
Vse več je tujerodnih rastlin in živali	3,01	,781	3,16	,774	,972	5,026	,026
Wilksova lambda diskriminantne funkcije	0,820						
p	0,000						

Tabela 12:
Rezultati diskriminantne analize o zaznavanju pojavnih oblik klimatskih sprememb

* 1 – sploh se ne strinjam, 2 – v glavnem se ne strinjam, 3 – v glavnem se strinjam, 4 – povsem se strinjam

S testom enakosti povprečij smo ugotovili, da so tveganja (p) pri štirih neodvisnih spremenljivkah (od skupaj osmih) manjša od 0,05, zato smo zavrnili ničelno hipotezo ($H_0: \mu_1 = \mu_2$), ki predvideva, da so povprečja zaznavanja pojavnih oblik klimatskih sprememb pri študentih obeh fakultet enaka. Povprečne vrednosti so pri sedmih od osmih spremenljivkah višje pri študentih FVV v primerjavi s študenti BF, kar nakazuje, da so anketirani študenti FVV močnejše

zaznavali večino navedenih pojavnih oblik klimatskih sprememb. Največje razlike v povprečnih vrednostih med študenti FVV in BF so bile izmerjene pri trditvi *Poplave so vse pogostejše*, pri čemer je bila vrednost povprečja pri študentih FVV 3,67 ($SD = 0,596$), medtem ko je bila vrednost povprečja pri študentih BF 3,47 ($SD = 0,707$). Razlike v povprečnih vrednostih so bile izmerjene tudi pri trditvi *Naravne nesreče so vse pogostejše*, pri čemer je vrednost povprečja pri študentih FVV 3,65 ($SD = 0,530$), medtem ko je vrednost povprečja pri študentih BF 3,47 ($SD = 0,649$). Statistika F ima najvišje vrednosti pri spremenljivkah *Naravne nesreče so vse pogostejše* ($F = 12,04$) in *Poplave so vse pogostejše* ($F = 11,549$) v primerjavi z vrednostjo F -statistike ostalih spremenljivk, kar kaže na velik vpliv navedenih spremenljivk na diskriminantno funkcijo. Sledita spremenljivki z visoko vrednostjo F -statistike, in sicer *Zime niso več tako ostre* ($F = 5,514$) in *Vse več je tujerodnih rastlin in živali* ($F = 5,026$). Vse navedene spremenljivke z visoko vrednostjo F -statistike so statistično značilne, in sicer *Naravne nesreče so vse pogostejše* ($p = 0,001$), *Poplave so vse pogostejše* ($p = 0,001$), *Zime niso več tako ostre* ($p = 0,020$) in *Vse več je tujerodnih rastlin in živali* ($p = 0,026$). Povprečna vrednost odgovorov se je razlikovala tudi pri trditvi *Vse več je tujerodnih rastlin in živali*, pri čemer je bila vrednost povprečja višja pri anketiranih študentih BF, 3,16 ($SD = 0,774$), medtem ko je bila vrednost povprečja pri študentih FVV 3,01 ($SD = 0,781$). Ker je Wilksova lambda diskriminantne funkcije statistično značilna ($p = 0,000$), sklepamo, da so razlike med študenti FVV in BF pri zaznavanju pojavnih oblik klimatskih sprememb statistično značilne.

5.4 Verificiranje hipotez

S preverjanjem postavljenih hipotez smo na populaciji študentov Fakultete za varnostne vede in Biotehniške fakultete poskušali sklepati o vplivu klimatskih sprememb na zaznavanje varnosti oziroma ogroženosti. Hipoteze smo preverjali z uporabo statističnih raziskovalnih metod. Hipoteza 1 se je glasila: *Zaznavanje klimatskih sprememb kot grožnje varnosti na ravni posameznika je višje v primerjavi s predhodnim obdobjem*. Hipotezo smo preverjali s testom deležev, z neparametričnim binomskim testom (tabela 10). Večina študentov FVV in BF (55,5 %) se je opredelila, da se zaradi klimatskih sprememb počutijo bolj ogrožene kot pred petimi leti. Delež je statistično značilen ($p = 0,029$), zato smo hipotezo 1 potrdili. Hipoteza 2 se je glasila: *Med študenti nekaterih slovenskih fakultet je statistično značilna razlika v zaznavi klimatskih sprememb kot grožnje varnosti*. Hipotezo smo preverjali z diskriminantno analizo (tabela 11). Čeprav so študenti FVV v povprečju klimatske spremembe zaznavali kot bolj ogrožajoče kot študenti BF, so bila tveganja (p) pri treh spremenljivkah večja od 0,05. Ker Wilksova lambda diskriminantne funkcije ni statistično značilna ($p = 0,295$), sklepamo, da ni statistično značilne razlike med študenti FVV in BF v zaznavi klimatskih sprememb kot grožnje varnosti, zato smo hipotezo 2 zavrnili. Hipoteza 3 pa se je glasila: *Med študenti nekaterih slovenskih fakultet je statistično značilna razlika v zaznavi pojavnih oblik klimatskih sprememb*. Hipotezo smo preverjali z diskriminantno analizo (tabela 12). Študenti FVV so v povprečju močneje zaznavali pojavne oblike klimatskih sprememb kot študenti BF. Tveganja (p) pri štirih spremenljivkah so bila manjša od 0,05. Wilksova lambda diskriminantne funkcije je statistično značilna ($p = 0,000$), iz tega sklepamo, da so

statistično značilne razlike med študenti FVV in BF v zaznavanju pojavnih oblik klimatskih sprememb, zato smo hipotezo 3 potrdili.

6 RAZPRAVA IN ZAKLJUČEK

Sodobno varnostno okolje je večplastno, kompleksno in nepredvidljivo. Pričakovati je, da bodo klimatske spremembe okrepile tveganja na nekaterih področjih. Izredni vremensko pogojeni dogodki in naravne nesreče terjajo številne žrtve in povzročijo veliko materialno škodo na infrastrukturi. Naraščanje števila svetovnega prebivalstva pomeni vse večje zahteve po nemoteni oskrbi z življenjsko pomembnimi viri in surovinami. Klimatske spremembe so latenten vzrok za vse pogostejše preseljevanje prebivalstva, ki se umika z neplodnih ruralnih območij. Razvite države postajajo cilj migracijskih tokov, kar povzroča destabilizacijo notranjih in regionalnih varnostnih razmer. Odpirajo se vprašanja odgovornosti držav in mednarodne skupnosti pri obravnavi množic ilegalnih migrantov. Na mednarodnopravno neurejenost področja dodatno opozarja pojav tako imenovanih klimatskih ali okoljskih beguncev (Human Rights Council, 2009; Kolmannskog in Tamer, 2014), pri čemer gre za vprašanje definicije pojma in statusa tovrstnih beguncev. Klimatske spremembe nekatere države pojmujejo z vidika ogrožanja nacionalnovarnostnega sistema in strateškega prilagajanja izvajanja bojnih operacij v prihodnosti. Klimatske spremembe poleg kompleksnega varnostnega vprašanja pomenijo proces, ki že zahteva ukrepe prilagajanja.

Zaznavanje grožnje varnosti temelji na osebni izkušnji, geografski bližini dogajanja, ki ogroža varnost, ravni informiranosti o dogajanju, ki ogroža varnost, zanesljivosti virov informiranja in kognitivni sposobnosti posameznika. Stopnjo zaznavanja groženj varnosti ugotavljamo z merjenjem stališč. Z analizo stališč prebivalstva ugotavljamo trende in pojavnost zaznavanja določenih groženj varnosti v izbranem časovnem obdobju. V raziskavah o klimatskih spremembah so anketirani prebivalci Slovenije klimatske spremembe označili kot resen svetovni problem, vendar pa ostaja splošna ugotovitev, da se Slovenci počutijo bolj ogrožene zaradi socialno-ekonomskih dejavnikov, med katere uvrščamo brezposelnost, korupcijo, slab ekonomski položaj, kriminaliteto in finančne krize. Navedeni dejavniki zaznamujejo celotno obdobje od leta 1990 do 2015. Tudi študenti FVV in BF so v začetku leta 2015 podobno menili, da na varnost v svetu močno vplivajo revščina, lakota in pomanjkanje pitne vode, slabe ekonomske razmere in mednarodni terorizem. Slovenci v raziskavah javnega mnenja o varnostnih vprašanjih, izvedenih v obdobju od leta 1990 do 2015, klimatskih sprememb niso uvrščali med prve tri dejavnike, ki so močno ogrožali varnost Slovenije. Te so se jim zdele bolj ogrožajoče v raziskavah Eurobarometra, kjer pa je šlo za raziskave, ki so bile posvečene odnosu državljanov EU do okolja in še posebej v podobnih raziskavah, ki jih je naročila Služba Vlade RS za podnebne spremembe v letih 2009 in 2010. Anketirani študenti FVV in BF v povprečju podobno menijo, da klimatske spremembe ogrožajo predvsem svetovno varnost ter manj varnost v Sloveniji in varnost posameznika. Vsekakor klimatskih sprememb ne ocenjujejo kot posebno ogrožajočih v primerjavi z nekaterimi aktualnimi problemi, ki vplivajo na svetovno varnost in varnost v Sloveniji in ki imajo socialno-ekonomsko

noto. Vsekakor pa klimatskim spremembam pripisujejo »krivdo« za povečano pogostnost in intenzivnost (uničujočnost) naravnih nesreč, kar so zaznali tudi prebivalci Slovenije v raziskavi o deklarativnih virih ogrožanja (Sotlar in Tominc, 2012). Stališča študentov FVV in BF se niso statistično značilno razlikovala, čeprav so bila povprečja vrednosti odgovorov pri anketiranih študentih FVV nekoliko višja. Ugotovitev je mogoče pripisati dejstvu, da so študenti FVV bolj pozorni na različne ogroženosti, izhajajoč iz narave študijskega programa, v primerjavi s študenti BF. To potrjuje tudi ugotovitev o statistično značilni razliki med študenti FVV in BF v zaznavanju pojavnih oblik klimatskih sprememb. Tudi v tem primeru so bila povprečja vrednosti odgovorov pri študentih FVV višja v primerjavi s povprečji ocen študentov BF, razen pri trditvi *Vse več je tujerodnih rastlin in živali*, kjer so bile povprečne ocene študentov BF višje. Ugotovitev je mogoče pripisati dejstvu, da so študenti BF bolj pozorni na določene spremembe v naravi, izhajajoč iz narave njihovega študijskega programa. Čeprav študenti FVV in BF klimatskim spremembam kot grožnji varnosti niso namenjali posebnega pomena, v primerjavi z obdobjem pred petimi leti zaznavajo večjo ogroženost zaradi klimatskih sprememb. Delež anketiranih študentov FVV in BF, ki so se počutili bolj ogrožene zaradi klimatskih sprememb, je bil za 12 odstotnih točk višji od deleža tistih, ki so se počutili manj ali enako ogrožene.

V splošnem lahko ugotovimo, da je raven zavedanja Slovencev o klimatskih spremembah precej visoka, kar pa ne bi mogli trditi za njihovo poznavanje vzrokov za klimatske spremembe. Vzrokov jih ne pozna skoraj polovica (Polič et al., 2014). Slaba informiranost, nezanimanje in odsotnost osebne izkušnje soočanja s posledicami klimatskih sprememb lahko v prihodnosti ohranjajo pasivnost državljanov. Zato je toliko pomembneje, da s temi problemi senzibiliziramo že osnovnošolsko in srednješolsko mladino, na primer v okviru programa Ekošola, še posebej pa študente fakultet, ki se bodo s takšnega ali drugačnega vidika ukvarjali z vzroki in posledicami klimatskih sprememb. Študenti varstvoslovja in biotehniških ved sta zgolj dve skupini, ki smo ju tokrat vzeli pod drobnogled.

UPORABLJENI VIRI

- Areh, I. (2007). *Psihologija za varnostno področje*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Ban, K. (31. 3. 2014). *Secretary general renews call for action on climate change following IPCC findings*. Pridobljeno na <http://www.un.org/climatechange/summit/2014/03/secretary-general-renews-call-for-action-on-climate-change-following-ipcc-findings/>
- Beck, E. R. (2008). 50 years of continuous measurement of CO₂ on Manua Loa. *Energy & Environment*, 19(7), 1016–1028. Pridobljeno na http://icecap.us/images/uploads/08_Beck-2.pdf
- Boano, C., Zetter, R. in Morris, T. (2008). *Environmentally displaced people: Understanding the linkages between environmental change, livelihoods and forced migration*. Oxford: Refugee Studies Centre. Pridobljeno na <http://www.rsc.ox.ac.uk/publications/environmentally-displaced-people-understanding-the-linkages-between-environmental-change-livelihoods-and-forced-migration>

- Burroughs, W. (ur.) (2003). *Climate: Into 21st century*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Center for Disease Control and Prevention. (2015). *2014 ebola outbreak in west Africa case counts*. Pridobljeno na <http://www.cdc.gov/vhf/ebola/outbreaks/2014-west-africa/case-counts.html>
- Center for Naval Analyses [CNA]. (2007). *National security and the threat of climate change*. Pridobljeno na <https://www.cna.org/reports/climate>
- Center for Naval Analyses [CNA]. (2014). *National security and the accelerating risk of climate change*. Pridobljeno na <https://www.cna.org/reports/accelerating-risks>
- Center za raziskovanje javnega mnenja. (n. d. A). *Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij*. Pridobljeno na <http://www.cjm.si/?q=node>
- Center za raziskovanje javnega mnenja. (n. d. B). *Raziskava Slovensko javno mnenje*. Pridobljeno na <http://www.cjm.si/?q=SJM>
- Copenhagen Accord. (2009). *Framework convention on climate change, FCCC/CP/2009/11/Add.1*. Pridobljeno na <http://unfccc.int/resource/docs/2009/cop15/eng/11a01.pdf>
- Council of the European Union. (2005). *Presidency conclusions 7619/1/05*. Pridobljeno na http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/84335.pdf
- Development, Concept and Doctrine Center [DCDC]. (2010). *Global strategic trend out to 2040*. Pridobljeno na <https://www.gov.uk/government/collections/strategic-trends-programme>
- Dyer, G. (2010). *Climate wars*. New York: Oneworld Publications.
- Dodman, D. (2009). *Urban density and climate change*. Pridobljeno na <https://www.unfpa.org/webdav/site/global/users/schensul/public/CCPD/papers/Dodman%20Paper.pdf>
- Egdahl, F. W. (2010). *Popolna prevlada: totalitarna demokracija novega svetovnega reda*. Mengeš: Ciceron.
- Elliot, L. (3. 4. 2014). Climate change will lead to battles for food. *The Guardian*. Pridobljeno na <http://www.theguardian.com/environment/2014/apr/03/climate-change-battle-food-head-world-bank>
- Eman, K. (2012). *Crimes against environment – Comparative criminology and criminal justice perspectives* (Doctoral dissertation). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Eman, K. in Meško, G. (2012). Ekološka kriminologija – veda o ekološki kriminaliteti. V G. Meško, A. Sotlar in K. Eman (ur.), *Ekološka kriminaliteta in varovanje okolja – multidisciplinarnе perspektive* (str. 37–67). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- European Commission. (2009). *Regions 2020: The climate change challenge for European regions*. Pridobljeno na http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/working/regions2020/pdf/regions2020_climat.pdf
- Foresight. (2011). *Migration and global environmental change: Future challenges and opportunities. Final project report*. London: The Government Office for Science.
- Geoengineering Watch. (2015). *Geoengineering introduction letter*. Pridobljeno na <http://www.geoengineeringwatch.org/geoengineering-introduction-letter/>

- Global Climate Forum. (2004). *What is dangerous climate change? Initial results of a Symposium on key vulnerable regions climate change and article 2 of the UNFCCC*. Pridobljeno na <http://www.globalclimateforum.org/fileadmin/ecf-documents/publications/articles-and-papers/what-is-dangerous-climate-change.pdf>
- Grizold, A. (1999). *Obrambni sistem Republike Slovenije*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve, Visoka policijsko-varnostna šola.
- Grošelj, K. (2007). Okoljsko ogrožanje nacionalne varnosti. V I. Prezelj (ur.), *Model celovitega ocenjevanja ogrožanja nacionalne varnosti Republike Slovenije* (str. 147–166). Ljubljana: Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije.
- Guha-Sapir, D., Vos, F., Below, R. in Ponsérre, S. (2011). *Annual disaster statistical review 2010: The numbers and trends*. Brussels: Centre for Research on the Epidemiology of Disasters. Pridobljeno na www.cred.be/download/download.php?file=sites/default/files/ADSR_2010.pdf
- Harvey, F. (22. 3. 2012). Water wars between countries could be just around the corner, Davey warns. *The Guardian*. Pridobljeno na <http://www.theguardian.com/environment/2012/mar/22/water-wars-countries-davey-warns>
- Helm, V., Humbert, A. in Miller, H. (2014). Elevation and elevation change of Greenland and Antarctica derived from CryoSat-2. *The Cryosphere*, 8(4), 1539–1559. Pridobljeno na <http://www.the-cryosphere.net/8/1539/2014/tc-8-1539-2014.pdf>
- Human Rights Council. (2009). *Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the relationship between climate change and human rights* (A/HCR/10/61). Pridobljeno na <http://www.ohchr.org/Documents/Press/AnalyticalStudy.pdf>
- Intergovernmental Panel on Climate Change [IPCC]. (2007). *Climate change 2007: Synthesis report*. Pridobljeno na http://www.ipcc.ch/publications_and_data/ar4/syr/en/mains1.html
- Intergovernmental Panel on Climate Change [IPCC]. (2011). *Special report on renewable energy sources and climate change mitigation*. Pridobljeno na http://srren.ipcc-wg3.de/report/IPCC_SRREN_Full_Report.pdf
- Intergovernmental Panel on Climate Change [IPCC]. (2013). *Climate change 2013: The physical science basis: Summary for policymakers*. Pridobljeno na http://www.climatechange2013.org/images/report/WG1AR5_SPM_FINAL.pdf
- Intergovernmental Panel on Climate Change [IPCC]. (2014). *Climate change 2014: Impacts, adaptation, and vulnerability*. Pridobljeno na http://ipcc-wg2.gov/AR5/images/uploads/WG2AR5_SPM_FINAL.pdf
- Internal Displacement Monitoring Centre. (2013). *Global estimates 2012: People displaced by disaster*. Pridobljeno na <http://www.internal-displacement.org/publications/2013/global-estimates-2012-people-displaced-by-disasters>
- International Water Management Institute. (2008). *Water for a food-secure world: Strategic plan 2009–2013*. Pridobljeno na http://www.iwmi.cgiar.org/About_IWMI/PDF/Strategic_Plan_2009-2013.pdf
- Jelšovska, K. (2010). Environmental conflict analysis. V G. Meško, D. Dimitrijević in C. B. Fields (ur.), *Understanding and managing threats to the environment in South Eastern Europe* (str. 365–377). Dordrecht: Springer.

- Jurša, J. (2006). Pogovor. V *Pogovori o prihodnosti Slovenije pri predsedniku republike, Izzivi klimatskih sprememb, IX. pogovor* (str. 27–29). Ljubljana: Urad predsednika RS.
- Kajfež Bogataj, L. (2008). *Kaj nam prinašajo podnebne spremembe*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Keller, A., Sakthivadivel, R. in Seckler, D. (2000). *Water scarcity and the role of storage in development* (Research report, 39). Colombo; Sri Lanka: International Water Management Institute. Pridobljeno na <http://dlc.dlib.indiana.edu/dlc/bitstream/handle/10535/3740/Report39.pdf?sequence=1>;
- Kodra, E. in Ganguly, A. R. (2014). *Assymetry of projected increases in extreme temperatures distributions*. Pridobljeno na <http://www.nature.com/srep/2014/140730/srep05884/pdf/srep05884.pdf>
- Kolmannskog, V. in Tamer, A. (2014). *Disaster-related displacement from the horn of Africa* (Report no. 15). Boon: United Nations University Institute for Environment and Human Security. Pridobljeno na http://www.nrc.no/arch_img/9189961.pdf
- Krier, R. (15. 8. 2012). Extreme heat, drought show vulnerability of nuclear power plants. *Inside climate news*. Pridobljeno na <http://insideclimatenews.org/news/20120815/nuclear-power-plants-energy-nrc-drought-weather-heat-water?page=show>
- Le Miere, C. in Mazo, J. (2013). *Arctic opening: Insecurity and opportunity*. London: The International Institute for Strategic Studies.
- Le Quere, C., Peters, G. P., Andres, R. J., Andrew, R. M., Boden, T. A., Ciais, P. et al. (2014). Global carbon budget 2013. *Earth System Science Data*, 6(1), 235–263. Pridobljeno na <http://www.earth-syst-sci-data.net/6/235/2014/essd-6-235-2014.pdf>
- Malešič, M. (2012). Kompleksna kriza na Japonskem leta 2011. *Ujma*, 12(26), 92–98.
- Marshall, C. (17. 3. 2014). Newly discovered Greenland melting could accelerate Sea-level rise. *Scientific American*. Pridobljeno na <http://www.scientificamerican.com/article/newly-discovered-greenland-melting-could-accelerate-sea-level-rise/>
- Mocarol, B. (1993). Okoljski pojmi in njihova raba. *Ujma*, 93(7), 275–223.
- Murray, P. (2007). *Globalno segrevanje: dokazi*. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije.
- Musek, J. in Pečjak, V. (2001). *Psihologija*. Ljubljana: Educy.
- Muster, M. in Božič Marolt, J. (2010). *Poznavanje problematike podnebnega segrevanja med prebivalci Slovenije: poročilo javnomnenjske raziskave*. Ljubljana: Služba Vlade RS za podnebne spremembe. Pridobljeno na http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/Slikce/fotoarhiv/2010/SPS/porocilo_podnebne_spremembe_26082010.pdf
- Nicholls, J. R. in Lowe, A. J. (2006). Climate stabilisation and impacts of sea-level rise. V H. J. Schellnhuber, W. Cramer, N. Nakicenovic, T. Wigley, G. Yohe (ur.), *Avoiding dangerous climate change* (str. 195–202). New York: Cambridge University Press.
- North Atlantic Treaty Organisation [NATO]. (2013). *Strategic foresight analysis: 2013 report*. Pridobljeno na http://www.act.nato.int/images/stories/events/2012/fc_ipr/sfa_security_implications.pdf

- Obama takes bold step to geoengineer climate change. (4. 1. 2014). *Huff Post Green*. Pridobljeno na http://www.huffingtonpost.com/bill-chameides/obama-takes-bold-step-to_b_5069973.html
- O'Hare, G., Sweeney, J. in Wilby, R. (2005). *Weather, climate and climate change*. Essex: Pearson.
- Paillere, H. (2. 5. 2014). Nuclear energy's rebirth is not robust enough to limit climate change. *IEA Journal*, (6). Pridobljeno na <http://www.iea.org/iea-energy/issue6/nuclear-energys-rebirth-is-not-robust-enough-to-limit-climate-change.html>
- Parkinson, G. (31. 3. 2014). Why the fossil fuel industry wants us to ignore risk. *Renew Economy*. Pridobljeno na <http://reneweconomy.com.au/2014/why-the-fossil-fuel-industry-wants-us-to-ignore-risk-80330>
- Pipenbaher, B. (2014). Voda, ogenj, zemlja, zrak in eter. *Revija obramba*, 46(apr.), 50–53.
- Plumer, B. (2013). Climate change will open up surprising new Arctic shipping routes. *The Washington Post*. Pridobljeno na <http://www.washingtonpost.com/blogs/wonkblog/wp/2013/03/05/climate-change-will-open-up-surprising-new-arctic-shipping-routes/>
- Polič, M., Lampič, B., Krevs, M., Plut, D., Mrak, I., Natek, K. et al. (2014). Zavedanje vremenske in podnebne spremenljivosti pri prebivalcih Slovenije in njihova pripravljenost na ukrepanje. V M. Zorn, B. Komac, R. Ciglič in M. Pavšek (ur.), *Naravne nesreče 3: (ne)prilagojeni* (str. 139–151). Ljubljana: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU.
- Polič, M., Tušak, M., Zabukovec, V. in Kline, M. (1995). Zaznava ogroženosti zaradi naravnih nesreč. *Ujma*, 10(9), 166–199.
- Preston, B. L. in Jones, R. N. (2006). *Climate change impacts on Australia and benefits of early action to reduce global greenhouse gas emissions*. Victoria: Commonwealth Scientific and Industrial Research Organisation.
- Prezelj, I. (2001). Grožnje varnosti, varnostna tveganja in izzivi v sodobni družbi. *Teorija in praksa*, 38(1), 127–141.
- Pučnik, J. (1980). *Velika knjiga o vremenu*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Rahmstorf, S. (2006). Thermohaline ocean circulation. V S. A. Elias (ur.), *Encyclopedia of quaternary sciences*. Amsterdam: Elsevier. Pridobljeno na http://pik-potsdam.de/~stefan/Publications/Book_chapters/rahmstorf_eqs_2006.pdf
- Resolucija o strategiji nacionalne varnosti Republike Slovenije. (2010). *Uradni list RS*, (27/10).
- Salaam-Blyther, T. (2012). *Global access to clean drinking water and sanitation: U.S. and international programs*. Congressional Research Service. Pridobljeno na <http://fas.org/sgp/crs/misc/R42717.pdf>
- Schlesinger, M. E., Yin, J., Yohe, G., Andronova, N. G., Malyshev, S. in Li, B. (2006). Assessing the risk of a collapse of the Atlantic thermohaline circulation. V H. J. Schellnhuber, W. Cramer, N. Nakicenovic, T. Wigley, G. Yohe (ur.), *Avoiding dangerous climate change*. (str. 195–202). New York: Cambridge University Press.
- Schneider, H. S. in Lane, J. (2006). An overview of dangerous climate change. V H. J. Schellnhuber, W. Cramer, N. Nakicenovic, T. Wigley, G. Yohe (ur.), *Avoiding dangerous climate change*. (str. 7–23). New York: Cambridge University Press.

- Sotlar, A. in Tominc, B. (2012). Zaznava deklarativnih virov ogrožanja nacionalne varnosti v slovenski družbi. *Varstvoslovje* 14(3), 231–258.
- Sotlar, A., Tičar, B. in Tominc, B. (2010). Slovenian environmental policy analysis: from institutional declarations to instrumental legal regulation. V G. Meško, D. Dimitrijević in C. B. Fields (ur.), *Understanding and managing threats to the environment in South Eastern Europe* (str. 11–39). Dordrecht: Springer.
- Special EUROBAROMETER 217. (2005). *Attitudes of European citizens towards the environment*. Pridobljeno na http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_217_sum_en.pdf
- Special EUROBAROMETER 295. (2008). *Attitudes of European citizens towards the environment*. Pridobljeno na http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_295_en.pdf
- Special EUROBAROMETER 300. (2008). *Europeans' attitudes towards climate change*. Pridobljeno na http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_300_full_en.pdf
- Special EUROBAROMETER 322. (2009). *Europeans' attitudes towards climate change*. Pridobljeno na http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_322_en.pdf
- Special EUROBAROMETER 365. (2011). *Attitudes of European citizens towards the environment*. Pridobljeno na http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_365_en.pdf
- Special EUROBAROMETER 372. (2011). *Climate change*. Pridobljeno na http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_372_en.pdf
- Special EUROBAROMETER 409. (2014). *Climate change*. Pridobljeno na http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_409_en.pdf
- Swiss Re. (2013). *Mind the risk: A global ranking cities under threat from natural disasters*. Pridobljeno na http://www.eenews.net/assets/2013/09/19/document_cw_01.pdf
- Šifrer, J. in Bren, M. (2011). *SPSS – multivariatne metode v varstvoslovju*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- The International Institute for Strategic Studies. (2014). *Forum: Arctic climate change & security*. Pridobljeno na <http://www.iiss.org/en/research/forum-s-for-s-arctic-s-climate-s-change-s-and-s-security>
- The Joint Operating Environment [JOE]. (2010). *United States Joint Forces Command*. Pridobljeno na <http://www.peakoil.net/files/JOE2010.pdf>
- The Montreal Protocol*. (1987). The United Nations Environment Programme, Ozone Secretariat. Pridobljeno na http://ozone.unep.org/new_site/en/montreal_protocol.php
- The World Bank. (2012). *4° Turn down the heat: Why a 4° warmer world must be avoided*. Washington: Potsdam Institute for Climate Impact Research and Climate Analytics.
- Toš, N. (ur.) (1997). *Vrednote v prehodu I. Slovensko javno mnenje 1968–1990*. Pridobljeno na http://www.cjm.si/sites/cjm.si/files/File/e-dokumenti/SJM_vrednote_v_prehodu_1.pdf
- Toš, N. (ur.) (1999). *Vrednote v prehodu II. Slovensko javno mnenje 1990–1998*. Pridobljeno na http://www.cjm.si/sites/cjm.si/files/File/e-dokumenti/SJM_vrednote_v_prehodu_2.pdf

- Toš, N. (ur.) (2004). *Vrednote v prehodu III. Slovensko javno mnenje 1999–2004*. Pridobljeno na http://www.cjm.si/sites/cjm.si/files/File/e-dokumenti/SJM_vrednote_v_prehodu_3.pdf
- Toš, N. (ur.) (2009). *Vrednote v prehodu IV. Slovensko javno mnenje 2004–2009*. Pridobljeno na http://www.cjm.si/sites/cjm.si/files/file/e-dokumenti/SJM_vrednote_v_prehodu_4.pdf
- Toš, N. (ur.) (2013). *Vrednote v prehodu VII. Slovenija v mednarodnih in medčasnih primerjavah SJM-ISS 1991–2012*. Pridobljeno na http://www.cjm.si/sites/cjm.si/files/file/edokumenti/SJM_vrednote_v_prehodu_7.pdf
- Turekian, V. in Saunders, P. (2011). Europe hides immigration fears behind climate change. *The National interest*. Pridobljeno na <http://nationalinterest.org/commentary/europe-hides-immigration-fears-behind-climate-change-5602>
- United Nations. (1992). *The United Nations framework convention on climate change*. Pridobljeno na http://unfccc.int/files/essential_background/background_publications_htmlpdf/application/pdf/conveng.pdf
- United Nations. (2014). *Development*. Pridobljeno na <http://www.un.org/en/development/>
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs [UNDESA]. (2012). *World urbanisation prospect: The 2011 revision*. Pridobljeno na http://esa.un.org/unup/pdf/WUP2011_Highlights.pdf
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs [UNDESA]. (2013). *World migrations in numbers*. Pridobljeno na <http://www.oecd.org/els/mig/World-Migration-in-Figures.pdf>
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs [UNDESA]. (2014). *Population and vital statistic report*. Pridobljeno na http://unstats.un.org/unsd/demographic/products/vitstats/Sets/Series_A_2014.pdf
- United Nations Development Programme. (2014). *Human development report 2014*. Pridobljeno na <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr14-report-en-1.pdf>
- United Nations Environment Programme. (2013). *The emissions gap report 2013*. Pridobljeno na http://www.unep.org/pdf/UNEP_EmissionsGapReport2013.pdf
- United Nations High Commissioner for Refugees [UNHCR]. (2010). *Convention and protocol relating to the status of refugees*. Pridobljeno na <http://www.unhcr.org/3b66c2aa10.html>
- United Nations High Commissioner for Refugees [UNHCR]. (2014). *Global trends 2013*. Pridobljeno na https://s3.amazonaws.com/unhcrsharedmedia/2013-global-trends/Global_Trends_report_2013_V07_web_embargo_2014-06-20.pdf
- United Nations Human Settlements Programme [UNHSP]. (2011). *Cities and climate change: Global report on human settlements 2011*. Pridobljeno na <http://www.zaragoza.es/contenidos/medioambiente/onu/538-eng-ed2011.pdf>
- United Nations Human Settlements Programme [UNHSP]. (2012). *State of the world's cities 2012/2013*. Pridobljeno na <http://unhabitat.org/publications/state-of-the-worlds-cities-20122013/>
- United Nations Sustainable Development Knowledge Platform. (2014). *Climate change*. Pridobljeno na <http://sustainabledevelopment.un.org/index.php?menu=197>

- Vertačnik, G., Dolinar, M., Bertalanič, R., Klančar, M., Dvoršek, D. in Nadbath, M. (2013). *Podnebna spremenljivost Slovenije: glavne značilnosti gibanja temperature zraka v obdobju 1961–2011*. Ljubljana: ARSO. Pridobljeno na <http://meteo.arso.gov.si/uploads/probase/www/climate/text/sl/publications/PSS-Glavne-znacilnosti-gibanja-temperature-zraka-1961-2011.pdf>
- Visbeck, M. H., Hurrell, W. J., Polvani, L. in Cullen, M. H. (2001). The north Atlantic oscillation: Past, present and future. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 98(23), 12876–12877. Pridobljeno na <http://www.pnas.org/content/98/23/12876.full>
- Warren, R. (2006). Impacts of global climate change at different annual mean global temperature increases. V H. J. Schellnhuber, W. Cramer, N. Nakicenovic, T. Wigley in G. Yohe (ur.), *Avoiding dangerous climate change* (str. 93–131). New York: Cambridge University Press.
- Wood, R., Collins, M., Gregory, J., Harris, G. in Vellinga, M. (2006). Towards a risk assessment for shutdown of the Atlantic thermohaline circulation. V H. J. Schellnhuber, W. Cramer, N. Nakicenovic, T. Wigley in G. Yohe (ur.), *Avoiding dangerous climate change* (str. 49–54). New York: Cambridge University Press.
- World Economic Forum. (2014). *Global risk 2014*. Pridobljeno na http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalRisks_Report_2014.pdf
- World Health Organisation. (2013). *Infectious diseases in a changing climate*. Pridobljeno na http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0009/234198/Dengue-in-the-WHO-European-Region.pdf?ua=1
- Yamin, F., Smith, J. B. in Burton, I. (2006). Perspectives on dangerous anthropogenic interference; or how to operationalize article 2 of the UN framework convention on climate change. V H. J. Schellnhuber, W. Cramer, N. Nakicenovic, T. Wigley in G. Yohe (ur.), *Avoiding dangerous climate change* (str. 81–91). New York: Cambridge University Press.
- Zorn, M., Ciglič, R. in Komac, B. (2012). Škoda in pokrajinski učinki večjih naravnih nesreč. *Ujma*, 12(26), 70–79.

O avtorjih:

Dr. Andrej Sotlar, izredni profesor na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru. E-mail: andrej.sotlar@fvv.uni-mb.si

Mag. Jerneja Šifrer. E-mail: jerneja.sifrer@gmail.com

Silvo Grčar, magister varstvoslovja. E-mail: silvo.grcar@gmail.com

Posvet Ponarejena zdravila: se res zavedamo njihovih posledic?

Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru in Fakulteta za farmacijo Univerze v Ljubljani sta 26. novembra 2015 organizirali strokovni posvet z naslovom »Ponarejena zdravila: se res zavedamo njihovih posledic?«. Posvet, ki se ga je udeležilo približno 200 ljudi, je potekal v Grand hotelu Union v Ljubljani. Namenjen je bil strokovni javnosti s področja farmacije in zdravstva, predstavnikom državnih organov, raziskovalcem in študentom obeh fakultet. Namen posveta je bil predvsem opozoriti na obstoj tovrstne problematike oziroma spregovoriti o nevarnostih, ki jih ponarejena zdravila in medicinski pripomočki predstavljajo za zdravje ljudi ter tako prispevati k ozaveščanju uporabnikov, ki uporabljajo tudi nekonvencionalne načine kupovanja zdravil. Posvet je bil multidisciplinarno zasnovan in je strmel k celostni predstavitvi kompleksne tematike. Po uvodnih nagovorih dekana Fakultete za varnostne vede Univerze v Mariboru, izr. prof. dr. Andreja Sotlarja, in dekana Fakultete za farmacijo Univerze v Ljubljani, prof. dr. Boruta Božiča, je osem govorcev predstavilo problematiko iz različnih vidikov.

Prof. dr. Borut Štrukelj (Fakulteta za farmacijo Univerze v Ljubljani) je na zelo ilustrativen način predstavil kategorije ponarejenih zdravil. Ena izmed kategorij je postavljena glede na vsebnost učinkovin v ponarejenih zdravilih. Po takšni delitvi prevladujejo ponarejena zdravila, ki nimajo aktivnih učinkovin, sledijo jim ponarejena zdravila, ki imajo napačne učinkovine oziroma zdravila, ki imajo manjši ali večji odmerek zdravilne učinkovine, kot je deklarirano. Pojavne oblike znotraj takšne kategorizacije so še kopije originalnega zdravila, ponarejena zdravila s pravimi učinkovinami, a ponarejenim pakiranjem, ponarejena zdravila z visokimi odstotki nečistoč ter ponarejene vhodne surovine (učinkovine) v sicer originalnih zdravilih. V svetu prevladujejo ponaredki, namenjeni zdravljenju infekcijskih bolezni, ki jim sledijo zdravila proti erektilni disfunkciji. Dr. Štrukelj je poudaril, da Slovenija s svojim pristopom upravljanj lekarniških mrež zagotavlja dobro varnost bolnikov in da so v lekarni prodajani izdelki varni. Problem ostaja spletna prodaja. Poudaril je tudi, da obstaja velik problem odkrivanja ponaredkov. Prav na slednje se je osredotočala predstavitev doc. dr. Jožka Cesarja, mag. far. (Fakulteta za farmacijo Univerze v Ljubljani). Izpostavil je, da je odkrivanje ponarejenih zdravil problematično, saj različne tehnike analiziranja prinašajo različne in v večini primerov visoke stroške. V tem pogledu je gotovo najpreprostejši in s tem najcenejši vizualni pregled, a je seveda tudi najmanj zanesljiv. Na tržišču obstaja pester nabor setov za hitrejšo odkrivanje, ki pa že zahtevajo določeno količino predhodnega strokovnega znanja.

Poleg tehničnega odkrivanja ponaredkov je problem tudi zakonodaja, ki je pravzaprav tista, ki odkrivanje olajša ali oteži, prav tako pa predstavlja temelj za ustrezno reakcijo na odkriti ponaredek. Regulatorne in nadzorstvene podlage za obravnavo ponarejenih in nelegalnih zdravil v Sloveniji je predstavil mag.

Janez Obreza, mag. farm. (Javna agencija za zdravila in medicinske pripomočke Republike Slovenije). Poudaril je, da je v Sloveniji zakonita dobavna veriga dobro zaščitena pred vstopom ponarejenih zdravil. Naloga inšpekcijskih služb je, da preprečujejo vstop ponarejenih zdravil v formalno distribucijsko verigo. Problem ostajajo neformalni distribucijski kanali, kjer je tovrstno inšpekcijsko nadzorstvo pravzaprav nemogoče. Mag. Obreza se je dotaknil tudi sprememb zakonodaje na področju spletnih lekarn. Med drugim bodo spletne lekarne za kredibilnost delovanja uporabljale določene slikovne identifikacijske elemente oziroma simbole, ki bodo nakazovali, da gre za pristno spletno lekarno. O problematiki preiskovanja je spregovoril mag. Franc Glušič (Generalna policijska uprava, Uprava kriminalistične policije). Iz statistike, ki jo je predstavil, izhaja, da je število obravnavanih kaznivih dejanj v zvezi s ponarejenimi zdravili v Sloveniji precej nizko. Poglavitni problem po mnenju mag. Glušiča je, da slovenska zakonska ureditev ni ustrezna, saj policiji ne omogoča uporabe ustreznih preiskovalnih ukrepov. Sekundarni problemi izhajajo iz organizacijske zasnove organov pregona in inšpekcijskih služb, ki v praksi onemogočajo izkoristek preiskovalnega potenciala, ki ga sinergijsko delovanje organov teoretično omogoča.

Kako so se s podobnimi problemi soočili v tujini, je bilo prikazano v zadnjih treh predstavitev. Rajka Truban Žulj, mag. farm., spec., (Agencija za lijekove i medicinske proizvode Republike Hrvatske) je v svojem prispevku orisala stanje na Hrvaškem. Povedala je, da znotraj uradne distribucijske verige ponaredkov še niso zaznali, drugačna — a podobna kot drugje — je slika na neuradnem trgu, kjer so problematična zdravila za erektilno disfunkcijo in zdravila za hujšanje oziroma anaboliki. Hrvaška ima vzpostavljeno dobro mednarodno in nacionalno mrežo subjektov za spopadanje s problematiko ponarejenih zdravil, ki je odsev dobro zastavljene zakonodaje. Na slednjo je vplivala tudi vključitev Hrvaške v Evropsko unijo in podpis MEDICRIME konvencije. Stanje v Bosni in Hercegovini je predstavil dr. Alija Uzunović, mag. farm., spec. (Agencija za lijekove i medicinska sredstva Bosne i Hercegovine). K oblikovanju zakonodaje na področju ponarejenih zdravil in medicinskih pripomočkov v Bosni in Hercegovini je veliko prispeval Svet Evrope. Velik vpliv ima tudi MEDICRIME konvencija, za katero v Bosni in Hercegovini trenutno potekajo postopki za podpis in ratifikacijo. Ratifikacija konvencije bo omogočila obsežne spremembe na zakonskem in operativnem področju, kjer se srečujejo vsi organi in službe, ki so tako ali drugače zadolženi za preprečevanje in/ali pregon dejanj, povezanih s ponarejenimi zdravili in medicinskimi pripomočki. Problematika v njihovi državi je obsežna, saj zaznani primeri kažejo, da so ponarejena zdravila vstopila tudi v uradno distribucijsko verigo in so zaslužki v trgovanju s ponarejenimi zdravili precej veliki. O slednjih je spregovoril tudi dr. Duncan Elson (Global Security EMEA, Pfizer), ki se neposredno spopada s problematiko ponarejanja Pfizerjevih medicinskih produktov. Pri svojem delu se je srečal z raznovrstnimi praksami ponarejanja. Prostori, v katerih poteka proizvodnja ponarejenih zdravil, so pogosto neprimerni, uporabljene sestavine pa so pogosto tudi zdravju škodljive. Ker se daje večji poudarek videzu kot sestavinam, ponarejevalci za doseg tega cilja posegajo po vseh surovinah, ki jim omogočijo doseganje ustrezne konsistentnosti produkta. Med surovinami se tako znajdejo zmlete kamnine, borova kislina, barve

za označevanje cest ipd. Ponaredke Pfizerjevih produktov so našli v 109 državah. V 60 državah so ponaredke 26 njihovih produktov našli v legalnih dobavnih verigah. Ker so zasluži izredno veliki, se s tovrstno dejavnostjo ukvarjajo tudi preprodajalci prepovedanih drog in orožja, saj uporabljajo že utečene mreže. Med preiskavami so tako odkrili tudi povezavo z organizacijo Hezbolah. Poudaril je, da je program spopadanja s problematiko ponarejenih zdravil podjetja Pfizer izredno dodelan, stremi k proaktivnemu delovanju ter gradi na partnerstvu z organi pregona posameznih držav.

V zaključku je spregovorila doc. dr. Danijela Frangež (Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru), ki je predstavila načrt raziskave o ponarejenih zdravilih, ki jo bodo izvedli na Katedri za kriminalistiko Fakultete za varnostne vede Univerze v Mariboru. Namen raziskave je narediti posnetek stanja na področju ponarejenih zdravil v Sloveniji, preučiti možnosti in načine odkrivanja ponarejenih zdravil, metodiko preiskovanja ter dokazovanje tovrstnih primerov v Sloveniji. Cilji raziskave so: podati predloge morebitnih zakonodajnih sprememb; podati predloge za izboljšanje odkrivanja in preiskovanja ponarejenih zdravil v Sloveniji; podati predloge morebitne spremembe organiziranosti organov preiskovanja in izpostaviti problematiko dokazovanja v predkazenskem in kazenskem postopku ter na podlagi ugotovitev raziskave predlagati morebitne izboljšave oz. spremembe dokazovanja. Raziskava bo obsegala dva dela. V kvalitativnem delu bodo izvedeni poglobljeni intervjuji z izbranimi strokovnjaki, ki se pri svojem delu kakorkoli srečujejo z zdravili oz. ponarejenimi zdravili. Kvantitativni del pa bo obsegal spletno anketo, s katero se bo ugotavljalo, kakšna zdravila in dodatke za zdrav življenjski slog na spletu kupujejo prebivalci Slovenije, v katerih spletnih trgovinah in lekarnah jih kupujejo, zakaj jih kupujejo na takšen način, ali zaupajo dobaviteljem itd. Dr. Frangež je povedala, da načrtujejo zaključek empiričnega dela raziskave do konca leta 2016 in da bodo ugotovitve raziskave predstavljene na posvetu, ki ga bo organizirala Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru. Rezultati raziskave bodo objavljeni v člankih v domačem in tujem jeziku ter v monografiji o ponarejenih zdravilih v Sloveniji.

Posvet je bil medijsko zelo odmeven. Na tiskovni konferenci, ki je potekala pred posvetom, so bili prisotni novinarji vseh večjih slovenskih medijskih hiš. S tako obsežnim poročanjem je bilo vsaj deloma poskrbljeno za ozaveščanje ljudi glede nevarnosti ponarejenih zdravil, predvsem pa je poročanje dalo dobro popotnico raziskavi o ponarejenih zdravilih, ki jo bo izvedla Katedra za kriminalistiko Fakultete za varnostne vede Univerze v Mariboru.

Boštjan Slak

1. nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih

O konferenci

1. nacionalno konferenco o varnosti v lokalnih skupnostih je organizirala Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru v sodelovanju z Mestno občino Ljubljana. Dogodek se je odvil 27. novembra 2015 v prostorih mestne hiše Mestne občine Ljubljana.

Pobuda za konferenco o varnosti v lokalnih skupnostih je nastala v okviru raziskovalnega dela Programske skupine Fakultete za varnostne vede Univerze v Mariboru, katere namen je med drugim tudi, da preusmeri pozornost raziskovalcev s teoretične ravni na preverjanje znanstvenih spoznanj in vrednosti teh spoznanj za prakso, saj je bilo ob analizi trenutnega stanja ugotovljeno, da je eden izmed glavnih problemov doseganja učinkovite varnosti pomanjkljivo sodelovanje med teorijo in prakso. Prav tako je treba varnostne izzive v urbanih okoljih, zaradi kompleksne interakcije različnih vplivov, obravnavati interdisciplinarno in celovito, če se želijo uvajati dolgotrajne spremembe.

Glavne vsebinske smernice raziskovalnega projekta so v multidisciplinarnem preučevanju varnosti v lokalnih skupnostih, s ciljem predlaganja uporabnih rešitev za bolj učinkovito zagotavljanje varnosti v lokalnih (oz. mestnih) skupnostih v Sloveniji. Programsko skupino vodi prof. dr. Gorazd Meško, kot raziskovalci pa se na programu udeležujejo še: Branko Ažman, Igor Bernik, Aleš Bučar Ručman, Katja Eman, Benjamin Flander, Rok Hacin, Branko Lobnikar, Maja Modic, Andrej Sotlar, Bojan Tičar in Bernarda Tominc. Delo Programske skupine sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS).

V okviru konference, na kateri je sodelovalo 79 udeležencev, je bilo predstavljenih dvanajst znanstvenih in strokovnih razprav, h kakovosti vsebine konference so s svojimi razpravami in predlogi prispevali udeleženci konference: župani in podžupani slovenskih občin, direktorji (med)občinskih uprav, predstojniki (med)občinskih inšpektoratov, drugi zaposleni na občinah, predstavniki nevladnih organizacij, civilne zaščite, policije ter druga zainteresirana javnost.

Nekateri vsebinski poudarki konference

Znanstvena in strokovna vsebina predstavljenih raziskovalnih del je obsegala splošna teoretična izhodišča, opredelitev temeljnih izzivov zagotavljanja varnosti v lokalnih skupnostih ter predstavitev rezultatov dosedanjih raziskav, kar predstavlja osnovo za projektno delo programske skupine, ki je usmerjeno v izdelavo celostne študije o varnosti in zagotavljanju varnosti v lokalnih skupnostih v Sloveniji.

Na Fakulteti za varnostne vede je bilo v preteklih desetih letih izvedenih kar nekaj raziskav, ki preučujejo zagotavljanje varnosti v lokalni skupnosti ter varnostne izzive, tveganja in ogrožanja. Ugotovitve teh raziskav je predstavil dr. Gorazd Meško kot vodja programske skupine, saj le-te služijo kot izhodišče načrtovanja aktualnega projekta Varnost v lokalnih skupnostih, ki je nastal ob

spoznanju, da v Sloveniji še nimamo celostne raziskave o zagotavljanju varnosti na lokalni ravni, dosedanje analize pa so nezdržljive in preveč parcialne. Kot je poudaril v svojem prispevku, so bile dosedanje raziskave usmerjene predvsem v preučevanje policijskega dela v skupnosti, preprečevanja kriminalitete, delovanja (so)svetov za varnost, občutkov ogroženosti in strahu pred kriminaliteto, razvoja sodelovanja med različnimi akterji na področju varnosti v lokalnih skupnostih in potrebah za usposabljanje strokovnjakov za koordinacijo na področju (javne) varnosti v lokalnih skupnostih. Avtor poudarja, da so se raziskave usmerjale tudi na policijsko delo in preprečevanje kriminalitete in nereda ter njenega vpliva na širše področje človekove varnosti v lokalnih skupnostih, ki izpostavlja pomembne vidike kakovosti življenja v lokalnih skupnostih in razvoj t. i. skupnosti, ki skrbijo za svoje prebivalce (angl. *communities that care*). V svojem nastopu je poudaril pomen raziskovalnega dela in prenosa (spo)znanj v prakso, na osnovi katerih se odločevalci lažje odločajo o prioritetah na različnih varnostnih področjih.

Dr. Andrej Sotlar je poudaril dejstvo, da se pri zagotavljanju varnosti sicer prepletajo trije ključni referenčni objekti, to so – država, lokalna skupnost in posameznik, vendar se moramo zavedati, da imajo viri ogrožanja, ne glede na poreklo (globalno, nadnacionalno, nacionalno), vedno lokalne posledice. In v luči tega ne smemo pozabiti, da nabor in pestrost »varnostnih« nalog, ki so v pristojnosti občine, bistveno prekaša pogoste razprave, ki varnost v lokalni skupnosti zreducirajo na delovanje občinskega redarstva ali razprave za in proti mestni policiji. Velik minus zagotavljanju varnosti v lokalni skupnosti pa prav gotovo predstavlja velikost ali bolje rečeno majhnost nekaterih občin, saj je ravno zaradi tega dejstva pod vprašaj postavljena učinkovitost in strokovnost opravljenih nalog občinskih služb za zagotavljanje varnosti, reda, zaščite in reševanja, pomoči itd.

Pregled pravne ureditve zagotavljanja varnosti v lokalnih skupnostih zajema analizo ustavnih določil in določil 39 zakonov. Kot ugotavlja dr. Bojan Tičar, varnosti na lokalni ravni v najširšem smislu ne predstavlja samo varnosti organizacij in občanov pred kriminaliteto oz. pred deviantnimi ravnanji posameznikov, temveč tudi druge vidike varnosti, kot so varnost okolja, varno zagotavljanje gospodarskih in negospodarskih javnih služb ter socialno in zdravstveno varnost občanov na lokalni ravni.

Dr. Maja Modic, ki je predstavila izsledke ciljnega raziskovalnega projekta *Občutek ogroženosti in vloga policije pri zagotavljanju varnosti na lokalni ravni*, opozarja, da naloge, ki so nekoč izključno spadale v pristojnost policije, danes prehajajo na področje dela drugih subjektov, zato pa sodobni pristopi k zagotavljanju varnosti na lokalni ravni temeljijo na vzpostavljanju partnerstev, ki lahko povezujejo državno in lokalno raven oblasti, javno in zasebno sfero, pravosodje in socialno politiko itd. Ne samo vzpostavitev partnerskega sodelovanja, še bolj pomembno je, kakšni so odnosi med ključnimi subjekti, kako poteka sodelovanje in kakšna so stališča posameznega subjekta tako do lastne kakor tudi do vloge ostalih subjektov. Torej razliko dela kakovost sodelovanja, saj je samo sodelovanje zaradi narave sodobnih virov ogrožanja nujno povsod. Kot primer naj navedemo, da so župani v raziskavi iz leta 2012 med ogrožajočimi varnostnimi pojavi izpostavili predvsem naravne nesreče in posledice, ki jih prinaša naraščajoča brezposelnost,

ki v osnovi zahtevajo multiagencijsko sodelovanje.

Pomen sodelovanja pri zagotavljanju varnosti je izpostavil tudi Roman Fortuna iz Mestnega redarstva Mestne občine Ljubljana, ki je v tej luči izpostavil protokol sodelovanja, ki sta ga 2009 podpisala MO Ljubljana in PU Ljubljana in zajema naslednja področja sodelovanja: varnost cestnega prometa in varstvo cest, javni red in mir, javni shodi in prireditve, preventivna dejavnost, izobraževanje in usposabljanje, varstvo živali ter tudi področje kriminalitete in iskanje oseb, čeprav v omejenem obsegu. Oblike sodelovanja med redarstvom in policijo v Ljubljani obsega opazovalno službo, patruljiranje, sodelovanje v načrtovanih poostrenih nadzorih, izobraževanja, (so)uporabo tehnične opreme, nudenje podatkov in informacij ter ne nazadnje tudi neformalno druženje. Pri pregledu dela, delovnih področij in nalog mestnega redarstva je avtor opozoril na paradoks trenutne ureditve upravljanja varnosti v lokalnih skupnostih, saj po njegovem mnenju Zakon o občinskem redarstvu zadovoljivo ureja delovanje manjših redarstev, ki so načelno zadovoljna s trenutnim stanjem in ne želijo sprememb, a s čakanjem na najpočasnejše zavira delo in razvoj večjih (mestnih) redarstev.

Prej omenjena brezposelnost prav gotovo korelira z naraščajočo revščino v Sloveniji, dr. Benjamin Flander pa je ugotavljal povezanost med revščino, socialno izključenostjo in stopnjo kriminalitete. Kljub kompleksnosti razmerij med socialnoekonomskimi dejavniki (brezposelnost, družbena neenakost, nizki dohodki, revščina in socialna izključenost) ter kriminaliteto rezultati študije kažejo na pozitivno korelacijo. Za lokalne skupnosti (z nekaterimi izjemami seveda) iz regij z visoko povprečno stopnjo tveganja revščine in socialne izključenosti (pomurska, podravska, koroška) je značilna visoka povprečna stopnja pravnomočno obsojenih oseb. Visoka povprečna stopnja pravnomočno obsojenih oseb je značilna tudi za mestne občine teh regij. Poleg tega policijske uprave teh regij praviloma obravnavajo večji delež kriminalitete.

Analizo korelacij med migracijami in kriminaliteto je predstavil dr. Aleš Bučar Ručman, ki je opozoril, tudi v luči aktualnih migracij v Evropi, da tovrstna razprava temeljito presega ozke stereotipne predstave in predsodke o »kriminalnih prišlekih« in se pojavlja v obliki strukturnega ali direktnega nasilja oziroma kriminalitete. Strukturno nasilje in kriminaliteta, ki lahko delujeta v ozadju direktnega nasilja in vplivata na globalne razmere in sta povod za emigracijo ter tudi element viktimizacije priseljencev in njihovih potomcev po emigraciji in nastanitvi v imigracijskih družbah. Direktno nasilje oziroma direktna kriminaliteta se kaže kot kriminaliteta, ki deluje kot dejavnik potiska in vzrok za mednarodne migracije (vojne, spopadi, ekonomsko nasilje, okoljska kriminaliteta, etnični in verski konflikti, organizirana kriminaliteta itn.), kot kriminaliteta, ki je povezana z izkoriščanjem migrantov (trgovina z ljudmi, tihotapljenje ljudi, siljenje v prostitucijo, eksploatacija delavcev migrantov in druge oblike nasilja nad njimi) in kot kriminaliteta priseljencev in njihovih potomcev.

Proaktivni pristop k reševanju varnostne problematike se razvija tudi v okviru sodobnega koncepta izvajanja policijskega dela v lokalnih okoljih, tj. policijskega dela v skupnosti. Pravno podlago za tovrstno delo je predstavil Marko Podlesnik z Generalne policijske uprave, ki je prispevek pripravil skupaj z mag. Tatjano Bobnar. Avtor je poudaril Strategijo policijskega dela v skupnosti, ki je bila sprejeta

februarja 2013. Na podlagi le-te so bila za policijsko delo v skupnosti izvedena usposabljanja za t. i. multiplikatorje, pripravljene delavnice za prepoznavanje in preprečevanje nestrpnosti, izvedeni so bili tudi tečaji osnov romskega jezika ter organizirani strokovni posveti na območju vseh policijskih uprav, katerih so se udeležili tudi predstavniki lokalnih skupnosti ter občinskih redarstev. S svojim delom policija sledi razvoju družbe in tehnologij, kar pomeni, da je postala nujna tudi dejavna prisotnost policije na brezplačnih družbenih internetnih omrežjih. Avtor je predstavil tudi nekatere dobre prakse dela slovenske policije: projekt ePolicist, projekt Infopol, predstavitev preventivnih aktivnosti in nujnih ukrepov policije ob AMOK dogodkih, projekt Mobilna policijska postaja in projekt »Predlagaj prometno kontrolo«, ki poteka preko spletne aplikacije.

Vezano na zgornjo temo je dr. Branko Lobnikar predstavil merski instrument, ki so ga razvili za analiziranje kakovosti policijskega dela v lokalnih skupnostih in meri indeks implementacije policijskega dela: kakovost stikov policistov s prebivalci, stopnjo zaznavanja kaznivih ravnanj v okolju, občutek varnosti ter stopnjo skupnostne povezanosti prebivalcev. Eden izmed izsledkov predstavljene raziskave je med drugim tudi to, da imamo v Sloveniji močno povezane skupnosti, kar bi zagotovo veljalo izkoristiti. Hkrati pa poudarja, da so rezultati prizadevanja slovenske policije pri zagotavljanju varnosti v lokalni skupnosti že dobro vidni. Ljudje namreč kakovost stikov policistov z ljudmi ocenjujejo nadpovprečno dobro.

Rok Hacin je predstavil raziskavo, ki jo je izvedel skupaj z dr. Katjo Eman na temo porazdelitve kaznivih dejanj v Ljubljani. Raziskava je pokazala, da je skoraj tretjina vseh kaznivih dejanj v Sloveniji izvedenih prav v Ljubljani in da je najpogostejša oblika kriminalitete v Ljubljani premoženjska kriminaliteta (pri čemer pa se ne razlikuje od drugih občin). Največja koncentracija premoženjske kriminalitete v Ljubljani je prisotna v centru mesta in se nadalje širi po glavnih prometnicah, ki vodijo na obrobje mesta, potem na območju nakupovalnih središč in parka Tivoli. Avtorja ugotavljata, da je za to območje značilna velika fluktuacija ljudi, kar poleg nepozornosti ljudi v množici predstavlja idealno priložnost za premoženjsko kriminaliteto. Kljub navedenemu, pa Ljubljana spada v kategorijo najbolj varnih prestolnic v Evropi.

Komuniciranje in uporaba kibernetskega prostora je danes nepogrešljiv del človekovega vsakdana. Na morebitne pasti, ki jih prinaša kibernetski prostor, je v razpravi opozoril dr. Igor Bernik. Poleg običajnih, najpogostejše s financami povezanih dejanj, avtor opozori na dejanja trpinčenja in nadlegovanja, sekstinga, zalezovanja, različnih oblik kibernetskega izsiljevanja, ustrahovanja in posega v zasebnost posameznika z namenom zlorab posameznikove integritete. Ljudje se premalo zavedamo tudi tega, da v tem svetu kibernetskega prostora nismo anonimni in najnovejše raziskave kažejo veliko izpostavljenost različnim kibernetskimi tveganjem. Zato avtor poudarja pomen izobraževanja in usposabljanja na področju kibernetske varnosti, ki naj na vseh ravneh družbenega življenja postane del vsakdana za usposobitev ozaveščenega posameznika, ki premišljeno in odgovorno uporablja kibernetski prostor.

Ozaveščanje pa bi lahko ena izmed nalog urbanega varnostnega managerja, morebitnega novega poklicnega profila, ki bi na lokalni ravni v okviru lokalnih skupnosti upravljal in vodil področje zagotavljanja varnosti preko priprav

in implementacije ustreznih politik ter načrtovanja in izvajanja pritikajočih nalog. Razpravo na to temo je predstavila Bernarda Tominc, ugotovitve pa izhajajo iz mednarodnega raziskovalnega projekta URBIS. Narava sodobnih virov ogrožanja in dinamika sodobne družbe zahtevata specifične oblike odzivanja tako na preprečevanje kriminalitete kot tudi na druge oblike (kriznih) situacij, kar pa je povezano s posebnimi znanji, izkušnjami, sposobnostmi, veščinami in osebnostnimi lastnosti odgovornih za ustrezno upravljanje in odzivanje.

Udeleženci konference so izpostavili dve temeljni področji: delo inšpekcijskih služb, ki se soočajo s kadrovsko podhranjenostjo, ter vsebino občinskih programov varnosti, ki so, razen redkih izjem, mrtva črka oziroma, po besedah enega izmed udeležencev, farsa na papirju, so preobsežni in vsebujejo preveč podrobnosti, saj so bili sprejeti v časovni stiski in tudi niso upoštevali značilnosti in potreb posamezne lokalne skupnosti, ampak so slepo sledili takratnim smernicam policije.

Občinski programi varnosti bi morali postati strateški dokumenti, ki bi vsebovali prioritete zagotavljanja varnosti v lokalni varnosti in tako preseči dosedanje obliko »priročnika«. Podrobnosti zagotavljanja varnosti v lokalnih skupnostih bi se morale določiti v letnih načrtih, kar podpirata tudi Ministrstvo za javno upravo in Ministrstvo za notranje zadeve. Ta razprava je podprla enega izmed raziskovalnih ciljev programske skupine, da preuči učinkovitost občinskih programov varnosti.

Področje dela inšpekcijskih služb so prenekatere (predvsem male) občine zanemarile tudi do te mere, da se lokalna samouprava na tem področju enostavno ne izvaja, kljub temu da imajo enako pooblastila kot velike (mestne) občine. Predlog udeležencev je bil, da se te vsebine vključijo v prihodnjo obravnavo v okviru raziskovanja in dela programske skupine.

Bernarda Tominc

Recenzenti revije Varstvoslovje v letu 2015

Andrej Anžič, Evropska pravna fakulteta, Slovenija (zunanji sodelavec) in
Fakulteta za državne in evropske študije, Slovenija (zunanji sodelavec)

Igor Areh, Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Slovenija

Igor Bernik, Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Slovenija

Matevž Bren, Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Slovenija

Aleš Bučar Ručman, Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Slovenija

Jakob Demšar, Društvo kriminalistov Slovenije, Slovenija

Bojan Dobovšek, Državni zbor Republike Slovenije, Slovenija

Anton Dvoršek, Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Slovenija
(zunanji sodelavec)

Katja Eman, Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Slovenija

Danijela Frangež, Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Slovenija

Marko Hölbl, Univerza v Mariboru, Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in
informatiko, Slovenija

Ivan M. Klejmenov, National Research University Higher School of Economics,
School of Law, Rusija

Igor Lamberger, Komisija za preprečevanje korupcije, Slovenija

Robert Leskovar, Univerza v Mariboru, Fakulteta za organizacijske vede, Slovenija

Branko Lobnikar, Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Slovenija

Blaž Markelj, Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Slovenija

Darko Maver, zaslužni profesor Univerze v Mariboru, Slovenija

Maja Modic, Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Slovenija

Tinkara Pavšič Mrevlje, Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede,
Slovenija

Iztok Prezelj, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Slovenija

Bojan Tičar, Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Slovenija

Bernarda Tominc, Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Slovenija

Darko Trifunović, University of Belgrade, Faculty of Security Studies, Srbija

Peter Umek, zaslužni profesor Univerze v Mariboru, Slovenija

Sabina Zgaga, Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Slovenija